

УСМОН АЗИМОВ

УЙҒОНИШ
АЗОБИ

Тошкент

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1991

Азимов, Усмон.

Уйғониш азоби: Шеърлар ва тарихий драматик қисса.— Т.; Адабиёт ва санъат нашриёти, 1991.— 320 б.

Усмон Азимов — 70-йиллар адабиётимизга тўлғонч фикрлари билан дадил кириб келган ёшларимиздан. Унинг шеърларида Замон, Ҳаёт, Ҳақиқат ва Адолат қалби тугён уриб туради. Эрк ва Ўзлик учун Кураш—шоир шеърларининг мағзи-мағзини ташкил этади.

«Халил Султон» тарихий драмасида эса узоқ ўтмишимизда рўй берган Муҳаббатнинг покиза туйғулар меҳроби йўлидаги Адолатли кураши бадий тарзда тараннум этилади.

Азимов, Усман. Муки пробуждений Стихи и историко-драматические поэмы.

Уз2

А $\frac{4702620202-45}{М 352 (04)-91}$ 29—91

© Усмон Азимов, 1991 й.

ISBN 5-635-00346-X

* * *

На-да дўзах олови ямлар,
На-да эшик очади беҳишт —
Қўкрагингни аросат қамраб,
Қолганида юрагинг беиш.
Тўғри шамолларга эгилмас,
Тескари ҳам айланмайди бош.
Юрагингдан бошлаб туғилмас,
Қўзларингга етиб келмас ёш.
Чорбоқларга йиқилар сўлгин,
Шамол — бевақт қуриган япроқ.
Нимагадир келмайди ўлгинг,
Яшагинг ҳам келмайди бироқ.
Деразангни келиб қучолмас,
Қанотлари синган товушлар.
Шеърларингда энди солланмас,
Турналардек учолмас улар.
Мувозанат — қийноқсиз қийноқ,
Мувозанат — энг бебахт бахтим,
Мувозанат — эй, рангсиз байроқ —
Қачон сенинг қулайди тахтинг?
...Юрак бўлса, аллақачонлар,
Довдирабми, алаҳлаб — беҳуш.
Номаълум бир эшикни очар,
Хали билмас: дўзахми, беҳишт.

* * *

Бу дунёга келмадим, ахир,
Ўз номимни ёзмоқлик учун.
Менинг номим шамолда тўзғиб,
Ёмғирларда оқмоқлик учун.
Саратону қаҳратонларда
Бола каби яшайман ўйнаб —
Пешонамга тушмайди ажин
Мангуликка қолмоқни ўйлаб.
Қилмагайман вақтга хушомад,
Совураман қўлёмаларни.
Ёмғир ювиб кетар бешафқат
Қалбимдаги кул ёзмаларни.
Кўкрагимда гуллайди маҳзун
Шу беэга тупроққа шафқат.
Ўргатаман бўғзим, лабимни
«Ватан» сўзин айтмоққа фақат.
Мен ўламан — тобутда руҳим
Хавотирдан туради тикка...
Ватан, сенга бу танҳо жоним
Ўлгурдими қоришмоқликка?

• • •

Бўлиниб боряпман минг бир бўлакка,
Она, оқибатим адашиб кетди.
Болам, қаерларда қолди шафқатим?
Севгилим, лабимни йўқотиб қўйдим.

Бўлиниб боряпман минг бир бўлакка,

Душманим бахтиёр — қаҳрим қаерда?
Нега бунча пастман — қаерда бўйим?
Оёғимдан қачон ажралаб қолдим?

Бўлиниб боряпман минг бир бўлакка,

Хотирам йўқликка қоришиб кетди.
Селдай оқиб кетди кўксимдан юрак,
Фақат хаёл тошдай қотди бошимда.

Чинорнинг тагида бўлиниб ётибман —
Шунда бир сўз баргдай лабимга қўнар:
«Ватан» дейман, такрор айтаман: «Ватан»...

Бирлаша бошлайди юрак, ақл, тан...

* * *

Мен ҳеч кимга қилмайман хизмат,
Ўзимга қул, ўзимга бекман.
Югурмайман худованд излаб,
Фақат паноҳ сўрайман эрдан.
Энгашмайман садақа учун.
Олмагайман шоҳнинг қўлини.
Ургатаман қулларга тун-кун
Фул-занжирни узмоқ йўлини.
Оҳор йўқдир янги сўзимда,
Сийқа гапни айтаман такрор,
Дейман: «Боққин ҳақнинг юзига,
Мен кимман деб сўрагин бир бор?»
Қоинотнинг кенг денгизига
Сингиб кетса бу митти савол,
Нажот излаб боққин ўзингга,
Ўз-ўзингга тилагин камол.
Мен ҳеч кимга қилмайман хизмат,
Ўзимга қул, ўзимга бекман.
Қоронғида адашсам фақат
Йўл сўрайман қувғинди эрдан.
У кўрсатган йўлдан жўнайман —

Қўлларимда юрак сатодир.
Эрк кечади менинг жонимдан
Қурбонликка сўйиб отадир.
Карбалонинг биёбонимас,
Руҳим дашти тортаркан алвон,
Ўз-ўзимга жаноза ўқиб,
Юз бураман халқимга томон:
Менинг Маккам,
Менинг Мадинам,
Мангу ҳаёт сенга буюрсин!
Менинг унут хоким устидан
Фақат эркин авлодлар юрсин...

* * *

Шу кунлар тўлиқиб — дард бўлиб юрибман.
Кўнглим дарёсига фарқ бўлиб юрибман.

Гоҳида боғларни тутар баҳорим,
Гоҳ қуруқ навдада барг бўлиб юрибман.

Гоҳ замон йўлида тинч кезар руҳим,
Гоҳида кажрафтор чарх бўлиб юрибман.

Бошимда тоғ каби ғамларим кўпдир,
Дунёга ташламай — мард бўлиб юрибман.

Фаришта очмади кўнглим дафтарин,
Шайтонлар дарсида шарҳ бўлиб юрибман.

Олам, тўрт тарафинг бошимга дўнар,
Барчасин рад этиб — Шарқ бўлиб юрибман.

Гоҳида тошдирман, гоҳида денгиз,
Гоҳ ёлғиз — гоҳида халқ бўлиб юрибман.

Ўзимдан кулибу сен учун йиғлаб,
Ғуссанинг аршида ҳақ бўлиб юрибман.

1

Изтиробдан
 Юрак юксалиб борар,
 Теранлашиб борар,
 Борар кенглашиб,
 Гўштлиқдан
 Асабга айланиб борар,
 Тобора боради руҳга тенглашиб.
 Изтиробнинг мунглиғ туманларида
 Тентираб юаркан ўзлик — митти чўғ,
 Кечиб вазнсиз тўғонларидан,
 Сокин туташади кўнгил билан кўк.
 Изтироб — умрнинг хазонлигида
 Қуларнинг ҳақ сари ташларкан қадам,
 Қалб чиқиб бетартиб тўғонлиғидан,
 Қўради: ўлиму ҳаёт бир қадам.
 Сяга ниманидир айтмоқчи бўлар,
 Соғинчдан титраниб мангулик лаби —
 Сенга
 Ҳамма нарса
 Осон туюлар:
 Ўлим — яшамоқнинг давоми каби...

2

Қурбон қушнинг патлари каби
 Руҳим — тўзғин, юрагим — тўзғин.
 Қонли базм қурмоқда, раббим,
 Вужудимда уйғонган қузғун.

Дардларимнинг соҳили йўқдир,
 Шамоли йўқ, шакли йўқ — туман.

7

Юрагимнинг булбули — сурур,
Ухламоқда гофил уйқуда.

Қурбон қушнинг патлари каби
Йўқ бўламан учиб, тўзгиниб...
Қалб туғилар йўқликдан, раббим,
Най қилади қонли бўғзини...

3

Кечалари юрак санчади,
Тутунларга тўлади бошим.
Рутубатли тунни янчгани,
Руҳимда бир порла, қуёшим.
Кундузларим маним — лаҳзалик.
Туним — узун. Узун. Беадад.
Юрак — яна битта ларзалик,
Жоним — яна бир оғриқ фақат.
Кўкрагимдан келиб босади
Тош тунларнинг бефарқ тошлиги.
Бўшлиқларга ўзин осадн
Адашибми келган ёшлигим.
Туним — узун. Узун. Масиқиб
Тунни судрар тентак шамоллар
Деразамга бойқушлар қўнар,
Қўнар жуда ёмон хаёллар.
Ёнар, эрнр гуноҳкор бардош
Дўзахларнинг шундоқ ёнида...
Туғилади руҳимда қуёш —
Ҳаёт-мамот жараёнидан.

* * *

Тахтли кўнгил — фақир бўлгин,
Бахтли кўнгил — ҳақир бўлгин,
Баҳордан кеч — тақир бўлгин —
Ўзинг сўнг бир чечак ўстир.

8

Тош бўлмагин — оқиб тургин,
Гоҳ-гоҳ ўзни ёқиб тургин,
Кўкка ҳар дам боқиб тургин —
Умиддан бир печак ўстир.

Расмингга боқ, кўпдир ёлғон,
Ярминг раҳмон, ярминг шайтон,
Эл коридан толмайдигон —
Билак ўстир, билак ўстир.

Бўлсин десанг эл қариндош,
Аввал қилгин ўзингни фош,
Берай десанг ёлғонга дош —
Тилак ўстир, тилак ўстир.

Одамгамас, ҳаққа ишон,
Сен ким бўлсанг — шудир замон,
Кўксингни буз, этгин вайрон —
Қайтадан бир юрак ўстир.

* * *

Дунё қотди бешамолликда.
Ҳаёт... баттар тортмасин деб дим,
Бош кўтардим окопдан тикка:
— Ҳаммангизни, душман, кечирдим!

Меҳру шафқат шамоли эсди,
Ғаш ариган менинг кўнглимдан.
Кечирдим у мен баланд ўсдим,
Қуроли ҳам отдим қўлимдан.

Кечиримсиз яшайсиз бунча!
Ўқ отилди. Ҳаво тортди дим.
...Ўқ бағримни тешиб ўтгунча,
Ҳаммангиздан узоқ яшадим.

* * *

Аввал яшашни ўрган.
Кейин ўлишни.
Кейин
Сочилган суякларнингни йигиб,
Яна жон ато қил ўзингга-ўзинг.
Сўнгра ўлимнинг кўзига тик қара.
Жонингни олса олибди-да!

Жони ширин одам,
Бир марта ўлмай туриб,
Ўзингни қандай қайта қурмоқчисан?

* * *

Юзинг қийшик бўлса,
Ойнадан ўпкалама.
Мақол.

Подшоҳ ғазабланди.
Подшоҳ бўқирди:
— Бу ойна қийшиқдир!
Ойна — фитнакор!..
Ҳамма бир сесканди —
Яшинми урди,
Улгурмади юзин беркитиб девор.

Жаранг...
Ойна санди.
Уламо — мустар...
— Бошқа ойна топинг!
Тўп-тўғри ойна!..
Яна бир ойнани келтирар уста,
У ҳам чил-чил бўлиб,
Пиқилар лойга.

Хизматкорлар титрар,
Вазирлар ҳайрон.
Устага маънодор ташлашадн кўз..
У қийшиқ бир ойна келтириб, шу он
Салтанат пойнда
Тиз чўкар бесўз.

Ҳамма енгил тортар.
Ҳукмдор хурсанд!
Қийшиқ юзларида
Қийшиқ табассум.
Бир пасда ойнанинг атрофи тирбанд:
— О, ана ҳусну,
О, мана ҳусн!

Тахтида типирлаб
Хаҳолайди шоҳ:
— Бунча бўлмасанглар хунук башара!
Ва олий фармойиш беради ногоҳ:
— Бошқа ойналарни
Синдириб ташланг!

Ҳамма фуқарони
Саройга тўнланг,
Бизнинг ойнамизда ўзларини кўрсин..
Ойнага боқиб халқ
Гувлайди бир дам:
— Шоҳим,
Сизга чирой муборак бўлсин!

Тахтида типирлаб
Хаҳолайди шоҳ:
— Бунча бадбашара бўлмасанг, эй, халқ!
Оломон
(Энди у халқ эмасдир, оҳ!)
Ғамгини пичирлайди:

— Подшоҳим,
Сиз — ҳақ!
Бу юрт энди ўзин кўрмоқчи бўлса,
Боқадӣ шу қийшиқ ойнага чунон...
Боқадӣ:
Тўғри йўл
Чалкашдир роса,
Эгри йўллар эса тўп-тўғри, равон.

Хотира қийшиқдир,
Уй-хаёл — қийшиқ.
Юраклар — қийшайган,
Қибла — қийшайган,
Ҳатто қийшиқ қилиб айтилар кўшиқ,
Шнор: «Тўғри юрма!
Чалкаштир!
Айлан!»

.
Ўйинқароқ бола,
Сен нечун гирён,
Қайдан топиб олдинг ойна бўлагин?
Нега йиғлаяпсан?
Кўрдингми аён?
Тўп-тўғри дунёнинг этсиз сўнгагин?

Подшоҳлар ҳам ҳатто
Хом ишга қодир —
Оладан бир парча қопти-ку омон!..
Бола,
Энди сенга яшамоқ оғир.
Энди сен яшовчи дунёга осон...

ШАХМАТ ҲАҚИДА ШЕЪР

Пиёдалар, филлар, руҳлар,
Аввал сиз билан гаплашамиз.
Чунки сиз ўласиз...
Шоҳ ҳақида кейин...
Шеър бошланди!

Пиёда олдинга интилар,
Пиёда ҳеч қачон чўкмас тиз.
Пиёда ўқ еди, йиқилар...
Айтдим-ку, ўласиз, ўласиз...

Майдонда фил жавлон уради,
Излайди ғолиблик йўлини.
Шоҳ учун ўлимга юради,
Таслим деб кўтармас қўлини!

Не учун жангдасан, нодон руҳ,
Не учун курашиб-тўласан?
Овтишгдан изғийди хоин ўқ,
Ўласан, барибир ўласан...

Подшоҳнинг ўнг қўли, эй, вазир,
Сен ўзинг лашҳарга саркарда.
Бекорга излама зўр тадбир,
Барибир минг яра бу танда...

Айтдим-ку, ҳаммангиз ўласиз,
Подшоҳнинг амрига тикиб жон!
Балки ул қудратли шоҳингиз
Хун олар рақибдан беомон?

Пиёдалар, филлар, руҳлар...
Сиз ўлдингиз...
Шоҳ бўлса...

Шоҳ бўлса, имиллар тахтида,
Тополмас нажотнинг йўлини,
Шоҳ бўлса, қайтади аҳдидам,
Қўлини кўтарар, қўлини!

Руҳ ўлди, фил ўлди, пиёда —
Кўксини чангаллаб йиқилган!
Подшоҳнинг кўшикида хиёнат —
Байроғи, оқ байроқ тикилган...

Пиёдалар, филлар, руҳлар...
Сиз бизнинг ёдимизда мангу қоласиз!
Шоҳ бўлса...
Шоҳ ҳақида кейин гаплашамиз.

Шеър давом этади!

.
.

* * *

Пўлатдан зирҳ кияр Европа,
Қамоқ қурар, танклар қуяди.
Доҳийларни суяди кўплар —
Қаттиққўллигини суяди.

У томонда тилларда Гитлер,
Биз томонда — ўртоқ Сталин.
Ва қийшай бошлар Она ер —
Бузилади мувозанати.

Аммо Париж кўчаларида
Кезар экан негадир маълуд —
Рильке гадо аёл қўлига
Таъзим билан тутқзади гул.

Чархнинг сезгир мувозанати
Тарозида тенг тортар бир зум.
У томонда — Гитлер, Сталин,
Биз томонда — Битта қизил гул.

* * *

Деразамда икки қуш.
Суҳбат қурди ўзича:
— О, нақадар одобли,
Камтар махлуқ мусича!
Ана, кезар майдонда
Бир жуфти — мўмин, қобил,
Топиб олишса бир дон
Бўлишади тенг, одил.
Уларга ёт жанг-жадал
Тумшуқ билан уруш йўқ.
Ҳурпайганча қўрқитиб,
Қанот билан сурш йўқ.
Роса ўтди жонимдан
Паррандалик кучлари!
Мусичага тортсайди
Бу дунёнинг қушлари...

— О, маликам!
Подшоҳга
Бир огизлик сўзингиз —
Сўнг қушларга боқсангиз
Лол қоласиз ўзингиз.
Булбуллар ҳам, қузғун ҳам
Бир қафасга жойлангай,
Бир кечада бургутлар
Мусичага айлангай...
— Жим бўл!
Суҳбатимизни
Шоҳ билмасин ҳеч қачон.

Мусичага тўлгуси
Бир зумда еру осмон.
Боғларда турфа-турфа
Сайроқилик сўнгуси,
Мусича соғ қолару
бошқа қушлар ўлгуси.
Жим бўли Эси паст каниэ?
Тошларга этгин тақлид..

Деразамда икки қуш
Суҳбат қурди шу тақлид.
Боғда эса донларди
Мусичалар бепарво,
Қарғалар қағылларди,
Булбул сайрарди ҳатто...

ҚИСМАТ

Ҳали ёрилмаган
Янги пешонам,
Жим тургин —
Деворлар ураверсин дўқ.
Қанча пешонамни, ахир, ёрганман,
Аммо
Бирор девор қулагани йўқ.

ХАВОТИР

Менинг ўнг қўлим бор,
Менинг сўл қўлим.
Ўнг томоним — бўм-бўш,
Сўлида — юрак.
Юраксиз томонда
(Билмайман ўзим!)
Юраксиз бошим ҳам бўлиши керак.

* * *

Қуёш бор, биз — ғолиб — кунлар кулдилар,
Оламнинг ярми биз — тунлар кулдилар.

Тунлар тугасин деб мен ҳам ёнгандим,
Қисматинг — биз, дея куллар кулдилар.

Йўқ, дедим, ўзимни фалакка отдим,
Устимдан занжирлар, гуллар кулдилар.

Синган қанотимни элга кўрсатиб,
Оламини тўлдириб қуллар кулдилар.

Ҳали ўлмаган бу жонимни йўқлаб
Инглай олмадилар — мунглаб кулдилар.

Қара, мен сарғайдим, мен хазон бўлдим,
Аmmo юрагимда гуллар кулдилар.

* * *

Изиллаб ёвуқ-ёвуқ,
Жонга тирмашди совуқ.

Совуқ... Олам торайди,
Дилимда гул қорайди.

Кўксимда изғиринлар.
Кўксимдаги муз — кимлар?

Кимлар — бу бемаҳал қиш?
Кимлар — мени беянглиш —

Топиб келган йиртқичлар,
Юракларни йиртгичлар?

Кимлар?... Жим... Отилди ўқ...
Ёмонликнинг исми йўқ.

Әллик йил аввал ҳам у чечан эди.
«Абдулла Қодирий миллатчи», дерди.

Минбардан жон олиб, улашарди жон.
«Ийғлоқи» — Ойбекка берганди унвон.

Берия сурати осиқ хонага,
Гўё кечиккандай қизиқ кинога —

Шошиб борар эди, чайқар эди бош,
Қимни эслатишса — отар эди тош.

Усмонми? О, душман!.. Инглис! Француз!..
Яхши билмайману... Ишқилиб, жосус...

Бу одам изида қанча мазор бор,
Чиркин кўкрагида ҳамон бозор бор —

Ҳамон савдо қилар, ҳамон сотади.
Энди тошларини пусиб отади,

Энди ўтган умрин қилиб ҳимоя
«Тепа»га чиқади:— Фалон беғоя...

Кечаси мўйловдор суратга боқмай,
Эски қоғозларни титар пайдар-пай.

Сурат-чи, буюрар шошилмай, эркин,
— Қани, тошларингни қайтариб бергин!

— Йўқ,— дейди у одам,— керак ўзимга!
Сўнг отар тошларни сурат юзига.

УТТИЗ САККИЗИНЧИ ЙИЛ. ЛАГЕРЬ

Бу ерда фақат тун. Фақат тун. Тун. Тун...
Азоби — қабрга боришдан узун.

Қаҳратон муаллим беради таълим,
«Сталин билмайди, ўртоқ Сталин...»

Куздан баҳоргача тайга зим-зиё.
Музлаб ўлмадингми, Ўрта Осие?

Қалбинг-ку қамалди, йитди, отилди,
Кимлар игво ёзди, кимлар сотилди.

— Тўхтасанг отаман! — ҳайқирар вазир...
«Сталин билмайди, билсайди ҳозир...»

Кимга кераксан, эй, сабил қолган жон?
Бир бало бўлади! Қайнаяпти қон.

Тикан сим! Нимасан? Кимсан ўзи? Ким?
Баданни тиканинг тилади сим-сим...

Бошимга энгашар ёшгина соқчи...
— Соқчи, ўлмадимми, кўзимга боқ-чи!..

Тошкентда бир аёл пичирлар ғамгин:
— Сталин!.. Билмайди ўртоқ Сталин...

* * *

Бу ёлғон чаққондир,
Бу ёлғон — чапдаст.
Қочдингми — қувониб
Қувишин қўймас.
Бу ёлғон — фитначи,

Қочдингми — ёмон
Узини ботир деб
Қилади эълон.
Бу ёлғон — ақлли,
Бу ёлғон — айёр.
Курашчи деб ўзин
Аташга тайёр.
Сен бўлса, уятчан,
Кўнгилчан одам,
Сурбет бу ёлғондан
Қочиб боряпсан.
Тўхта! Раҳминг келсин
Ўзинг ўзингга.
Ғижиниб бир қара
Ёлғон кўзига.
Ғарчи у фитначи,
Ғарчи у чапдаст,
Ғали ҳақиқатни
Енголган эмас.

БАЛЛАДА

Кўзимдан кўра
Юрагим кўпроқ йиғлади.
Оёғимдан кўра
Югурди кўпроқ.
Қўлларимдан ортиқ
Меҳнат қилди у.
Лабларимдан ортиқ
Лаблари севди.
Ватани севди у
Жонимдан ортиқ.

Кўзимни мақтадилар —
Оёғини тагини кўради.
Қўлларимни мақтадилар —

Жуда меҳнаткаш.
Лабларимни мақтадилар —
Оғизни очирмайди.
Оёғимни олқадилар —
Беминнат югурдак...

Юрагим ёнидан жимгина ўтдилар.

Қичқирдим:

— Ҳей, қаранг, юрагим бор, мана!
— Душман!— дедилар улар.
— Душман,— дедилар
(ўйлаб ўтирмай).

* * *

...Ва фақат ўзингга, ўзингга ишон!
Сесар Вальехо

Роса қирқ ёшингда тўхтадинг, юрак,
Одоб-ла ётибман
Кўксимда қўлим.
Менинг қирчиллама жоним
Не керак,
Мени нима учун ўлдирдинг, ўлим?

Тепамда вариллаб учди учоқлар,
Бошимдан шовуллаб тўкилди оғу,
Бадбўй ҳаволарга тўлди димоғлар —
Аммо мен ҳеч нарса қилганим йўқ-ку!

Аммо мен ҳеч нарса қилганим йўқ-ку!—
Меҳнат қилавердим бошимни эгиб.
Фақат пону чойми?

Хўш, нима бўпти! —
Тартибли бу жоним барчага тегиш.

Ҳамма шнорларга ишондим чиндан,
Ҳамма буйруқларни йўлига тушдим.
Саволлар бермадим —
Ахир, мен кимман?
Ариқдан сув ичдим —
Жигарим шншди.

Болам хазон бўлди кузги япроқдай,
Хотиним кўксидан сут оқди —
Заққум!
Елкамда зилзила турди — титроқдан,
Неча бор кўз ёшдан тўлди шўр халқум.

Аmmo мен бирор сўз айтдимми ошкор?
Ютдим, ютиб қўйдим ичга тилимни,
Яна ташаббусми? —
Майли!
Мен — тайёр!
Унсиз бош силкидим — бердим дилимни.

Ҳеч кимга ёмонлик қилганим йўқ-ку.
Мени нима учун ўлдирдинг,
Ўлим?
Нега жасадимга соялар тўкиб,
Учмоқда умримнинг
Исёнсиз йўли?

«Худога шукур» — бу отамнинг сўзи.
Меники-чи — «шукур...» —
Қисқа ва ихчам.
Газетга ёзганим ўқиди кўзим.
Шўрлик тўғри кўзим
Содда бечорам.

Кўрмадим —
Тахтларни қилшди савдо.
Кўрмадим —
Кўшқлару зиндон қуришди.
Кўрмадим —
Тескари айланди дунё —
Покдомон халқни ҳам йўлдан уришди.

Наҳот заҳарланган онамиз — тупроқ,
Наҳот қуриётган умримиз — Орол...
Бир алам кўксимда қўзғалди,
Бироқ...
Мулойим табассум қилдим:
— Бемалол...

Бе-ма-лөл!..
Танглайим қотди йиғидан.
Ўзимга етмади
Ўзимнинг йиғим...
Чексиз пахтазорнинг илк ҳосилидан —
Нетай — қулоғимга тиқилган тиқин.

Бошимда «уф» тортар —
Ёнмоқда ичи...
Бу — Ватан!
Уларда таниб ол, кўзим!
У худди ўттиз йил пахтазор кечиби,
Пушти куйиб кетган
Опамнинг ўзи.

Илинж-ла тутар у совуқ қўлимдан,
Бошин тебратади:
— Алам! О, алам!..
Қандай олиб қолай сени ўлимдан
Нимага ҳеч нарса қилмаднинг,
Болам?

ПАХТАГА ҚАСИДА

Менинг таржимаи ҳолим йўқ — гап шу!
Менинг ўтган умрим пахтаники-ку!

Қайси йил, қанчадан уйганман хирмон,
Қанчаси ҳақиқат, қанчаси ёлғон,

Қанчаси тўкилган, қанча терилган,
Қанчаси қўшимча яна берилган.

Кимлар орден олган ва кимлар қамоқ,
Заққумли маммони эмган чақалоқ.

Саҳрода мунғайиб қолган кемалар,
Жигарни шиширган қотил мевалар,

Айтиш мумкин бўлса яна (қаттиқроқ!),
Ҳар хил мансабпараст қўлида байроқ —

Унинг таржимаи ҳоли шунақа:
Қолган гап — бир чақа,
рост гап — бир чақа.

Қонунлари бордир, ҳукумати бор,
Мен унга хизматкор, мен бир хизматкор...

Менинг таржимаи ҳолим йўқ — гап шу!
Менинг ўтган умрим пахтаники-ку!

* * *

Оролқумнинг кенг саҳролари
Унутмаган денгизи ҳали —
Тушларига киради ёриб,
Тўлқинларнинг нотинч қўлларин.

Чайқалади ногоҳ қайиқлар,
Чиғаноқлар мавжларни тинглар.
Ялт-юлт этиб ўтар балиқлар,
Босиқ-босиқ ҳансирар гумлар.

Қамишларнинг кўланкасида
Чўмилади қоп-қора қундуз.
Сахий денгиз баракасида
Баҳра олар беҳисоб илдиз.

Бандаргоҳдан қўзғалар кема:
— Улжа қайда?— денгизни тергаб.
Палубада тўрларни ямаб,
Балиқчилар ўлтирар сергак.

Тушлар кўриб саҳро тўлғонар
(Унутмаган денгизни ҳали!)
У уйқудан увлаб уйғонар,
Шамолларда сачраниб тани.

У қарайди — айланар бесас
Бархан узра ҳужмкор қузғун.
Қўлмакдаги сўнгги балиқни
Тилка-пора қилмоқлик учун.

Узоқларда, пахта тергани,
Минглаб одам эгилади жим.—
Кийинтирмоқ учун ҳаммани,
Хурсанд бўлсин учун аллаким.

Кўйлак кияр оппоқ аёллар —
Мато гули — қайиннинг барги.
Хаёлига келтирмас улар,
Бу кўйлак — бир шўр элнинг марги.

Бу шўх либос — менгзайди кунга,
Шу шаън либос — орзу тумани.
Қилолмайсан тасаввур, унга
Бир денгизнинг сингиб кетгани.

ЎЗБЕК АЕЛИ ҲАҚИДА ОЧЕРК

Бунча сизнинг елкангиз ғамгин,
Офтоб ювган кўйлагингиз ҳам.
Қўлларингиз ғамдан ҳам ҳорғин,
Чанга ботган калишингиз — ғам.

Бунча сариқ сизнинг юзингиз,
Кўзларингиз тубсиз гуссадир.
Бунча ночор титрар сўзингиз,
Тинглаганининг кўнглин бузадир.

Хаёлланиб сизир соғасиз,
Нон ҳам ёпмоқ керак, ҳойнаҳой.
Сиз нонларга тўймай боқасиз,
Ун бешта нон — ўн беш ғамгин ой.

Болаларни чўмилтирмоқ шарт,
Кийдирмоқ шарт оппоқ кўйлақлар.
Яна гўзал эртақ айтмоқ шарт,
Бахтли тушлар кўрсин гўдақлар.

Ана, гугурт!.. Чидагин, юрак,
Хиёнаткор кўз ёшлари, тин.
Болаларни ўпмоқлик керак..
Энди гулхан бўлмоқлик мумкин.

* * *

Сизга заррача йўқдир ҳасадим,
Фақат турналарга қалбимда ҳавас.
Улар ўтар экан, тирик жасадим
Туб-тубида руҳим қўзгалар бесас.

Юрагим кўксимга ыайтиб қўнади,
Бахтли шамолларда ярқирар манглай..
Шундай озод қушлар қандай ўлади,
Шундай озод қушлар яшайди қандай?

* * *

Пахтазорда беҳуш йиқилдим.
Алдоқлардан толиқдим. Тамом.
Коинокга ҳорғин тикилдим —
Бир ҳақ сўзни юборгин, осмон!

Бош устимда сайради бирдан
Қанотлари чарчоқ Ҳаққуши...
Тинглайману ишонмайман,
Тинглайману қайтмайди ҳушим.

ҚАРИ ОТЛАР

Қари отлар белларида
Евқургина болалар.
Узларини дилларида
Курашларга чамалар.
Қур — бежилов сел шу тобда,
Қур — тошқинли бир гирдоб.
Қари отлар гирдибодда
Туришади бешитоб.
Туришади соқин, беун,
Гўё салқиган тордай.
Улоқ йўқдай улар учун,
Фақат болалар бордай...

* * *

Отланмоқда ёлғон лашкари
Ёлғон юртни этмоқ учун забт.
Келолмайсан энди мен сари —
Сени кўрмай ўлгум, **ҲАҚИҚАТ**.
Қуёш бўлса...
Чиқади қуёш —
Худди сендай алворанг, шонли.

Эси йўқ бу ёнаётган тош
Аввал уфқда сўяди тонгни.
Заққум босган элнинг тузида
Ҳали шайтон яратган кундуз,
Фақирларнинг нурсиз кўзида
Сўниб борар энг сўнгги юлдуз.
Қасрларда ўзларин ўйлаб,
Қуришади шайтонлар мажлис.
Шаънларига ҳамдулар сўйлаб,
Чўксин учун бечоралар тиз.
Куп-кундузи қалбларга кирар
Қип-яланғоч фоҳиша — ёлғон.
Оналарнинг қоқ кўксин сизлаб
Чақалоқлар бўлади қурбон.
Она тупроқ, не гуноҳ қилдик,
Не тиг ботди банд-бандларингга?
Нечун ўлим қиласан тортиқ
Кўзи кўр бу фарзандларингга?
Мен тошларга бошимни урдим,
Деворларга урдим бошимни,
Елгонлардан тамом юз бурдим,
Ҳақиқат деб тўкдим ёшимни.
Қаердасан, келгин, Ҳақиқат!
Қара, ҳамма юраклар доғли.
Сенинг умринг абадул-абад,
Менинг куним фақат саноқли...

* * *

Қаҳру ғазаб соврилди елга —
Елдан уни қилмайман талаб.
Энди раҳмин келгани келган
Нотўқис бу дунёга қараб.
Дўстларимнинг азиз бошида
Айланади қилич сояси —
Эримади кўзим ёшига

Мустабидлик — шайтон қояси.
Чарх ўйинини ташлайдигандай...
Қатламга тиф қайрайди фаним.
Гўё мангу яшайдигандай,
Олмагандай ўлимдан таълим.
Дўстим, сенинг жонинг беқалқон,
Фаним, нима умрнинг нархи?..
Бир кун ҳаёт бўлади армон —
Сизга раҳмим келади, раҳмим!
Подшоҳларга раҳмим келади,
Даҳоларга раҳмим келади.
Фуқарога келади раҳмим,
Бечорага раҳмим келади.
Хасларга ҳам раҳмим келади,
Пастларга ҳам раҳмим келади,
Уқларга ҳам келади раҳмим,
Йўқларга ҳам раҳмим келади.
Мушти тугик, ранги бўзарган
Ғазабкор бу дунёдан толдим.
Эзгуликни гулдай кўтарган
Кўнглим билан юзма-юз қолдим.
Бу очунга қанча гул бердик!
Қай тикондан, кўнгил, ёмонлар?..
Фаришталар гулларни терди,
Гул олмади аммо шайтонлар.

* * *

Одамларга кўча-кўйларда
Вужудингиз кетар қўшилиб.
Гўё эзгу, одил ўйларда
Бораётир оллоҳ қўшини.
Зеро, кўнгил йўлбошчи экан,
Қибла эрур тўрт тараф бори.
Тўрт тараф ҳам бир кун, даъфатан
Олиб чиқар ҲАҚИҚАТ сори.

Аммо Шайтон ажратиб қўйди
Бу дунёнинг инсонларини.
Одамларнинг қалбида қурди
Чегаранинг тиконларини.

— Мен билан юр!

— Мен бошқа йўлдан...

— Сен — душманим!

— Сен ҳам менга ёв!

Кўнгил йўли элтгувчи маскан
Яктолигин англамас биров.
Ғазаб асир олмишдир сизни,
Бесабрлик — энг улуғ расм.
Асрамайсиз бир-бирингизни...
Энди сизни худо асрасин!

ОНАМГА ТАСАЛЛИ

Ҳамма мандан миннатдор,
Ҳамма очади қучоқ.
Аммо қайдан қадалган
Елкамга бунча пичоқ?

Пичоқ камайса бўлди —
Қайтариб бермайман мен...
Она, хавотир олманг,
Елкам — осмон каби кенг.

* * *

Хайр-хўш йўқ — жўнайман бехос
Соғинчнинг ҳур сўзига кўниб.
Бойсун менга чиқади пешвоз
Оқдовонда бойчечак бўлиб.
Адирларнинг чўнг елкалари
Алвонлашиб бораётган пайт,
Мен беуқув соғинчим билан

Бойчечакка тўқийман бир байт.
Тоғдан келар шамол — қор исли,
Баҳор бўйи уфурар даштдан.
Қишнинг улкан ҳасратин митти
Чечак сўзлаб берар бир бошдан.
Шаҳарга юр, десам — кўнмайди,
Бош чайқайди, илдизнинг қули...
Узилсанг ҳам сира ўлмайсан,
Ҳеч сўлмайсан... Тўғримн, гулим?

ДАШТ ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Эркин Аъзамовга бағишладим

Тоғлар кичрайди. Пасайди осмон.
Яшаб бўлмайди-ку, ахир энгашиб...
Жўнадим баландроқ осмонлар томон,
Ортимдан Бойсуннинг дашти эргашди...

Мени ишонмади уфқларга у,
Дош бериб тезликнинг шамолларига
Ортимдан югурди, югурди ёху,
Қоқилиб темир йўл шпалларига.

Вагонга чиқазиб қай бир бекатда,
Койидим:— Бу ишдан зарра йўқ маъни!..
У руҳсиз чўзилди тепа қаватга,
Билетсиз ва пулсиз йўловчи каби.

Сўнг шаҳар кўчаси, хиёбонлари
Аро кездим — жойлаб дилимга уни —
Одаму машина оломонлари
Тептаб егивимасини кун-кундуз куни.

Давру даврон сурдим ҳар ҳафта кўчиб,
Ижара уйларнинг шавқи ёдимда!

Қаттиққўл хўжайин кўзидан чўчиб,
У беун яшади менинг ёнимда.

Муҳаббат ловуллаб кирди юракка,
Илк бора аламли сўзлар тингладим:
Юзларимни босиб хасу хашакка,
Даштимни қучоқлаб тунлар йиғладим.

Баҳорда кўкариб, кузда саргайиб,
Сукунату қорга ўраниб қишда,
Вра шеърларимга боқди мунгайиб...
Хуллас, содиқ бўлди ҳар эзгу ишда!

... Аммо, нима қилиб қўйди бу йиллар!
Гарчи мен, мунаққид айтгандай, «ўсдим»
Ўртамизга кирди қай айёр жинлар,
Кўп хона уйимга сиғмайди дўстим.

Ялинаман унга:

— Бор, Бойсунга бор!

Шаҳарга ярашмас саҳройи сўхтанг.
Борсанг — шамол тайёр, ёмғир ҳам тайёр,
Тоғлар орасида яшайсан кўркам.

Панду насиҳатлар бериб толаман,
Алдайман:

— Юр, кетдик ифор тергани.

Ҳар баҳорда довдираб Бойсун бораман.
Бойсунга даштини ташлаб келгани.

Қайтаман. Аммо дашт сезиб улгурар...
Дош бериб тезликнинг шамолларига,
Ортимдан ҳаллослаб, шошиб югурар,
Қоқилиб темир йўл шпалларига.

Уйимга гезариб кириб келаман,
Мени асра энди, инглизча қулф!

Шундоқ остонада дашт қолар гаранг,
Эшикка термулиб «уф» тортади... «уф!»

Мана, тонг чоғида ишга кетяпман.
Юрак, азобдасан — қандай дард эзар?
Жунжикиб, эгасиз ит каби ғамгин
Вокзал майдонида ёлғиз дашт кезар...

* * *

Бўлар эди шундай байрамлар
Болалигим эртақларида:
Киярдилар қизлар кўйлақлар
Гуллар тикиб этакларига.

Супирилган ҳовлилар тонгда
Очиб сокин дарвозаларин,
Жойлардилар онгларга, жонга
Ҳушпулақлар овозаларин.

Гул очарди ҳамма дарахтлар —
Қамтар беҳи, нафис олуца...
Одамларнинг усти ярақлар —
Эски ковуш, янги олача.

Тараларди шивитлар ҳиди
Ҳарир жисмин ҳавога қориб.
Мўйсафидлар — виқорли, жиддий —
Ўйинчоқлар қиларди харид.

Бахши гирдин давра ўрарди —
Чоҳдан чиқиб яйрарди дoston.
Гул борлигин кўзлар кўрарди,
Кўрар эди борлигин осмон.

Бўлар эди шундай байрамлар
Болалигим эртақларида.

Гул тикканда чевар кўкламлар
Бойсунтоғнинг этакларига.

Энди менинг умримга абад
У байрамлар бўлмагай меҳмон.
...Тутаб ётар товалар фақат,
Фақат қозон қайнайди, қозон...

* * *

Бу тош ғариб эди тоғлар пойида
Қоялар қошида жуда хор эди.
Тенг эди пастларнинг чангу лойига,
Ҳиммату мададга балки зор эди.

Мен келдим. Тош бўлиб йиғлар эди тош —
Соғиниб юксакнинг ҳаволарини.
— Тошжон!— дедим,— Тошжон! Қўй ўзингни бос!
Англадим дардингнинг даволарини.

Мен тошни кўтариб тоққа жўнадим,
Урларга ўралардим қаддимни букиб.
Сирқираб майишди ҳар бир сўнгагим,
Пешона теримни жаладай тўкиб.

Фалакка сапчиди борган сари йўл,
Қутуриб қўзғалди ўрнидан жарлар.
Менинг оёғимда энди титроқ мўл,
Менинг товонимда беҳисоб хорлар.

Тош бўлса, тош бўлиб ётар елкамда...
Тобора танимни тарк этмоқда куч.
— Тошжон!— дедим,— Тошжон! мен бир елканман.
Мендан мадад ол-да,
Энди ўзинг уч.

Залворидан бошқа бир саси йўқдир —
Тош бўлса, тош бўлиб ётар елкамда.
Суягим гижирлаб йиқилдим охир —
Мен — қотган тўлқинлар енгган елканман!

— Тошжон!— дедим.— Тошжон! Мен адо бўлдим,
Сен бундай ётмагин! Ўрнингдан тур! Бас!
Мендан мадад кутма — жо бажо бўлдим,
Ўзингдан кўмак топ — тоғларга тирмаш!

Тош бўлса, тош бўлиб йиғлади бетин,
Беун лаънатлади, беун қарғади:
— Мен юксалтирмай йиқилди нечун?
Бу одам алдади,
Мени алдади...

* * *

Занжирларни уздим.
Гулларни буздим.
Охир зиндонни ҳам айладим вайрон.
Эркин ҳаво билан ҳур базм туздим —
Уйнадим беармон,
Кулдим беармон.

Мендан кулма, бола!
Ҳей, мендан кулма..
Сезяпман, курашли тақдирларингни.
Бузмоқ — энди сендан,
Узмоқ — энди сендан —
Менинг мен кўрмаган занжирларимни.

Тун ярмида саратон ҳам
 Ҳокимлигини ташлади.
 Кўкси ҳамон ёниб ётар
 Ялангдаги тошларни.
 Пастда эса сой оқади
 Юлдузлари йиштираб.
 Салқинида шабодалар
 Кезинишар дийдираб.
 Тошлар бирдан жовдирашиб
 Боқишар теваракка.
 Сўнгра қатор чиқишади
 Елғиз оёқ йўлакка.
 Лапанглашиб, судралишиб,
 Пишнаб боришар бари —
 Энг чидамли, энг армонли
 Дунёнинг гўдаклари.
 Секин-секин боришади
 Бир-бирини судрашиб.
 Бир-бирига йўл беришиб,
 Бир-бирини суяшиб.
 Секин-секин боришади...
 Пастда эса оқар сой —
 Қучоғида чўмилади
 Титраб титраб тўлин ой.
 Тошларнинг чўнг танларида
 Бир беуқув ҳаяжон...
 Ногоҳ хўроз қичқиради,
 Кўринади ногоҳ тонг.
 Чўмилаётган юлдузларин
 Самоват йиға бошлар.
 Шошибгина, мустаргина
 Ортга қайтишар тошлар.
 Ялангликка чўзилишар
 Улар яна беозор.

Чатнаб кетган танларида
Ҳозир тушган ёриқ бор...

Оролдан то Ушга қадар
Ҳазирама бошланди...
Қўкраклари қизиб борар
Ўзбекистон тошларин.

* * *

Юравер. Қолма йўлдан.
Қолган қолар. Ачинма.
Чўчима ҳеч нарсадан —
Ўзбекистон олдинда.

Ботир бўл. Олға югур.
Қўрқма ҳар хил қотилдан.
Ахир, тоғдек суянчинг —
Ўзбекистон ортингда.

* * *

Мен бахтдан бебахтлиғ топдим — оқибат гап шунда,
Роҳатдан заҳматни топдим — оқибат гап шунда.
Шафқату раҳматни топдим деб ўйладим бекор,
Қарғишу лаънатни топдим — оқибат гап шунда.

Теграмда «ё ҳақ» деб жинлар, шайтонлар кездилар,
Билмадим, қай фалакда пок имонлар кездилар,
Бу гулистон ичинда кўп илонлар кездилар —
Дўзахий жаннатни топдим — оқибат гап шунда.

Рухимга айтдимки, энди уйғон — самандар бўл,
Қонимга айтдимки, энди қўзғол — қаландар бўл,
Қўксимга айтдим, кураш ўтида мунаввар бўл,
Ўзимдан ҳимматни топдим — оқибат гап шунда.

Кўп сўзни ёздим, аммо қоғозга рост тушмади,
Ақлимдан тош тушмади, кўзимдан ёш тушмади,
«Ватан»дан бошқа бир сўз қалбима мос тушмади —
Шу сўздан журъатни топдим — оқибат гап шунда.

Умримни ҳадя этарга, хайрнют эл бордир,
Жон берарга Сир-Аму ўртасида ер бордир.
Улсам арзир, қолсам арзир — қалбимда эрк бордир,
Бенажот шиддатни топдим — оқибат гап шунда.

ҚИШКИ КЕЧАЛАР

Узун кечалар келди.
Хатони кашф этмоқни,
Хатони маҳв этмоқни
Ўйлашга етди фурсат.
Узун-узун гуноҳлар
Чуваланиб, томоқни
Сиртмоқ мисол ўрагай --
Жимгина боқар зулмат.
Узун кечалар келди,
Узоқлашди шомдан тонг.
Қайга бошлаб борар бу
Хотиранинг йўллари...
Мендан ҳадик олмагин,
Сени сотмайман, замон.
Бировнинг бўғзидамас,
Ўз ёқамда қўлларим.

* * *

Қишга «хайр-хўш»ни ийманиб айтди,
Баҳорга — кўнгли бор — ним жилмайди март.
Менинг кетган дўстим бир тунда қайтди,
Бир тунда куртакни ёриб чиқди барг.

Мен боққа югуриб чиқдим. Қўлимга
Ишонмай, лабимни текказдим — ўша!
Бу ўша — кузда жим борган ўлимга,
Тупроққа қоришган — одамга ўхшаб.

Ахир, сирлашганман у билан қанча!
Саҳарлардан яна отгунича тонг,
Яшилликдан токи хазон етгунча,
Руҳим қувонганча, қийналганча жон.

Ҳамиша бор эди бир улкан бахтим —
Боғда сайр қиларкан, бир лаҳза тўхтаб,
Тинглардим елдаги юракча зарбин,
Сўнгра ҳузурига борардим йўқлаб.

Не шивирларди?
Яшаш қувончин,
Ўлимнинг даҳшатин айтарди такрор.
Куларди ям-яшил кўнглини очиб —
Биров тушиндими барг ҳам бахтиёр.

Барг, нега ўйландинг?
Нега ҳайронсан?
Наҳот, ҳали сенда йўқдир хотира.
Тушундим — у баргга мен снингил, дейсан,
Дейсан — ишонмасанг, дарахтдан сўра.

Мени ая, эй, барг! Мени аягин!
Айтгин: мен — ўша дўст — келдим фанодан..
Кўнглимда нур сочган яшил чироғим,
Наҳотки барглар ҳам қайтмас дунёга?

Мени алда, эй, барг! Алдагин, майли!
Қара, вужудимда руҳим — қари қуш.
У энди янги дўст орттиролмайди —
Кетган дўстларини соғинар ҳануз...

Мен боққа югуриб чиққандим далли,
Барг билан гаплашиб, серрайдим бебахт...
Сен нега берасан менга тасалли,
Сендан ўрганайми яшашни, дарахт?

* * *

Азиз Абдураззоққа

Дарахтларни зулумот кўнди.
Дарахтларга қарғалар қўнди.
Зулумотни оралаб, нохуш
Қанот қоқиб ўтди бир бойқуш.
Бир ваҳима!.. Ҳасрат!.. Шўрлик тун
Деразангга суянди беун.
Хонанинг бир бурчида чироқ,
Сендан тортди ўзини йироқ.
Юлдузлар йўқ қора фалакда...
Сен хонангда шу қадар якка —
Не учун, деб ўкирмоқ мумкин,
Исён қилмоқ, сўкинмоқ мумкин...
Сен-чи, тунга боқасан шу пайт.
Тилларингда айланар бир байт:

«Куз! Ҳасратда адо бўлган куз!
Боғда яланг юрмагин, ер — муз...»

ҚОЗОҚ ШОИРИ КЕНГИШЛИҚ МИРЗАБЕКОВ ХОТИРАСИГА МАРСИЯ

Улим бордир — тириклик юксалишда доим ҳушёрдир.
Тирикларга тирикликдан жабру ситам лек бисёрдир.
Қаро тупроққа кирмоқдан энди мен не учун қўрқай —
Қаро ернинг тагида сен каби бир яхши бир дўст
бордир.

ЯХШИ ОДАМ

У — осмондан тушган даҳрий қуш,
Еқиб юксак ҳаётларини,
Одамларга инъом қилар хуш —
Юлдуз ҳидли қанотларини.

Ошналикка уни танлашар.
Қўйлак каби, пойабзал каби.
Ҳамма билан кечдан тонглашар,
Аммо хира бўлмайти таъби.

Майсалардай яшар оламда,
Айёр-айёр ишлардан басир.
У одам деб боқар одамга
Ва тушади ҳаммага асир.

Ҳаётга кўп тикилиб боқмас,
Бир қараса — ҳамма гап аён.
Жилмайганча туради бесас,
Унга заҳрин тўқаркан чаён.

У шаробни бирдам совутар,
Кўзин юмиб симирар дам-дам.
У ўзини ўзи овутар,
Овутади бошқаларни ҳам.

Тортинчоқни жилмайиб суяр,
Далда берар журъат узатиб.
У ҳаммани кузатиб қўяр,
Уни ҳеч ким қўймас кузатиб.

У ҳеч кимга қадрли эмас,
Ҳеч ким билмас асл отини.
Елғондан ҳам «ёлғизим» демас,
Унинг ростгўй,
Эрка хогини...

* * *

Сахро — чексиз жондор — мени ютади,
Ютади тўрт тараф — тўрт тубсиз уммон.
Тундай фожиамни тунлар кутади...
Хавотир ҳоритди. Мен қурдим қўрғон.

Унинг деворлари нақадар баланд!
Тирмашиб ярим тун аранг чиқар ой.
Қиличлар синади. Ўқ беради панд.
Бекорга чираниб титранади ёй,

Қўрғон! Узим — қўрғон, ҳей, баланд қўрғон!
Собит деворларинг нечун толмайди?
Душман киролмайди сенга ҳеч қачон,
Аммо дўстларим ҳам кира олмайди.

Эркин яшолмадим ёруғ дунёда...
Теграмда, оҳ, қанча қўрғонлар бордир.
Фақат бир ҳикматни билдим зиёда —
Кураш мудом кенгдир сокинлик тордир.

Фалокат, кириб кел қўрғонларимга
Темир дарвозани йўлдан оздириб...
Қўксимнинг юраксиз томонларидан
Сахро — чексиз жондор келар бостириб.

* * *

Қаро тунда — Бойсун тоғида
Учта дўстим ёқади гулхан.
Ва гулханнинг теграсида
Қоронғулик зич тортар бирдан.
Арчаларнинг тинч шохларида
Липиллайди гоҳ нур, гоҳ кеча.
Дараларнинг адоғларида

Тош оралаб отлар туп кечар.
Хаёл ичра тинч оқар суҳбат —
Савол ухлар, мизгийди жавоб.
Тоғ бағрида тоғларни қўмсаб,
Учта дўстим ичади шароб.
Шаҳардан бу йироқ осмонда
Ҳамма юлдуз порлоғу йирик.
Қорли тоғлар сокин бу онда
Усишади осмонни йириб.
Юраклардан кетар изтироб,
Юракларга киради кўклам.
Учта дўстим — уч подшоҳ шу тоб —
Улар мени эслашмайди ҳам.
Учта дўстим ёқади гулхан,
Худди тушдай оқар сўзлари...
Кенг фалакда омонат турган
Юлдузимга тушмас кўзлари ...

ҲОРИШ

Чорладим: кел, қуёшим!—
Тонгимни бердим қурбон.
Уфқ қуёшни ютди —
Кундузларим бўлди шом.

Қоп-қора кечадаман —
Қичқираман, бўзлайман.
Узимни ҳориб кезиб,
Узимдан тонг излайман.

Қуёш, сен-ку чиқасан,
Борлиқ тўлар зиёга.
Аmmo менинг кўксимда
Тонг келурми дунёга?

Тангримасман, бандаман.
Кундуздан кечалар кўп.
Кўксим тонглар мазори —
Кўксимда тирик тонг йўқ.

* * *

Гуллар ҳидин уфурар,
Шамол ўйнайди даштда.
Пешонангда юлдуз бор,
Исминг бор — Юлдузқашқа.
Оёгинг узун-узун,
Қизникидай белларинг.
Елда танинг лириллар —
Ингичкадир феълларинг.
Ҳали темир сувлиқлар
Лабларингни йиртмаган.
Ҳали михлар жизиллаб
Туёгингга кирмаган.
Бесабр шиддат қўзғар
Даштларнинг чексизлиги.
Кишнайсан, ўйноқлайсан —
Билмайсан эркисизликни...

Ҳавода нима учди —
Шувиллаб кетди бу он.
Бўйнингга нима тушди —
Илонми ёки арқон,
Ўзингни ҳар ён отма,
Кўникавер, жонивор,
Юлдузни кўкдан узар
Тулпор бўласан, тулпор.
Арқон қилдан тўқилган —
Унга кетмайди шерлик...
Баданинг бир сесканди —
Сағрингга тушди терлик.

Аччиқ нола қилмагин,
Кўникавер, жонивор,
Барча отлардан ўзар
Тулпор бўласан, тулпор
Икки ёнингга бу дам
Икки соя узалди.
Бағринга муздай теккан
Узангидир, узанги.
Эрка-эрка алдоққа
Кўникавер, жонивор.
Ҳеч кимга улоқ бермас
Бало бўласан, тулпор...

Уфқ бирдан «қарс» этди,
Бостириб кирди даштга.
Олам энди тор бўлди —
Кўниккин, Юлдузқашқа.
Тишларинг зирқиради,
Оғзингга тушди буров.
Юлдузқашқа, лол бўлма,
Энг даҳшатли шу — жилов.
Бу одамлар ҳеч бир отни
Тулпор этмас, қилмай хор.
Энди жилов қайга бурса
Кетаверасан, тулпор.

БАЛЛАДАЛАР

БИРИНЧИ БАЛЛАДА

I

Кен жа ботир

Кетгим келаяпти, акалар, кетгим...

Тўнғич ботир

Укам, англаб етгил, замин — юмалоқ.
Майли, бир шаҳд қил-да, Мағрибга етгил,
Эртаси Машриқдан қайтасан бироқ.

Уртанча ботир

Қанча югурмагил битта макон бор,
Бошингда айланар бир барҳақ замон.
Кетма, укажоним, бўларсан хор-зор,
Учириб кетади руҳингни тўфон.

Кен жа ботир

Кетгим келаяпти, акалар, кетгим,
Жодугар уфқлар тортар ақлимни.

Тўнғич ботир

Чиранма, укажон, яшайвергин жим,
Кун кўргин қадрлаб сокин бахтингни.

У р т а н ч а б о т

Дарахтга қарагил, бир жойда ўс,

К е н ж а б о т и р

Иўқ, у ўсаяпти осмонга тикка!
Оламни чарх уриб айлангим келар
Илашиб, қўшилиб бир ёруғликка...

II

К е н ж а б о т и р

Акалар, мен қайтдим!

У р т а н ч а б о т и р

Қани, қайдасан?

Т ў н г и ч б о т и р

Ўзингни йўлларда қийнадинг бекор,
Биз сенга айтдик-ку — бир кун қайтасан,
Бу илиқ маконни айлаб ихтиёр.

У р т а н ч а б о т и р

Биз сенга айтдик-ку, замин — юмалоқ,
Югурган одамнинг аҳволи қизиқ —
Югуриб-югуриб қараса бир чоқ
Олдидан чиқади ўз уйи сузиб.

К е н ж а б о т и р

Акалар, соғиндим!

У р т а н ч а б о т и р

Қани, қайдасан?

К е н ж а б о т и р

Тубанга қарамаңг, юксакка боқинг!

Т ў н ғ и ч б о т и р

Қанақа сафсата гаплар айтасан...

У р т а н ч а б о т и р

Қандай маскан қилдинг фалакнинг тоқин!

К е н ж а б о т и р

Югурдим — баландга ўрлади қалбим,
Югурдим — қанотга айланди қўллар,
Югурдим — эшитиб замоннинг зарбин,
Югурдим — баландга кўтарди йўллар.

Т ў н ғ и ч б о т и р

Қани, пастга тушгин, пастга туш, тезроқ!

У р т а н ч а б о т и р

Бизни тупроқ билма — ёшимиз улуғ.

К е н ж а б о т и р

Йиллар манглаймга ёзганин шундоқ —
Энди тегишлиман саломга тўлиқ.
Юксакдан бир қаранг:

Нақадар бадис,
Нақадар димиққан сиз турган макон.
Унинг қучоғида йўқолар беиз,
Оқмасдан бир жойда бижғиган замон.
Қўйинг тубанларни!
Юксакка чиқинг!
Югуринг — сиз билан юксалсин ҳаёт!

Тўнғич ботир

Пастга туш! Ғазабим келмоқда лекин...

Уртанча ботир

Тубанла! Юксакда нима бор, саёқ?

Кенжа ботир

Акалар, не учун бунчалар қаҳр,
Нечун қурол пайдо қўлларингизда?
Мен сизга юксалинг деяпман, ахир,
Учиб, ботқоқвужуд қўлларингиздан
Акалар, шошилманг!..

Оҳ, умрим абас!..

Уқ тегди... Бир қалқиб тўхтади юрак..
Юксакка тиригим, наҳот, керакмас,
Наҳот, тубанликка жасадим керак?..

ИККИНЧИ БАЛЛАДА

Кенжа ботир

Менинг қўлим бўшмас,
Менинг қўлим банд.
Йиллар сезмадингиз — йиғладим беун.
Иккита қароқуш — иккита калхат,

Иккита кўзимни чўқиди кун-тун.
Йиллаб сезмадингиз — қулади осмон.
Иккита қўлимни кўтардим у даст
Уни тутиб қолдим...

Бечора инсон

Ерда ҳасрат билан йўқ бўлмаса бас.

Менинг қўлим бўшмас,

Менинг қўлим банд.

Мени «оғам» деган ботирлар қайда?

Кўзимни чўқийди иккита калхат

Жоним оғримоқда...

Калхатни ҳайданг!

Қафтларим куймоқда кавкаб чўғидан,

Қўлларим елкамга бормоқда ботиб.

Калхатлар эгилар қорачиғимга,

Дунёни қонимга ташлашар қотиб.

Мен сизга ҳеч қачон зорланганмидим?

Жонимдан тўйдирди

Калхатлар роса..

Қаранг, шом шафағи — қип-қизил бетим,

Кўзларим қон тўла иккита коса.

Ботир акаларим, қилинг ҳамият,

Қўл силтанг!

Қочишар — калхатлар қўрқоқ.

Ахир, қузғунларга ем бўлсам — уят,

Қўлимда осмонни кўтарганим чоғ.

У р т а н ч а б о т и р

Ақлли боласан, боқсам тарзингга...

Яна бир оз чида,

Қолмайсан ўлиб...

Ахир мен турибман мумтоз таъзимда,

Ҷара, кўксимда-ку иккита қўлим.

Тўнғич ботир

Укам, кечир мени!

Ўзи ҳолим танг...

Қўлим банд.

Ҳаммани ит каби тишлаб,

Бир асов улоқда қатнашайман,

Қандайдир тахтанинг оёғин ушлаб.

Кенжа ботир

Акалар, осмонни тутиб турибман,

Қонимни ичмоқда калхатлар — ташна...

Уртанча ботир

Сенсиз ҳам қанча ғам ютиб турибман...

Тўнғич ботир

Калхатларни ҳайда

Осмонни ташла!

Кенжа ботир

Менинг ташвиши кўп бечораларим,

Ахир, яшайман сизга бахт тилаб.

Ахир, мен осмонни қандай ташлайин,

Осмон бошингга тушар-ку қулаб.

УЧИНЧИ БАЛЛАДА

Кенжа ботир

Маликам, тулпорим тердан қорайди,

Кўҳи Қоф тарафдан қўзғолди тўфон.

Қуёш қочиб кетди, олам торайди..
Девлар ортимиздан келар бегумон!

М а л и к а

Ботирим, девлардан қўрқмоғим ордир,
Севгинг — қўрқинчларни айлади бекор.
Менинг бир сеҳрли тароғим бордир,
Ташласам, йўлларни тутгай чангалзор.

К е н ж а б о т и р

Маликам, чангалзор ўтдай ўрилди,
Йўқ бўлди, кул бўлди — бир боғ хас каби.
Яна ортимиздан девлар кўринди —
Оҳ, бизни ажратмоқ улар матлаби!

М а л и к а

Ботирим, девлардан қўрқмоғим ордир,
Севгинг — қўрқинчлардан айлади озод.
Менинг қудрати зўр бир кўзгум бордир,
Ташласам, улкан кўл бўлади бунёд.

К е н ж а б о т и р

Маликам, махлуқлар йўқотди кўлни,
Шўрлик кўл қуриди — буруқсиб, буғланиб,
Девлар келаяпти чангитиб йўлни —
Ғазабдан кўкариб, тутаб, чўғланиб.

М а л и к а

Ботирим, девлардан қўрқмоғим ордир,
Севгинг — менинг учун тасалли зиё.

Менинг бир сеҳрли қайроғим бордир,
Ташласам, баланд тоғ бўлади пайдо.

Кен жа ботир

Маликам, тоғимиз сув бўлиб оқди,
Эриди, йўқ бўлди метин тошлари.
Девлар келаяпти — машъаллар ёқиб,
Булутларга тегиб тоғдек бошлари!

М а л и к а

Ботирим, девлардан қўрқмоғим ордир!
Севгинг — менинг учун беҳадлик дунё.
На қайроқ, на тароқ, на кўзгум бордир,
Энди мен учун сен борсан танҳо.

ТУРТИНЧИ БАЛЛАДА

Г у л п а р и

Жоним, очман,
Жоним, ҳолим танг...
Севгим ҳаққи,
Бир парча нон бер.
Қора ботир — қурумсоқ эгам,
Қора ботир — марҳаматсиз эр!

Қ о р а б о т и р

Тандирларда пишмоқда ноним,
Бир парчаси сенга муқаррар.
Бир кўзингни
Бер фақат, жоним,
Кўзинг гавҳар — бебаҳо гавҳар.

Гул пари

Енаяпман —
Жоним, ташнаман,
Севгим ҳаққи,
Бир томчи сув бер.
Фақат бошқа азоб бошлама,
Қора ботир — шафқати йўқ эр.

Қ о р а б о т и р

Дарё тошқин — ошар соҳилдан,
Бир томчиси сенга муқаррар.
Фақат бергин,
Бу кўзингни ҳам...
Кўзинг — гавҳар,
Энг асл гавҳар.

Гул пари

Қора қилдинг ёруғ оламини,
Яна нечун қийнайсан, ахир!
Йиғлатасан —
Кўрлигим камми?
Қора ботир,
Қоп-қора ботир!

Қ о р а б о т и р

Йиғла, пари,
Хун бўлиб йиғла,
Дарё бўлиб йиғла, муштипар!
Хазина бор оққан ёшингда,
Ҳар бир ёшинг —
Бир дунё гавҳар.

Г у л п а р и

Тўлғанаман қийноқда беҳол
Қамчи гулдек танимга ботур...
Улдир мени. Кел, ўлдира қол!
Қора ботир!
Зим-зиё ботир!

Қ о р а б о т и р

Асрагайман жонингни тун-кун,
Зиндоннинг тош қафасларида.
Мен оламга
Гулни кўрсатгум
Гул унмоқда нафасларингдан.

БЕШИНЧИ БАЛЛАДА

К и ч и к о д а м

Менга шафқат қилгин, айлагин карам,
Ҳузурингга келдим, кўзимда ёшим...
Қарагин ҳолимга, эй улкан одам,
Қарагин,
Елкамда бировнинг боши.
Билмайман, бошимни ким олиб кетди —
Дунё билганича афсона айтар,
Ортиқ чидолмайман —
Дил ёниб кетди,
Улкан одам,
Менга бошимни қайтар!
Қандай қўрқинч бўлди сен қурган дунё!
Ҳамма елкаларда бировнинг боши.
Қим ўзин бошини авло билса, о,
Совуқ ўлкаларда қолди-ку лоши.
Энди «борса келмас» йўллари бекор,

Осмон — узоқ эмас,
Ер — қаттиқ эмас.
Ўзга бош остида қалб қолмасин хор —
Менга ўз бошимни
Қайтариб бер, бас!
О, менга қанчалар лаънат айтишди.
Сўкишди:
«Муғамбир, ўғри, муттаҳам!..»
Менинг танамда ҳам исён етишди —
Яшагим келмоқда.
Ўз бошим билан!

У л к а н о д а м

Майда одам.
Жуда чарчадим мен ҳам —
Ўзимнинг бошимдан кўпайтиб нусха...
Шу тонгда кўзимни очдим, бирдан —
Англадим:
Бу касбнинг умри кўп қисқа.
Қандай зерикарли экан бу олам!
Ўйламай, бир хил ранг чалпиб ташлабман.
Қай фикр чиқмаса менинг бошимдан
Қанотини кесиб,
Топтаб ташлабман.
Юрагим сиқилиб яшадим ўзи...
Ким билан учрашмай, қайга бормайин,
Тиллардан тўкилар
Ўзимнинг сўзим,
Ўзимнинг йўриғим —
Айтилар тайин.
Истиқбол уфққа саробдай ботар...
Қарсақлар шиддати
Бораркан тошиб,
Барча елкаларда бамайлихотир
Турар менинг бошим,

Бир менинг бошим.
Аммо мен ақлимни еб қўйганим йўқ.
Асрадим ҳамманинг бошини алҳол.
Ана, омборларда ётибди тўп-тўп,
Узингнинг бошингни
Бор-да, топиб ол!

К и ч и к о д а м

О, қанча таниш бош!
Кўп экан роса...

У л к а н о д а м

Энди бу бошларнинг тақдири аниқ:
Эртага оламга қилгум овоза —
Кимга боши керак —
Қилсин эгалик.

К и ч и к о д а м

Мардликда, улуғ зот, Ҳотамдан ошдинг,
Мен шўрлик айтган бир додга етяпсан...

У л к а н о д а м

Майда одам!
Шошма!
Уз бошинг қолиб,
Яна ўзга бошни олиб кетяпсан.

К и ч и к о д а м

Мудом шундай:
Дилга қувонч келган пайт,
Қиши ўз бошини йўқотар бирдан...

Улкан одам,
Энди бир сирни ўргат:
Мен қандай яшайман
Ўз бошим билан?

ОЛТИНЧИ БАЛЛАДА

Қ о р а б о т и р

Фалакни ғуборга тўлғазиб кўрдим,
Дўстимни ўлдириб топдим фароғат.
Шубҳага алмашдим ишончнинг ўрнин,
Онамни зўрлатдим.
Қилдим хиёнат.
Оти йўқ эгарга элимни сотдим,
Душманга «оғам» деб айладим таъзим,
Шайтондан минг баттар қарғишга ботдим,
Қўйган ҳар қадамим гуноҳи азим.
Пойимда замонлар бўлдилар хазон,
Йиллар ўтди —
Юртнинг жигарин эзиб.
Мен — Қора паҳлавон —
Яшадим шодон,
Ўзимнинг боламнинг тилини кесиб.
Ногоҳ атрофимда денгизлар тошди,
Безга гўрлардан қўзғолиб исён —
Комига ютгани
Устимга шошди
Энди қайга юрай,
Эй, Оқ паҳлавон?

О қ б о т и р

Шўрлик Қора ботир, саволинг бекор.
Ахир, жавобсиздир — кўнглинг кечадир.
Уйлаб кўр,

Дунёнинг қанча йўли бор,
Дунёда инсоннинг йўли нечадир?

Қ о р а б о т и р

Менга қоронғидир дунёнинг йўли,
Ахир, одамларга йўл танлаш қайда?..
Қувиб келмоқдадир ортимдан ўлим,
Менга йўл кўрсатгин бир сокин жойдан.

О қ б о т и р

Мен айтган йўлларга кирмоғинг душвор,
Ҳақни кутиб турмоқ эҳтимол маъқул.
Сотқинга энг аввал йўлдир қасоскор,
Тавба-тазарруни қилмагай қабул.

Қ о р а б о т и р

Ахир, мен кирмаган йўл қолгани йўқ,
Не ўжар йўлларни қилмадим таслим...
Айтгин, қайси йўлга боролмайди ўқ,
Қай жойда исёндан куламан вазмин?

О қ б о т и р

Ажал қаршисида титранма, ботир,
Инсонга азалдан бир йўл бор — имон.
Ана, у қаршингда қийналиб ётур,
Бу қийноқ ичида юрмоғинг гумон...

Қ о р а б о т и р

Йўлни кўрсатдингми, жим тургин, нодон,
Таъналар қилмагин менга ўртаниб.
Йўлларга кирмоғу чиқмоқлик осон,
Ўзингни сотишни олсанг ўрганиб...

ЕТТИНЧИ БАЛЛАДА

Худо, Шайтон ва Жаброил

Сабру тоқат топди-ку паймон,
Тинглаб холиб хандаларингни.
Нечун йўлдан урасан, шайтон,
Менинг эрка бандаларимни?
Ҳақиқатнинг йўли нимадир?
Одамларга кўрсатдим аён.
Йўлларини ёруғ этадир
Олмос шуълалар — муқаддас қуръон...
Ана, қара! Замин юзида
Даврон сурар музаффар риё.
Одамларнинг ризқу рўзига
Макруҳ руҳинг тўкади зиё.
Сен ундадинг — сотилди имон,
Сен ундадинг — замон сотилди.
Виждон йўли аталди ёлғон,
Ҳаром — подшоҳ, ҳалол қотилдир.
Сен дил билан тилни айирдинг,
Жудо этдинг юракдан сўзни,
Ҳақиқатни йўлдан қайирдинг,
Олов дединг ялтироқ музни.
Кўраяпман аршу аълодан
Ҳар қадаминг фитна, макру кин...
Шайтон, сени ёруғ дунёдан,
Бугун беиз йўқотмоғим чин.
Бор! Кетавер! Зулматингга уч!
Сўнги бор уч. Ёвузлик фахри!
Бир лаҳзада мағзинг бўлар пуч —
Етиб борса қасоскор қаҳрим...

Ш а й т о н

Оллоҳ, тингла...

Х у д о

Тингламайман, йўқ!
Бугун умринг бўлғуси ғарот.

Ш а й т о н

Тангрим, эшит...

Х у д о

Сўз — отилган ўқ,
Мен сўзимдан қайтсам — қиёмат!
Бор лаънати! Қалбютар манфур,
Кўкда сўнг бор қанотингни қоқ.
Узинг бузган дунёга охир
Афсус чекиб, кўз ёш тўкиб боқ...

Ш а й т о н к е т а д и

Ж а б р о и л

Тангрим, қаттиқ кетмадингмикан?
Оғир жазо шайтонга ўлим...

Х у д о

Наҳот унинг сафида сен ҳам,
Ҳақ ишида менинг ўнг қўлим?

Ж а б р о и л

Тангрим, ҳаққа боқдингиз тикка,
Жилвангизда олам мунаввар.
Аммо ерни бошқармоқликда
Хатолар ҳам бўлур муқаррар.

Х у д о

Тушунмадим...

Ж а б р о и л

Кўнглимдир равон..
Хатоларки бор экан тангрим,
Тирик юрсин лаънати шайтон
Шу тинчимас одамлар билан.
Хатоларга шайтондир қалқон.
Сизникидир Ердаги шараф...

Х у д о

Ахир, нима бўлади имон?
Майли, ўйлаб кўрамиз, ўйлаб...

САҚҚИЗИНЧИ БАЛЛАДА

— Юксакдан учиб келдинг,
Патларингдан оқар тер.
Эй, қуш, осмонда не бор —
Қанотингдан сўраб бер?

— Шовиллайсан, эй, дарахт,
Илдизинг ер бағрида.
Илдизинг айтсин, не бор
Қаро ернинг тагида?

ТУҶҚИЗИНЧИ БАЛЛАДА

Б о ш п а р и

Бешиклар ҳам олди аланга,
Ҳар балога душман қодирдир...

Осойиш юрт — Боғи Эрамга
Олиб кетай Тўнғич ботирни.
Душман ёққан ўтда ёнмасин
Шундай қудрат, шундай шаън юрак...

Кенжа ботир

Ёв кетган сўнг қолиб кетмасин,
Қайтсин — юрт ҳам ботирга керак.

Бош пари

Боши кесик — ўлмоқда шафқат —
На қадр бор ва на юз-хотир...
Рўй бермасдан бирор фалокат,
Менинг билан Ўртанча ботир
Ҳаялламай дарҳол отлансин,
Боғи Эрам — тинч маскан сари.

Кенжа ботир

Ёв енгилгач, қолиб кетмасин —
Юрт ҳам керак ботирга, пари.

Бош пари

Увол юртинг, бечора юртинг —
Бегуноҳлар қабристони.
Келгин, менинг қўлимдан тутгин,
Тарк этгин бу ғамгин маконни.
Умринг ҳали баҳорги гунча —
Очилсин қиш юртидан нари...

Кенжа ботир

Кетолмайман ёв енгилгунча —
Мен элимга керакман, пари...

УНИНЧИ БАЛЛАДА

С е н

Сен кетасан: йўлинг — хатарли,
Сен кетасан: манзилнинг — йироқ,
Йўллар ютса хату хабарни,
Жонгинамни ўртаса фироқ,
Юрагим ҳам сезмаса ҳатто
Ўз умрингга султонлигингни,
Елғиз қолган мен бахти қаро
Қандай билай омонлигингни?

М е н

Мен кетаман: йўлларим — туман,
Мен кетаман: саратоним — қиш.
Бор-йўғимни сўра дарёдан,
Юрагингни ўртаса ташвиш.
Тиниқ-тиниқ тўлқинлар оқса,
Ташвишингнинг хатолиги шу.
Тўлқинларни қизил қон ёқса,
Менинг умрим адолиги шу.

С е н

Менинг куним ўтди қирғоқда,
Йилим ўтди дарёга боқиб,
Жоним, умрим ўтди фироқда,
Умрим кетди дарёга оқиб,
Хотирангни жонга ўрайман,
Кўзларимда ёш тизим-тизим.
Бор-йўғингни, ахир, билмайман,
Дарё қуриб қолди, азизим...

Мен

Сенсиз кетдим — топмадим мурод,
Сенсиз кетдим — чалкашди йўлим.
Сенсиз кетдим — тугади ҳаёт,
Сенсиз кирди руҳимга ўлим.
Менга кўмак беролмас ҳеч ким,
Сенсиз қолган жонимда алам...
Қандай хабар берай, азизим,
Бор-йўғини ўзим билмайман...

УН БИРИНЧИ БАЛЛАДА

Кенжа ботир

«Борса, келар» — бойлик йўлидир,
«Борса, келар» — ҳавойи шавкат.
Қатта акам шу йўлдан кетди —
Қийналса ҳам, тортса ҳам заҳмат,
Зарларини сочиб ҳавога,
Ўз умридан ўзи дарс олиб,
Лаънат айтиб ёлгон дунёга,
Она, бир кун келади ҳориб...
«Борса келар ё келмас» — хатар -
Мансаб йўли, тож-тахт йўлидир.
Эртак қадар ё сароб қадар
Алдамчи йўл — бебахт йўлидир.
Мард йигитдир ўртанчи акам,
Тахтни қалбга кўрмас муносиб.
Қайтиб келар совуқ дунёдан,
Шон-шавкатни хас каби босиб.
Уч ботирни туққан, паноҳим,
Қиблагоҳим, йиғламоқ нечун?
Ҳар ким ўзи танлайди роҳин,
Умири олар ҳар кимдан ўчин...

Сени учун йиғлайман, болам,
 Сени учуц, Кенжа ботирим,
 Сенсан — менинг кўнглимдан кўчган
 Эзгу тушларимнинг хотири.
 Келгин, болам сўнг бор қучоқлай,
 Яна сени кўрмоғим душвор:
 Кўрқмай бўғзидаги пичоқдан
 Сайраётган қуш руҳингга ёр.
 Бошларингда дорлар чайқалар,
 Кўксинг — милтиқларнинг мўлжали.
 «Борса, келмас» йўли бу — қадар,
 Уқубатинг олдинда ҳали.
 Сен пайғамбар топдинг хатодан,
 Азоб тортмоқ — қалбинг учун иш.
 Ва англадинг: руҳ бу — худодан,
 Вужудни-чи? — шайтон яратмиш...
 Энди мангу алендо, болам!—
 «Борса, келмас» сенга муқаддас.
 Узлигингни топарсан йўлдан,
 Узлигинни топганлар қайтмас...

УН ИККИНЧИ БАЛЛАДА

Б о й ч и б о р

Жиловимни қўйиб юбор,
 Эй, суворий, эси паст.
 Жиловимни қўйиб юбор —
 Жондан ўтди-ку чанқоқ.
 Зилол булоқ, нажот булоқ
 Кунботар тарафдамас,—
 Жиловимни қўйиб юбор!—
 Кунчиқарда у булоқ.
 Туёғимга иссиқ қоним

Тикан бўлиб ботмоқда,
Сахро узра титрар оқшом —
Тиниб бормоқда кўзим.
Жиловимни қўйгин — сувлиқ
Жағларимга ботмоқда,
Қўйиб юбор,— у чашмага
Ўзим элтаман, ўзим!

Достонда йўқ одам

Эркин унут, эрка тулпор,
Эркин унут, феъли тор.
Ташналикни кўрмасам бас —
Ўтарману кетарман.
Менга қаттиқ тайинлашган —
Кунботарда булоқ бор,
Сени қурбон борсам ҳамки,
Мақсадимга етарман.
Йўлда жонлар қолса-қолсин,
Бахт айлансин армонга.
Аждар сахро танзимизни
Қумларида ямласин —
Тулпор, содиқ қолажакмиз
«Олға» деган замонга,
Куч топурмиз енгмоқликка
Меҳру шафқат ҳамласин.

Бойчибор

Жиловимни қўйиб юбор,
Нодонгина суворий!..
Ялт-юлт этиб ўнгу сўлда
Қолмоқда-ку чашмалар.
Бу саҳрода иккимиз ҳам

Улиб кетамиз ҳориб,
Тушунсанг-чи, биз ташналар,
Мадори йўқ ташналар..
Атрофимда югуради
Саросима қирқ чилтон,
Бир зум тингла, «чирқ-чирқ» этар
Алпомишнинг арвоҳи..
Нодон!
Мақсад — ўлишдамас,
Мақсад — тириклик, ишон!
Мана, қумга тумшуқ тираб,
Умганлаб қолдим охир...

Д о с т о н д а й ў қ о д а м

Тулпор, нечун кўзларингдан
Ешинг оқар шашқатор?
Тиззасига бошинг олди
Увлаб саҳройи кеча..

Б о й ч и б о р

Нодон одам, сенинг умринг,
Менинг умрим ҳам бекор —
Бойчиборсиз қолган элнинг
Ҳоли энди не кечар?..

УН ИҚҚИНЧИ БАЛЛАДА

Кўнгиш — подшоҳ.

Онамнинг гапидан

А ё л

Тож-тахтинг йўқ сенинг, шаҳзодам,
Салтанатинг, саройинг йўқдир.

Лашкаринг бор — бесаноқ ғамдан,
Заҳматинг бор — парвойинг йўқдир.

Э р к а к

Каниздирсан ўзинг ўзингга,
Икки қўлинг — қирқ хизматкор қиз.
Сен ойдирсан менинг кўзимга,
Осмонимда энг равшан, юлдуз.

А ё л

Тангрим сенга шоҳ кўнглин берди,
Шоҳ тақдирин тутди-ку йироқ.
Эртаю кеч ризқингни тердинг,
Қайнамади қозонинг бироқ.

Э р к а к

Кимга қулман — ўзим билмайман,
Бир кўринмас занжир қўлимда.
«Бахт» дейману бир зум тинмайман
Ва қўрқаман подшоҳ кўнглимдан.

А ё л

Хаёлимнинг чексизлигида
Орзуларим ёққанда гулхан,
Исён қилиб эркисизлигимга,
Кетгим келар ёруғ дунёдан.

Э р к а к

Қўли қадоқ менинг маликам,
Жонни асра — бўлма куйинчак.
Юрагимга тушди таҳлика —
Сув бўйида учма ҳалинчак.

А ё л

Бу дунё бир ҳалинчак, бегим,
Ҳою ҳаво!.. Учганим бўлсин!
Тўлқин бўлсин беланчак, бегим,
Дарё тубин қучганим бўлсин...

Э р к а к

Умр қайтиб келмагай яна,
Эшит, бир бор берилар ҳаёт,
Мен дарёни бекитдим... Маана!
Ҳозир сени қиламан озод!..

А ё л

О, шу ерда тугади эртақ..
Қара, қандай бефарқ ер осмон:
Сен дарёни бекитолмайсан,
Қайтолмайман мен ҳам ҳеч қачон!..

УН ТУРТИНЧИ БАЛЛАДА

Э л б е к б а х ш и

Ерилтош, Ерилтош!
Ёлғиз қолди ғариб бош.
Ерил, бағрингга кирай —
Тошликка бўлай йўлдош.
Кўзлар йиғлаб кўр бўлди,
Артмоқликка қўл қайда?
Фақат шайтон зўр бўлди,
Одам майдаю майда.
Ерилтош, Ерилтош!
Йиғлашга етмайди ёш.
Одам бўлиб яшашга

Зарра қолмади бардош.
Шамол бўлсанг, йўлингни
Довон бўлиб тўсарлар...
Қуш бўлсанг, чексизликни
Осмон бўлиб тўсарлар.
Ҳаво бўлсанг, танинга
Заҳар сочиб қўярлар.
Наво бўлсанг, бўғзингни
Шартта янчиб қўярлар.
Ҳамма ўгай бир-бирига,
Ҳамма ғарибу сағир...
Ерилгин тош! Ерил! Ерил
Тошга айлансин бағир!..

Т о ш

Ўз ғамингни ўзинг ортгин,
Нола қилма, инсон, бас!
Зорланмагин!
Бу замонинг
Ҳатто тоши ёрилмас...

УН БЕШИНЧИ БАЛЛАДА

Ш о г и р д

Елғон дунё йўлини ёпдинг,
Эй, муаллим — улуг донишманд,
Мангу ҳаёт сирини топдинг,
Ўлимни ҳам этдинг занжирбанд.
Қуёш каби яшашинг мумкин
Абадият осмонларида...
Нега аза очмоқни айтдинг
Бугун содиқ ғуломларингга.
Нега ботир руҳингдан ечдинг
Тирикликнинг совутларини.

Нега оппоқ кафанлар бичдинг,
Тайёр қилдинг тобутларингни.
Мангуликка тенг умр олдинг,
Буюк руҳнинг шиддати — худо.
Бугун нега бошқа йўл солдинг,
Бўлмоқчисан ҳаётдан жудо.

Д о н и ш м а н д

Маърифатни англадим дарға,
Тутдим руҳнинг пок қўлларини.
Мен кўрсатдим ноумидларга
Мангуликнинг шаън йўлларини.
Аммо, болам, абаднйатдан,
Жондан кечиш фурсати етди...
Ғофилларга кўрсатмоқчиман
Улимнинг ҳам борлигини энди.

УН ОЛТИНЧИ БАЛЛАДА

Э л б е к б а х ш и

Бойчибор, Бойчибор!
Шафқатинг бор, раҳминг бор.
Кўзларингга қарасам,
Минг азобнинг захми бор.
Бойчибор, Бойчибор,
Бир бебахтча бахтинг бор.
Юрагингга қарасам,
Бир подшоҳна тахтинг бор.
Бойчибор, Бойчибор,
Фаросатинг — фаҳминг бор.
Туришингга қарасам,
Бир элчалик ақлинг бор.
Бойчибор, Бойчибор,
Душманларга ваҳминг бор.

— 34 —

Кўзларингга қарасам,
Ақлингга ҳайвонлик тор.
Бойчибор, Бойчибор,
Ўз ўзингни қилма хор.
Юрагинг тўлиб кетган —
Сўзлаб юбор, жонивор.
Бойчибор, Бойчибор,
Тилсизга бу дунё тор.
Сен агар тилсиз бўлсанг —
Ҳақ бекордир, ҳақ бекор.

Б о й ч и б о р

Садоқатга нақ тенгман,
Тиллилардан ҳам кенгман.
Алпомишни зиндондан
Қутқазган тулпор — менман!
Тили борлар гумонли,
Миннат — кўп беомондир.
Бирор жойда мақтансам,
Алпимга кўп ёмондир.
Бахши, қўшиқдан кенгман,
Айтсанг — дostonга тенгман.
Алпим мағрур юрсин деб,
Тилини ютган — менман!..

БОЛАЛИКНИНГ БИР КЕЧАСИ

Занжирбанд ит ҳуради,
Тунга қараб ғиншинар,
Гулбутанинг тагида
Ўлтиради ажина.
Тунги осмон қўйида
Булутлар алкаш-чалкаш.
Ажина жим ўтиради —
Сочин тарайди яккаш.
Тор кўчада тун қуюқдир,
Қимдир чалар чанқовуз.
Гулбутанинг теврагида
Айланади ялмоғиз.
Гоҳ зўраяр, гоҳ сусаяр
Емғирнинг тунд куйлари.
Ҳўл бўлади ажинанинг
Нурдай нафис кўйлаги.
Чақмоқ чақар.
Тош қарсиллар —
Келди баҳор селлари,
Сой бўйида айланмишар
Кўйи Қофнинг девлари.
Ажина жим соч тарайди.
Жуда-жуда чиройли —
Гулбутанинг тагига тун
Ташлаб кетгандай ойни.
Менинг акам этик кияр.

Гаровними ютгани,
Тун қўйнига кириб кетар
Ажинанинг тутгани...

У қайтади:

— Ухла,— дейди,—

Ухла,— дейди,— энди жим.

Ажинани мен ўлдирдим,

Ажинани ўлдирдим...

Нимагадир мен йиғлайман,

Деворга уриб бошим.

Онам қўли астагина

Артиб қўяди ёшим.

Югураман тонгда боққа —

Гулларми бу — очилган,

Ёки... Ёки... Кимнинг қони

Гулбутага сочилган?

* * *

Жонҳолатда итлар ҳура —

Тор кўчада тўполок.

Анқовланган қайси мушук

Кўчада бўлди талон?

Ҳовлиларнинг эшиклари

Аммо шаҳдам очилар...

О, лўлилар келишди-ку!

Келишди-ку фолчилар!

Рўзгорнинг ёр ташвишлари

Бошу қўлни тарк этар.

Аёлларнинг кўзларида

Сўнган умид «ярқ» этар.

Бир коса сув келтирилар,

Эскигина бир кўзгу.

Фолчи лўли нигоҳида

Бир дам келажак тўзгир.

Кўм-кўк холли (пгна иши!)
Манглайда майда тер.
— Қизим, қани, қўлингни бер
— Келинчак, қўлингни бер.
Узун йўлнинг бошларида
Бахт учмоқда беланчак,
Кўзларингни ёшлаб юрма,
Кулавергин, келинчак —
Бир бахтингни банд қилган бор,
Ҳафта ўтмай янчилар...
Тўрвасидан бахтни ташлаб,
Жўнар сўнгра фолчилар.
Хино қўйган бармоқчалар
— Жим ёт!— қилишар таҳдид —
Итлар жимжит ётишад
Хўрланган мушук таҳдид.
...Кечда эрин кутиб олар —
Шамол каби аёл шўх.
Истеҳзоли сўзлар йўқдир,
Ғамгин-ғамгин кўзлар йўқ.
Хавотирда боқадн эр:
Нега кулар — тинмайди?
Уни бахтли бўлишини
Ҳали эри билмайди...

ЖАВЗО

Тарқаб кетди булутлар бирдан,
Итлар олди ўзни сояга.
Майсаларни шовшатиб, қирга
Олов кунлар чиқди пиёда.
Какразорда эчкиқ шамоллар
Кезинишди офтобда гангиб.
Бошларимда учди сомонлар
Ва қуюнлар буралди чангиб.
Ҳовузларга яшил тўн солиб,

Қўшиқ айтди ҳофиз бақалар.
Сиртмоғини бўғзимдан олиб,
Тугмаларин ечди ёқалар.
Хаёлимдай ҳур кунлар келди,
Ғамгусорим, кўнглингни очгин.
Еруғ кунлар, нур кунлар келди —
Йўлларингга севгимни сочгум.
Раҳм қилди худойим бизга —
Қандай гўзал бу илиқ фусун.
Ҳозирча тун қисқадир, қисқа,
Ҳозирча кун узундир, узун...

ҚАВС

Боғлар — аниқ. Чизиб қўйилган.
Ҳар бир бутоқ — бир ўйчан тасвир.
Гўё бунда минг йил куйинган,
Заҳмат чеккан Чинлик мусаввир.

Олам — гўзал яланғочликда!
Ҳар бир дарахт — бир даҳо сурат.
Фақат қарға бу даҳоликка
Қўнмоқликка қилади журъат.

ҲУТ

Бешамоллик қўйнида мудраб,
Силқиб оқар туманми, тутун.
Бу харирлик ичида титраб,
Бугун кўнглим бўлади бутун.

Кўчаларда кўнгли кирларга
Бугун кулиб бераман бардош.
Хаёлимда учган қирларда
Бойчечаклар қилади парвоз.

Кечираман ҳар хил тошларни,
Чўчимайман ҳар хил соядан.
Қўзларимдан оққан ёшларни
Бугун ўзим артиб қўяман...

ТУНГИ КОНЦЕРТ

«Шашмақом»нинг қай шўъбасида
Йиғлаётир кўнглим бу кеча?
Муסיқани бўлмагин, бедард...
Олам темир зерҳини ечар.

Қоронғулик бурчак-бурчакда
Чайқалади, кулади мастон.
Яқин келар кеча юракка
Ва яшашга қолмагай дармон.

Кечаларнинг волаларида
Муסיқанинг силқиган қони.
Маҳбубанинг ноалларида
Дорга осар ўзини жоним.

Майли, давом этсин бу кеча!
Муסיқани бўлмагин, бедард...
Наҳот, дорга осилганимча
Тонгга қадар қолмоқлигим шарт?

НОДРАМАТИК БАЛЛАДА ЕКИ БЕҒАМ МАРШ

Барча эртакларнинг
Қаҳрамониман.
Эртақда яшамоқ —
О, нақадар соз.
Парқу булутларнинг

Оппоқ ёнидан,
«Учар гилам»ларда
Қиламан парвоз.

Юрак, югур! Югур!
Тўхтама бир он!
Улмасак бўлди-да —
Бош бўлсин омон!

Ҳа, албатта мени
Малика севар,
Севмаса ҳам хафа
Бўлмайман зарра.
Фақат хонавайрон
Бўлади девлар —
Шўрликлар бошида
Синади дарра.

Юрак, югур! Югур!
Тўхтама бир он!
Улмасак бўлди-да —
Бош бўлсин омон.

Подшоҳларни қаттиқ
Этгум назорат,
Халқига ноҳақ сўз
Айтса бир оғиз,
Оёғим ўпса ҳам,
Қилмасман шафқат —
Уни ямламасдан
Ютар ялмоғиз.

Юрак, югур! Югур!
Тўхтама бир он.
Улмасак бўлди-да —
Бош бўлсин омон!

Қаршимда аждарҳо
Эгар бошини,
Қуриган денгизга
Сув қайтар — савоб.
Денгизни ютганлар

Тўкар ёшини —

Уларни ажиња

Қилади хароб.

Юрак, югур! Югур!

Тўхтама бир он!

Улмасак бўлди-да —

Бош бўлсин омон!

Ҳамма Алпомишлар

Тирилиб қайтар,

Тепсиниб туради

Ҳамма Бойчибор.

Бир куни кўз ёшсиз

Қўшиқлар айтар,

Фарзанди борлигин

Сезган бу диёр.

Юрак, югур! Югур!

Тўхтама бирон!

Улмасак бўлди-да —

Бош бўлсин омон!

О, нақадар создир

Эртакли дунё,

Бахтли бўлаверинг —

Битмоқда сўзим...

Ўзим муродимга

Етмайман аммо,

Бахтли бўлолмайман.

Фақат бир ўзим.

Юрак, югур! Югур!

Тўхтама, бу чоғ...

Ўлсак, ўлибмиз-да —

Дунё бўлсин соғ.

* * *

Соҳилларга қуёш ва денгиз

Одамларни ташлади сочиб.

Қумда эриб мудрайди бир қиз —
Баданини Осмонга очиб.

Қарашлардан ногоҳ шарм қочди...
Тангрим, асра ҳар хил нигоҳдан!
Қиз вужудин осмонга очди —
Осмон олсин уни никоҳга.

ЦИРК. ИЛОН УЙНАТУВЧИ АЕЛ

Сенга ҳам айтмайман, сен ҳам эшитма,
Нимага, қай куни ким учун кулдинг,
Кузги хаёл каби турма эшикда,
Мен, ахир, сенимас, илонни суйдим.

Соғинган ошиқдай менга ташланиб,
Вужудин ўраркан оппоқ белимга,
Билмам, қай хотирдан кўзим ёшланиб,
Совуқ башарасин босдим бетимга.

Деразадан тушган ой тасмасидан
Бекор титранмади томирда қоним.
Безовта бўлганча қалбим сасидан,
Уйладим, келдимни содиқ илоним.

Бу илон ҳеч кимга мени алишмас,
Севару ишора қилмас таъмага.
Унга борлигимнинг ўзи муқаддас,
Мени ташлаб кетмас бир кун ҳаммага.

Ёлғизлик — ҳаммага қолмоқлик асли
Мени куйдирган ҳам ҳаммага қолсин!
Бир ғамхўр ёлғизи бермасин таскин.
Севги сўраб охир илонга борсин...

Илон! Танҳолигим ҳамдами илон
Кулча бўлиб ётар оёқларимда,

Эй, сен ташқарида «уф» тортган инсон
Ярим тун термулма чироқларимга.

Тилларнинг бийрондир, тилинг — саволкор.
Жавоб тополмасман — дилларим хира.
Менинг қалбимда ҳам, ишон, севги бор,
Агар ишонмасанг, илондан сўра...

Билмам, қай хотирдан кўзим ёшланар,
Совуқ бир нафаснинг ҳоври бетимда.
Худойим, қанақа кунлар бошланар...
Чирмашар илондек қўллар белимга.

* * *

Энди бизга ишқ йўллари хатарлидир,
Маъюслидир, оғриқлидир, кадарлидир,
Ибтидомиз, интиҳодан хабарлидир,
Қувончи оз, ғами ўлим қадарлидир.

Уртамизда бегоналар нафэси кўп,
Покликнинг ҳам, гуноҳнинг ҳам шарпаси кўп.
Юракларнинг чиқиб бўлмас қафаси кўп,
Умр — дарё, ҳар мавжи бир аждарлидир.

«Оҳ» урармиз, ҳар «оҳи»миз — сариқ япроқ,
Ишқ боғ берди иккимизга, туманли боғ,
Ҳар бир барги хазонлигда, ҳар барги доғ —
Нажотсиз ишқ дами одам ютарлидир.

Қарашингда умид бордир, видо бордир.
Бахтли, бадбахт жо бўлгувчи дунё бордир,
Қўрқма, сенга менингдек бир фидо бордир,
Гарчи севги иккимизга заҳарлидир.

Ешларингни юлдуз қилма осмонларга
Осмон эмас, инсон чидар армонларга
Келгин, сўнг бор ишонайлик ёлгонларга —
Қи, севгининг йўли мудом саҳарлидир.

ЭРТАК

Ишқнинг осмонида ойга қўшилиб,
Айланган бошингга булутлар қайтар.

Менинг қучоғимда куйдан эшилиб,

Аста шивирлайсан:

— Жонингиз қайда?

Ўғирлайсан жаъми калитларимни,

Сандиқлар очилар — сенга сир айтар.

Излайсан Қўнғирот, ёвмудларимни,

Ҳориб шивирлайсан:

— Жонингиз қайда?

— Шуми?— Қиличимни қўлга ташлайсан,

— Балки бу?— қўлингни чўзасан ёйга.

Сўнгра йиғлаб-йиғлаб сўроқ бошлайсан:

— Бир марта айтинг-чи,

Жонингиз қайда?

Ўзингни қадрингни сувга отасан,

Менинг иззатимни қотасан лойга.

Боланг ўлган каби фиғон тортасан:

— Ҳамон тирикмисиз —

Жонингиз қайда?

Оғулар қўшасан ҳамма ошимга,

Ҳар қандай қасослар тўйилар майда.

Ялиниб турасан яна қошимда:

— Нега ўлмаяпсиз?

Жонингиз қайда?

Жоним сенда дейман — айланмас тилим,

Жоним сенсан дейман — юрагим тўнар...

Менинг жоним,

Умрим,

Менинг севгилим!

Энди сени қандай асрасам бўлар?..

ДЕРАЗА ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Кузакнинг бесоҳиб кечаларида
Изғиринлар слар, ёмғирлар, эзар...
Дунёнинг ҳўлзулмат кўчаларида,
Тентираб кезинар ёлғиз дераза.

Ойнасида ўйнар чироқнинг акси,
Қайиқ сурати бор пардаларида.
Тентирар дераза — хазонлар босиб,
Бепарво кузакнинг зардаларига.

Саккиз ойнаси бор — саккизта туман,
Гуссадан саккизга бўлинган сийна —
Боради чарчаган кўчалар билан
Саккизга ажралган жонини қийнаб.

Автолар ёнидан ўтар зувиллаб,
Халқоблар пойида қолар сочилиб,
Боради жунжикиб, борар ҳувиллаб,
Йиғлар — мен билмадим кимга ачиниб.

Кеча мавжланади — ҳудудсиз денгиз...
(Изғиринлар елар, ёмғирлар эзар...)
Тунга чўкиб кетган тўрт тараф тубсиэ...
Ночор кема каби сузар дераза.

Кўп қават бинолар чарақлаб турар,
Сассиз ҳайқирешир: «Бизлар — бахтиёр!..»
Бахтдан гангиб қолган бу чўнг девларга,
Ёлғиз деразанинг дарди не даркор?

Дераза чарчабми ерга чўкади,
Тани чиппа ботар кузак лойига.
Устидан дарахтлар хазон тўкади...
Ҳамма деразалар жойи-жойида!

Дераза қайтади пою пиёда,
Утган йўлларини танимас кўзи...
Совуқ бир девор бор, ахир, дунёда,
Уша муздай девор — қисматнинг ўзи!

Синган қанот каби — судралиб борар
Иккита пардаси — шундоқ жиққа хўл.
Ахир, бу дунёда бир девор бор-а,
Бедорлиги камдир, уйқулари мўл.

Ана, хуррак отиб ухлар беармон,
Дераза термилар деворга ғамгин:
— Бир кун қайтмас бўлиб кетаман, ишон!
Уйғонгин, деворжон! Уйғон! Уйғонгин!..

Дераза деворга келиб ўрнашар,
Даҳшатда қотади саккизта кўзи:
Қуриб улгурмаган дарпардалардан.
Қайиқлар қайгадир кетишар сузиб...

ЦИРК. МУАЛЛАҚЧИ АЕЛ

Яхшилаб қараб ол, бу бино қафас,
Мен — қушман. Вужудим шифт сари ўрлар.
Одамлар энтикиб олади нафас,
Асабий титранар прожекторлар.

Сен бугун шу ерда — мен кўраяпман.
Ҳавода муаллақ учади таним.
Юксакка тикилган кўзлар ичидан
Мен сенинг кўзингни оламан таниб.

Оркестр жим бўлар. Фақат ногора
Фалокат онидан бергандай хабар,
Зарбларин сочади сукут оралаб...
Қаторлар юзида қўрқув таралар.

Мен беғам яшадим. Учдим мен беғам,
Энди беғам учмоқ менга даргумон.
Хатарли ўйинга ишқибоз эркам,
Ерда юргим келар сен-ла ёнма-ён.

Бир дам қолиб бўлмас хаёллар билан!
Танимга санчилар нурнинг тиглари.
Исмингни билмайман, нотаниш эркам,
Фақат шифт тагида сен деб йиғладим.

Яхшилаб қараб кўр: бу бино — қафас,
Йиллар парвоз қилдим қафас айланиб.
Сен бугун шу ерда. Сен шу ерда, бас! —
Озодман — кўзингга қолдим бойланиб.

Шўрлик ногорачи! Қўллари толди...
Қараб тур, сен учун ўйин бошладим,
Либосим шуълалар қўйнида ёнди...
Эҳтиёт камарин ечиб ташладим!

«Мен сени севаман... Сени севаман...» —
Бу сўзлар дуодай лабимдан учди...
Нега шўрлик бошим айланди бирдан —
Қимнинг елкасини қўлларинг қучди?

Ногорачи, чалгин! Бўзлаб қўшил, най!
Скрипка, янгра мен учун ёниб!
Тоғиб йўқотганим бахт учун учай...
Елкадан қўлингни олсанг-чи, жоним!

Мен сенга айтдим-ку: Бу бино — қафас,
Қўлларимни баланд кўтаргин, кифтим!
Ўзимни баландга отаман бесас...
Ерилиб кетади бинонинг шифти!

Мени олиб учар лаҳзалик бахтим,
Фалакка боқаман — хаёлдай кўм-кўк.

Қанотим сезмоқда қуёшнинг тафтин,
Энди бу қафасга ҳеч қайтмайман... Йўқ!

Сариқ сочларимда шамол шовуллаар,
Кўзимда акс этар юлдузлар — милён.
Фақат юрак-бағрим тутаб ловуллаар,
Уйингга шингоҳим тушса ногихон.

Вужудим кетади бирдан увишиб,
Қўлларим силкинмас, толиқар кафтим...
Томингга қўнаман ҳар кун қўнишиб:
Қачон ёрилади уйингни шифти?

АРМОН ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Босиб кела бошлар шом қоронғуси,
Уйларда чироқлар чарақлар шўх-шаън.
Бу хона кечани кутиб олгуси,
Хўмрайиб, бадқавоқ бир назар билан.

Телеэкранида олам айланар,
Тубсиз кўзи билан боқади фалак.
Кино кўрмоқликка хона шайланар,
Аммо деразага боқар жонҳалак.

Қаҳратон аёзнинг тош оғушида,
Чирсиллаб синади боғларнинг бели.
Хона ажралади ақлу ҳушидан,
Кимнидир чорлайди: «Хабар ол келиб!»

Дамланган чойга у узатмайди қўл,
Овқат совиб қолар, синдирилмас нон.
Хонанинг бағрида ҳамма нарса мўл,
Фақат ҳамма нарса беқадр, бешон.

Хона ўртанади, ёнар, уҳ тортар,
Бошини уради деворларига,

Унинг дардларини улашса, етар
Дунёнинг жамики беморларига.

Бир маҳал — уйқуга олам чўкканда,
Хонанинг эшиги очилар бесас.
Кўчага ўзини ташлар бир шарпа,
Анграйнб, беқарор туради бирпас.

Сўнг уйлар, боғлардан ҳатлаб жўнар у —
Оёғи тагида синмайди музлар.
Қорни кечиб борар — қор момик, парқу,
Аммо қор юзида қолмайди излар.

У кетиб боради шиддаткор, тезкор,
Дарёю тоғлардан ўтади учиб.
Кўзидан ёшлари оқиб шашқатор,
Икки қўли билан кўксини қучиб.

Зулматга термулиб турар безовта,
Олис бир шаҳарнинг чекка бир уйи.
Шарпа етиб келар (шошиб, албатта!)
Ва яланг бошини эгади қуйи:

— Қайдасан, узоқдан келдим соғиниб,
Соғиндим танимда қолмади дармон.
Мен орзу-умиднинг ғамгин ёлқини.
Мен — Армон! Кўйингда қоврулган Армон!

Ва уйнинг эшиги очилар бесас,
Бир шарпа чиқади булутдан сузиб:
— Келдингми мен билан олгани нафас,
Келдингми йилларнинг танобин узиб?

Улар бир-бирига тўймай боқишар,
Бир-бирин кўксида беришади жон,
Кулишар, хаёллар ичра оқишар,
Икки ночор вужуд — иккита Армон.

- Совуқ қотмадингми?
 — Йўқ, ёниб кетдим!
 — Биров кўриб қолса...
 — Менга барибир!
 — Тақдирга минг шукур, висолга етдим!
 — Айтдим-ку, мен сени севаман, ахир!

Улар ажралгиси келмайди абад,
 Аммо тонг ёришиб келар муқаррар.
 — Алвидо! Бу тонгда зарра йўқ шафқат!
 — Алвидо!.. Яна тун келгунга қадар!..

Бир шарпа эшикка кириб йўқолар,
 Бир шарпа ортга қайтар мунғайиб —
 Гандираклаб, қалтираб, ориқлаб қолар,
 Дераза ичига бўлгунча ғойиб.

Шу кунни бир одам ишга боради,
 Ҳаммага табассум қилади ширин.
 Эркалар кўнгилни унга ёради,
 Аёллар ташлайди кўзларини қирин.

Қоғозга имзолар чекиб ташлайди,
 Кимдандир ҳаққини қилади талаб...
 Бу одам кундузи шундай яшайди,
 Армонни тошқафас — кўкракка қамаб.

УМИД ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Қулаб тушди ирода — энидон,
 Эрка чикди бир сўз — «Севаман!».
 Мен жўнатдим уни сен томон.
 Симёғочлар карвони билан.

Симёгочлар карвони кетди,
Тун бағрини бир-бир оралаб...
У сўз тўнгда шахрингга етди,
Эшигингни борди қоралаб.

Шитирлади ҳовлинг тўла куз.
Шитирлади хазонлар — жонли.
Остонада кечиккан бир сўз —
Сен сесканиб йигладинг, жоним.

Рўпарангда у бош эгди жим.
Ҳориб қолди — узоқ эди йўл.
Сен ёшингни арта билмадинг.
«Салом», ҳам деб узатмадинг қўл.

Ярадор қуш — овозинг титрар.
Шивирладинг аранг:— Кечиринг...
Ўнди ёшли юзу кўзингдан,
Қучоқлади елкангдан эринг.

Мен кутаман... Куз бўлар абас,
Қор, изғирин билан бўзлашиб,
Кўчаларда тентирайман маст,
Хотиралар билан сўзлашиб.

Иўқ, сен мени жуда севасан!
Фақат ёмон қишнинг тўфони, —
Балки симлар узилиб қолган,
Балки адашгандир карвони.

* * *

Севгинг юрагимда бир дарё бўлди,
Фалакдан фалакка оқди бетиним,
Қарадим: у ногоҳ қон билан тўлди —
Сенга нима бўлди, севгилим?

Севгинг юрагимда боғдай кўкарди,
Бу боғда булбуллар чиқарди тилин,
Тўфон дарахтларни нохос қўпорди —
Сенга нима бўлди, севгилим?

Севгинг юрагимда тоғдай юксалди,
Унга юлдузлар ҳам очдилар дилни.
Англадим: бу тоғ ҳам бирдан йиқилди —
Сенга нима бўлди, севгилим?

Саволлар тилимда — бўзлаб борурман,
Сенданми, оллоҳдан омонлик тилаб,
Тубсиз юрагимни кечиб ҳорирман —
Боғлардай йиқилиб,
Боғлардай тугаб.

Кўзингдан ёшларинг оқади сим-сим,
Сўзлайсан — лабларинг титрар гинадан:
— Сизга нима бўлди, севгилим?
Йиқилган менман-ку,
Менман — қулаган...

* * *

Қуёш аста-аста тоғларга боқди,
Ҳанжар каби ботди, ўқ каби ботди,
Даштларга оқшомни тўзгитиб отди —
Кундуздай ишқимни кечага сотди.

Пиғлама! Керакмас бекорчи кўз ёш,
Дунёда бор чиқар ҳақиқат, таъмиз.
Қайтиб Қунботардан чиқади қуёш —
Тезда учрашамиз, тез учрашамиз...

* * *

Оғир экан,
Емон экан,
Бекор экан унутмоқ...
Менинг қақроқ чўлларимда
Омонмисан, унут боғ?
Сен ўлмагин.
Гулла,
Кўкар.
Ўйларимда шовулла.
Шабодалар сенга бўлсин,
Етолмасин довуллар.
Шундай қийғоч уриб гулла,
Тара шундай атирлар —
Кўзларини узолмасин
Ариқларнинг раҳмати.
Бўйларингга капалаклар
Қанотларин чулғатсин.
Қарғалармас, шаён булбуллар
Тонгда сени уйғотсин.
Сени сира тарк этмасин
Баҳорларнинг шафқати,
Булутларнинг ҳимматию
Кўнгли гулдай ботирлар.
Мени бўлса...
Мени унут.
Унут, ям-яшил эркам!..
Теграмда бир саҳро қурдим —
Ўтолмайман ўзим ҳам.

* * *

Қушлар бунча сайроқ-сайроқ,
Кундуз бунчалар порлоқ.
Ҳамма нарса тўлғонади

Баҳорнинг бешигида.
Миямнинг қоқ ўртасида
Қўзғалиб ногоҳ титроқ,
Жоним бирдан кириб келар
Боғимнинг эшигидан.

Дарахтларни қучоқлайман,
Япроқларни ўпаман.
Капалакман —
Гул, майлими,
Тегрангда қилсам парвоз?
Эслолмайман — қачонлардир
(О, наҳотки?) ўлганман..
Фақат... фақат биламанки
Тирилганман... Шу холос...

* * *

Сенга келиш нима?
Кетишдай осон.
Сенга йўқотишлар — топишдай бир гап.
Сен дунёни кўрмай яшайсан мудом,
Яшайсан дарахтдай ҳис қилиб, илғаб.
Қалбингдан фожелар зумда ўчади,
Янги ғуссаларни қучасан шодон.
Бебахтлигинг бахтдай сендан кечади —
Альомон
Ўзингдан, жоним, альомон!
Сени тўфонларнинг ўзи асрасин,
Сендан йироқ қочсин қисмат дудлари.
Иўлингга аямай қутлар ташласин,
Қўли очиқ келсин умринг ҳутларин,

Сенга кетиш нима?
Хайр-хўш... Тамом..
Мен ҳам омон қолай

Бир нажот бергин,
Нима у бошимга отганинг?
Осмон...
Тўхта! Олиб кетма пойимдан ерни.

* * *

Гоҳ гужум шовуллар, гоҳ шитирлар тоқ,
Бу — боғда адашган паришон шамол.
Бормисан оламда, юрибсанми соғ,
Йўлларни шамолдек йўқотган аёл.

Сенсиз — баҳорларим куз бўлди маним,
Мен сенсиз саргайдим,
Мен сенсиз куйдим,
Бир тирик гулханга айланди таним,
Шу олов ичида бир сени суйдим.

Сен — боғлар қўйнида қийналган шамол.
Сенга йўл бермайди шохлар чалкашиб.
Ям-яшил боғларда адашган аёл,
Мен олов ичида қолдим адашиб.

* * *

Тош-бетон чўнг қояларда
Қабутардай яшаган қиз,
Қўлларни — ёлғизликдан —
Елкамга жим ташлаган қиз,
Бу севмаслик дунёсида
Хатарли иш бошлаган қиз —
Келмайдими иккимизни
Бахтли-бахтли яшагимиз.

Аммо бизнинг кўзимизда
Тўкмоқ учун ёшимиз кўп.

Кўнглимизга отмоқ учун
Тилимизда тошимиз кўп.
Гўё ҳали ўлмоқ учун
Бошимиз кўп, бошимиз кўп —
Бўлмаса... О, келмасмиди
Бахтли-бахтли яшагимиз.

* * *

Соҳилни қайрайди денгиз.
Тун-кун қайрар кимнинг қасдида?
Қоронгу бу кечада сассиз
Ким ўйнайди уни дастида?
Соҳилда жим тентиган аёл,
Қани сенинг содиқ ҳамроҳинг?
Нега қадам қўймоғинг малол,
Нега бунча титранар оҳинг?
Ёноғингда, шўр лабларингда
Вижирлайди кечаги бўса.
Хиёнатдан кейин одамзот —
Яшамаса — йўқ бўлса, ўлса...
Соҳилни қайради денгиз,
Тун-кун қайрар — кимнинг қасдида?
Улкан бу тиф, наҳот, ярашар
Шу нозик аёлнинг дастига?

* * *

Сиз ёққансиз менга ҳамниша,
Фақат буни этмовдим ошкор.
Ўйловдимки, юрак топишар,
Биздан кетгач сабру ихтиёр.
О, мен сизни қанчалар кутдим —
Мана — оқ соч, мана бу — ажин.
Кунларимни тортқилаб ютди
Шум ёлғизлик — фаришта ғажир.

Ортингиздан кетишим мумкин.
Йўл тугаса, йўлсиз тентираб.
Аmmo, айтинг, йиғлайсиз нечун
Манглайингиз деворга тираб?
Йўқ, ҳеч сизга етмасин озор,
Тушинаман — йиллар, андиша...
Фақат сизга айтмовдим ошкор —
Сиз ёққансиз менга ҳамиша.

* * *

Ногоҳ совуқ тушди,
Ногоҳ қор тушди —
Гуллаган боққами,
Нодон юракка.
Яшил салтанатим
Туш каби учди,
Яшил салтанатим
Қотди кўлмакда.
Баҳорларни кутган
Нодон муҳаббат,
Ногоҳ аёзларда
Қолдим ку юпун —
Мени адо қилган.
Ёмон муҳаббат
Совуқ кўчаларга
Бошлагани-чун.
Ана, чорбоғларга
Қарғалар қайтди.
Ана, музлаб қолди
Булбулнинг тили...
Таним титроқ ичра
Алвидо айтди...
Нега сен азобдан
Улмайсан, дилим?

* * *

Тош кўнгил,
Тош бўлгин!—
Тош бўлдим.

Тош тақдир...
Бу — сендир,
Бу — мендир.

Тош кўнгил,
Сен кўндинг...
Мен ўлдим.

Тош тақдир.
Ахир,
Қайда тош?..
Икки кўнгил —
Икки томчи ёш.

* * *

Емон бўлди
Бизлар ажралдик...

Ер айланаяпти қуёши атрофида,
Юлдузлар самосида порлаяпти.
Гуллар шаббоданинг қучоғида
Лабини тутяпти тўлгин лабларга;
Майсалар ўсмоқда адирларида
Шамолда тўлганиб-тўлганиб...

Фақат бизлар ажралдик.

Қуёшсиз қолган замин каби,
Самосиз қолган юлдуз каби,

Шаббодасиз қолган гуллар каби —
Бизлар ёлғизмиз.

Ёмон бўлди.
Бизлар ажралдик...

ГРАФИКА

Кўзинг қаро сенинг, қошларинг қаро,
Юзларинг оқ сенинг, кулишларинг оқ.
Қўлингдаги таъна тошларинг қаро,
Менга ғамгин боқиб туришларинг оқ.

Унутишинг — қаро, ҳижронинг — қаро,
Соғинчинг оппоқдир, хатларинг — оппоқ.
Қародир юрганинг ўч-меҳр аро,
Менга ташлаб кетган дардларинг — оппоқ.

Шомми ё саҳарми — вақтимдир қаро,
Сен деб тўкаётган ёшларим оппоқ.
Сенинг ҳам, менинг ҳам бахтимдир қаро,
Уттиз тўрт ёшингда сочларинг оппоқ.

Ишон, юрак оқдир, қародир тақдир,
Оқ-қаро бўёқлар бизнинг боғларда...
Мен миллион бўёқни билардим, ахир,
Иккимиз бахтиёр бўлган чоғларда.

Ташқарига чиқаман. Синар қатқалоқ.
Самовот зулматгоҳ. Ёвмоқда заҳар.
«Эрта кўришгунча, хайр» дейман, бироқ,
Биламан кўриш йўқ мангуга қадар.

Сирни бой бермоқлик — ожизнинг иши,
Овозим титрамас, туришим ўктам.

Куламан. Негадир мақтайман қишни,
Инглаш кераклигин сезиб турсам ҳам.

Мунгайган елкангда рўмолинг оппоқ,
Хайрият, кўзингни кеча яширди.
Елғизим, аёзда қоляпсан, бироқ,
Баҳорги йилларга сени топширдим.

Сенинг гуноҳинг йўқ. Сен бир фаришта,
Бир қошиқ қонимдан — гуноҳимдан кеч.
«Эрта кўришгунча, хайр» дейишга
Ўзингни мажбур қил. «Тўхта», дема ҳеч.

Қайдандир адашган бир тўлқин шамол,
Манглайда сочингни юборар сочиб.
Кетсам — бир тўғри йўл топишим маҳол,
Қайтсам — ҳамма йўлнинг эшиги очиқ.

Ширин ўй оғудир айрилиқ они,
Танни бурдалайди бир ўксик алам,
«Эрта кўришгунча хайр...» дейсан, жоним,
Инглайсан силкитган қўлларинг билан.

* * *

Елғизлик ортимдан ҳувиллаб қувди,
Токи йиқилгунча югурдим бетни.
Бир аёл туфлимнинг лойини ювди —
Унга севаман деб айтмаган эдим.

Қисмат масхаралаб бизни отганди,
Танҳолик кечасин тор қучоғига.
Билмадим, қай маҳал аёл уйғонди,
Туфли ювмоқликнинг иштиёқида.

Асли масхаралаш қисмат матлаби,
Аммо ҳайрат ичра гангиди хиёл:

Қувониб (масалан, гул терган каби),
Туфли ювар экан тунда бир аёл.

Менга кўзи тушиб аёл қизарди,
Уялди — қўллари тушди шалвираб.
Энди у қаршимда йиғлаб турарди,
Емғир қўйнидаги баргдай қалтираб.

Қўймоғим шарт эди бир жасур қадам,—
Қулаб танҳоликнинг ғариб аршидан.
Чўчидим мен — меҳр кўрмаган одам —
Севги туфли ювиб чиқса қаршимдан.

Кетдим... Ёмғирдайин ўтдиму кетдим,
Минг аср танҳолик кечди бошимдан.
Минг аср оралаб қайтадан етдим,
Уша ёлғиз қолган аёл қошига.

У менга бахт берди осмондай улкан,
Мен-чи?.. Мен қоврилдим бахтнинг доғида..
Бедорману нечун уйғонолмайман
Туфли ювмоқликнинг иштиёқида.

* * *

«Мени тинч қўй! Бор, қабрга бор,
Деразадан боқмагин, арвоҳ.
Йўқлик қўйиб юбормас зинҳор,
Энди қайтиб келолмайсан, оҳ...

Куйма! Мени севар бу одам,
Тун умримга тонглар тўшайди.
Рости, унга дил бердим мен ҳам,
Чунки сенга жуда ўхшайди,
Қара, сенга жуда ўхшайди...»

Аёл аста пардани тортар,
Каравотда ухлар бир одам.
Арвоҳ тунга ўзини отар
Ва чирқиллай бошлайди бирдан...

Юзга босиб барги хазонни,
Укириб-ўкириб йиғлайди, ёҳу!..
Гулдирайди битта каломни:
«Ахир, менга ўхшамайди-ку...
Ахир менга ўхшамайди-ку...»

* * *

Тўйганмидим шодликни ичиб,
Келганмиди ҳатто ишқ малол,
Айтолмадим:— Азизим, кечир...
Қичқирмадим:— Кетмасанг-чи! Қол!

Елғизликнинг улкан залвори
Босар — қалбим тортади майда.
Энди қаро тунга ёлвориб,
Шивирлайман:— Қайдасан, қайда?

Энди беишқ бегоналарга
Оёқ ости бўларкан жоним,
Мен хушомад қилиб уларга
Жовдирайман:— Илтимос, қолинг...

* * *

Сокин сеҳр Анҳор бўйида.
Ҳорғин Лайли — куз кезар беҳуш.
Мен хазонни қувдим ўйимдан,
Бахт ҳақида кўрдим яшил туш.

Ҳа, саробга ўзни топширдим,
Сездим қисмат ёвуқлигини.

Ва кафтимда ҳис қилиб турдим
Қўллариңғиңг совуқлиғиңи.

Тасаллилар сўйладиңг карахт,
Майиң кулиб кўргаздиңг карам:
— Тушиңга ҳам қайтиб кирмас бахт,
Уйғоңмағиң, мениң бечорам...

* * *

Сиз қарғайсиз тақдириңгизни,
Ҳам айтасиз унга ташаккур:
— Биз йўқ қилдик бир-биримизни...
Биз йўқ қилдик... Худога шукур!..

Сиз юракни қилмайсиз тежам,
Олғиң!— борин қиласиз тортиқ.
Сўнгра хафа бўласиз мендан —
«Қайтмайман», деб йиғлаб кетасиз.

Яна излаб келасиз бир кеч,
Жилмаясиз:— Бахтлиманми, боқ!..
Кулғиңгизга ярашмагай ҳеч,
Хитобиңгиз ўртаган титроқ.

Ҳижрондан сўиң саволлар теран,
Ҳижрондан сўиң жавоб — даъфатан...
Мен ҳаммадан пинҳон сақлаган
Шеърларимни сизга айтаман.

Айбламаймиз бир-биримизни,
Тилда сўзлар туғилади — ҳур.
...Қарғамайсиз тақдириңгизни
Ва айтмайсиз унга ташаккур.

Хайрлашмоқ керак сен билан,
Кўнгилларни узмоқлик керак.
Кечмоқ керак ғариб умиддан,
Дунёмизни бузмоқлик керак.
Бошқаларга бермоқлик керак

Кузги оқшом чарчоқларини.
Энди маънос термоқлик керак
Севгимизнинг алдоқларини.

Бизга дўзах ваъдалар этиб,
Тепамиздан жим боқар худо.
Сени сақлай, севгидан кетиб,
Ишқда қолиб, сен бўлма адо.

Мунча ширин бу куз оқшоми
Лабнингдаги чарчоқ каломлар:
— Мен дўзахдан қўрқмайман, жоним,
Дўзахдаман аллақачонлар...

Мен сенга осмонни келтирдим, севгим,
Анов икки тўзгин булути билан,
Нимта ойн билан,
Ҳудуди билан —
Мен сенга осмонни келтирдим, севгим.

Мен сенга баҳорни келтирдим, севгим,
Емғирлари билан,
Селлари билан,
Гулларни уйғотган еллари билан —
Мен сенга баҳорни келтирдим, севгим.

Мен сенга саодат келтирдим, севгим,
Қўнглинг равшан бўлсин —
Чироғи билан,
Бедорлиги билан,
Чарчоғи билан —
Мен сенга саодат келтирдим, севгим.

Сенга бир тинч дунё келтирдим, севгим.
«Мана, олгин, дедим,
Ҳамма нарса тахт —
Мана бу меҳрдир,
Мана бу-чи — бахт...»
Сенга бир тинч дунё келтирдим, севгим.

Севгилим, подшоҳлар сендай сахиймас —
Менга баҳори йўқ куз келтирдинг сен.
Яна осмонда йўқ рўз келтирдинг сен,
Севгилим, подшоҳлар сендай сахиймас —
Қатра иқболи йўқ куз келтирдинг сен.

Энди иккимизда ҳамма нарса бор!
Қани кетдик, жоним,
Бел букилгунча,
Томир узулгунча,
Жон тўкулгунча...—
Яшашга иқрормиз, ўлимга иқрор.

* * *

Энди у кўчага сира бормайман.

Борсам — дарахтлари гуллар телбаҳол,
Гўё сену менинг баҳорим каби.

Энди у кўчага сира бормайман.

Борсам — сим-сим ёғар майин ёмғирлар,
Кўнгилчан ёмғирлар жим-жим ёғади —
Гўё сену менинг ёмғирим каби.

Энди у кўчага сира бормайман.

Борсам — фалагида қолмас ҳаловат —
Турналар аламли қичқириқларда
Тушунуксиз дардларни айтиб йиғлашар,
Гўё сену менинг қушларим каби.

Энди у кўчага сира бормайман.

Борсам — ғуссали бир деразасида
Кўчага термулиб, ҳолсиз турасан —
Дунёнинг энг ғамгин дарпардасидай.

Энди у кўчага сира бормайман.

Унда не қиламан шамол бўлмасам —
Парда этагига шамол юзимни
Босиб йиғлолмасам — нима қиламан?

* * *

Севгимиз ўлдими? — либосингиз кўк,
Кўнглингиз — бегулхан, кўзингиз бечўғ.
Биздан бориш йўқдир, сиздан — келиш йўқ —
Келишсиз дунёда беғам, азизим,
Нега кўзларингиз бенам, азизим.

Ўт етди — қақшатди банд-бандларимни,
Тупроққа сочдингиз баландларимни,
Ақлимни, дилимни — бебахтларимни
Боришсиз дунёга отган, азизим,
Олисида ой каби ботган, азизим —

Чунки тунга айтар рост «оҳ»ингиз йўқ,
Фалакда кезгани шаън роҳингиз йўқ,
Нечун келмайсиз, гар гуноҳингиз йўқ —
Боқаман: нигоҳим — гумон, азизим,
Иўлларинг тумандир, туман, азизим.

Қаранг, минг бир баргда кузак учадир,
Қизил-саригида — юрак учадир,
Сўнгаклар учадир, суяк учадир —
Бу тўфон — хазонлиғ менман, азизим,
Сизсиз минг кузакка тенгман, азизим.

Аmmo сиз сарғайманг — гулли боғ бўлинг,
Ям-яшил кўкаринг, мудом соғ бўлинг,
Баҳорнинг бағрида беадоғ бўлинг —
Ахир, қарғаганим сизмас, азизим,
Икки куз дунёга сиғмас, азизим...

* * *

Саратонда гуллар ўлади,
Сарғаяди эгасиз тузлар.
Ҳали қайғурмасанг бўлади —
Ҳали кузлар келади, кузлар.

Англамаган дардлардай тўзиб,
Кунлар аста қилади парвоз.
Хотирангдан чиқару сузиб,
Қайтмас бўлиб кетар бизнинг ёз.

Дарахтларда жунун сўнади,
Бошланади қовжираш, ёниш...
Ҳали йиғламасанг бўлади —
Бу — куз. Ҳали қиш келади, қиш.

Ҳали қорлар ўпар лабингни,
Изғиринлар белинган қучар,

Музлатади аёз танингни —
Хотирангдан кузак ҳам ўчар.

Шунда бир барг қилади исён,
Боққа қайтар унут бўлган бурч,
Биз баҳорга чиққани пешвоз,
Тополмаймиз ўзимизда куч.

Сен йиғлаяпсан. Нолангдан чўг
Учай деру қўзғололмас Вақт.
...Олисларда боради кўчиб,
Ез, куз, қишдан иборат бир бахт.

* * *

Мен йўқман. Ёлгонлар мени йўғотди.
Чин гаплар севгимга қилмади карам.
Нега чорраҳада тош каби қотдинг,—
Энди сайр қилинг изғирин билан.

Қўнғироқ чалмагин. Очмайди ҳеч ким,
Эшик на жилмаяр, на у сўз билсин.
Азизлик тахтидан тушган, азизим,
Пальтонгни сукунат қозиққа илсин.

Ут жонидан ўтар — бўзлайди чойнак,
Дераза йиғлайди — ташқари туман.
Телеэкранининг оғзини пойлаб.
Энди қаҳва ичгин ёлғизлик билан.

Соат бонг уради. Тун ярим... Ярим...
Дил ярим — руссадан тўлмас ҳеч қачон...
Зулматгоҳ хонанинг ичида ёрим,
Энди сезавергин ўзингни тобон.

Ухлайсан. Не учун титрайди нафас?..
Яна «кел» дейсанми?.. Чорлама. Мен йўқ.

Мен йўқ. Энди менинг кўксимга эмас,
Естиқнинг юзига ёшларингни тўк.

Йўқ, йўқ, ишонмагин! Бу шеърдан тондим,
Бу менинг ўзимга отганим — ўқдир.
Ахир, бу дунёда мен сениз қолдим,
Ҳатто дардлашмоққа ёлғизлик йўқдир...

СЕВГИ ҲАҚИДА УМИДБАХШ БАЛЛАДА

Қуёш ботиб кетди. Туғилмоқда тун,
Ҳали ўпилмаган — маъсум, бокира.
Кўчада юрибман мен нима учун?
Мен, ахир, ўлганман, мен бир хотира!

Менга нима керак заминда? Ахир,
Менга нима керак ташвишли олам!
Мени судраб борар мусиқа — ғовур,
Мени қучоғига олар ресторан.

Ўлган одамларга сенмисан титрак,
Яқин кел, улфатим, оқбадан шиша.
Мени ташлаб кетди ўтмиш, келажак,
Мендан айро тушди виждон, андиша.

Кўм-кўк тутун ичра сузиб юрар зал.
Ойнинг ёгдусидай куй оқар хазин.
...Худди хаёл каби солланиб гўзал,
Рақс майдонида учиб юрган ким?

Ногоҳ пайдо бўлар кўксимда юрак!
Танимдан кўринмас кафанни юлиб.
У қиздан бир қатра ҳаётми сўраб,
Унинг қаршисига бораман юриб...

— Кечиринг, юзимга тикилиб боқманг,
Мен асли ўлганман, кўзларим чирик...

Қиз рақсга тушади, кулади шўх-шаън:
— Кўриб турибман-ку, сиз тирик... Тирик!

Қўлларим қанотга айланар гўё,
Самода тўзғийди биз қолдирган и:
Паноҳим, учяпмиз юлдузлар аро,
Юлдузлар ичида энг гўзали — сиз!

Менга ҳадя этиб жонимни такрор,
Қиз жўнар уйига қувончдан яшнаб...
Мен кўча кезаман. Ега бошлар қор,
Оппоқ қўлчаларин елкамга ташлаб.

Дўстларим оромни бузар телефон,
Уйқусираб бари гўлдирайди: «Ким?»
Биров телефонга қичқирар шодон:
— Табриклар қўйинглар, дўстлар,
Тирилдим!

Менинг киндик қоним тўкилган юртда,
Телеграфчи қиз ақлдан озди.
Манов телба бўлиб қолган аппарат
«Она, мен тирилдим» деган хат ёзди.

Менинг атрофимда бўлса оппоқ қор,
Менинг атрофимда туйғулар ўйлар,
Сокин шивирлайди: «Нима гапинг бор?»
Қадам товушидан уйғонар уйлар.

Биламан, бир уйда, оппоқ тўшакда
Нурдай пок вужудин чойшабга кўмиб,
Бир жувон ухлайди худодай якка,
Балки мен ҳақимда ойдин туш кўриб.

Бизнинг ўртамизда балки йиллар бор...
Унинг орзулари қолганда қуриб,
Мен олиб бораман қалбимда баҳор,
Секин шивирлайман: «Келдим, Мен Тирик!..»

Адашиб бораман бу тинч шаҳарда,
 Мени қаршилайди тераклар, толлар.
 Кўчани уйғотиб сокин саҳарда
 Қайгадир боради саҳархез чоллар.
 Баҳор кўчабоғда айланар синчков —
 Яшашга ким қобил?— ўтказар кўрик.
 Қуриган олмани кесади биров,
 Шундоқ кўз олдимда гуллайди ўрик.
 Ёлғиз чой ичаман.

— Қелинг, эй меҳмон!

Қўлимни кўксимга қўяман:— Раҳмат!
 Биладан, илтифот озгина ёлғон,
 Аммо дилга ёқар бу содда шафқат.
 Дўкончи жувонлар кулишар майин,
 Ҳазил тушунишар жиддий сўзимни.
 Кейин... Бир дераза ортидан — тайин!—
 Мен кўриб қоламан сенинг кўзингни.
 Учиб ўтиб кетар орадан йиллар...
 Бир кун мен сенга бераман савол:
 — Ёдингдами, ўша тинчгина шаҳар,
 Қатор-қатор терак, қатор-қатор тол?
 — Тол? Терак? Қаерда?— Ўйга толасан...
 Мен сени қийнайман:— Эслагин бир бор.
 Қўрмагансан, аммо эслаб қоласан,
 Терак қатор-қатор... Тол қатор-қатор...
 Аччиғинг чиқади:— Ҳар кун шу аҳвол!
 Ухлайман. Чироқни қўйсанг-чи тўсиб...
 «Қатор-қатор терак... Қатор-қатор тол...»
 Мен шеърлар ёзаман шу кеча ўқиб.

Ташқарида ёмғир ёғар,
 Кўз ёшдан ҳам оғир ёғар.
 Бу юраксиз дунё узра.
 Юрак ёғар, бағир ёғар.

Айрилиққа кўним йўқдир,
 Наҳот; ишққа ўлим йўқдир.
 Кўз ёшингни артмоқликка
 Қўлим йўқдир,
 Кўнглим йўқдир...

Сен ухляяпсан.
 деразадан тушган ой нури
 судралиб-судралиб
 кўрпангга етар.

Дунёдаги Энг Гўзал Аёл,
 ойнинг нурларига ўраниб ухла,
 ойнинг нурларини қучоқлаб ухла,
 мени соғинган лабларингни
 ойнинг лабларига босиб ухлагин...

Мен бора олмайман. Юрак тўла тош.
 Айт, қачон вазисиз бўлмоқлик мумкин?
 Қандай ой нурига айланса бўлар
 ва қачон ой нуридай сарғайган қўлларим
 қаро сочларингни силаб титрагай?

Дунёдаги Энг Гўзал Аёл,
 наҳот, бир умр керак бўлса,
 эй нурига айланмоқ учун?..

Кундузлар кечага айланиб қолди,
 Яна бошимизга югурди тўфон.
 Сендан айрилдиму... Сен билан қолдим —
 Емон.

Емон! Яшаш менгзар босинқирашга,
 Кўзингда ёш йўқдир йиғламоқ бўлсанг.
 Юракни отсангу қирғин талошга —
 Улсанг.

Улсанг!.. Шундай ўлсанг... Шу қадар ўлсанг,
 Дунёда қолмаса бир тола сезгинг.
 ...Фақат бош тортса бас сени кўмишдан
 Севгинг.

ҲАЕТ ҚУШИҒИ

Боғ қўйнида икки дарахт —
 Бир-бирига интизор.
 Сен — бир дарахт,
 Мен — бир дарахт,
 Куйиб-куйиб ўтдик, ёр,
 Аммо баҳор келганида
 Очилиш керак экан.
 Гулу мева, хазон бўлиб,
 Сочилиш керак экан.
 Шамолларга дилим ёрдим,
 Гул-япроқлар тилида.
 Ел кафтида олиб келган
 Ҳар шивиринг дилимда.
 Аммо баҳор келганида
 Очилиш керак экан.
 Гулу мева, хазон тўкиб,
 Сочилиш керак экан.

Ерга боғлаб қўйилганман,
Илдизим ер остида.
Кечалари шовуллайман,
Боқиб бўйи бастингга.
Аммо, яшаш керак экан,
Очилмоқ керак экан.
Гулу мева, хазон тўкиб,
Сочилмоқ керак экан.
Боғ қўйнида икки дарахт —
Бир-бирига интизор.
Сен — бир дарахт,
Мен — бир дарахт,
Қуйиб-қуйиб ўтдик, ёр!

* * *

Бекор. Елғон! Ботмаган
Муҳаббатнинг қуёши.
Тун келди, деб додлаган
Бевафолар кўз ёши.

Мен бораман. Бу жоним
Сеникидир... Уксима.
Тунда қўрқма. Оқ тонгнинг
Бир парчаси кўксима...

* * *

Шудгорзорда донлайди
Қарғаларнинг галаси.
Тоғлар боши тумандир,
Хасу хашакда қиров.
Дара тубига чўккан,
Булутларнинг кемаси,
Бир тепанинг устида
Йиғлаб турибди биров.

Намхуш ҳаво қўйнида
Уфқлар салқин тортган,
Салт от серрайиб турар
Қирларнинг адоғида.
Кузак осмон қаърига,
Ернинг тубига ботган,
Ҳатто сингиб кетгандир
Салт отнинг қароғига.
Бир тепанинг устида,
Йиғлаяпти бир одам.
Мезонлар сузиб ўтар —
Вақт қушининг патлари...
Одам кузакни босиб,
Қўёлмайди бир қадам.
Бир сўз айтаман деса,
Қимирламас лаблари...

Ёмғир ёғиб ўтади
Тунни оралаб сим-сим.
Шамолларда сесканиб,
Тўкилиб титранар боғ.
Гўё боғнинг ичинда —
Беланчаги — изғирин.
Йўрғаги — барги хазон —
Алаҳсирар чақалоқ.
Деразадан тушган нур
Ёнар ўрик шохида.
Шох — бемор, совуқ қотган
Гўдакнинг беш панжаси.
Уни нодон онаси
Ташлаб менинг боғимга,
Ўзи баҳор ортидан
Сарсон кетган чамаси.

Онасиз қолган, болам,
Чорасиз ёнган, болам —
Тунги боғлар ичинда
Қолиб кетдинг, жоним куз.
Ҳасратлари мўл, болам,
Ёмғирларда ҳўл, болам —
Бағримга босай десам
Қучоғим етмас, афсус...

* * *

Отим қолар демагин
Бу дунёда, шоирим.
Номард тўфонлар турса,
Отингдан гард қолмагай.

Зотим қолар демагин
Бу дунёда, шоирим,
Қисмат тескари бурса
Зотингда мард қолмагай.

Бу дунёнинг дардини
Териб кетгин шоирим.
Жонингга ачинмагин —
Кетмайдими чириблар!

Бу дунёга бир қўшиқ,
Бериб кетгин, шоирим,—
Марҳумлар уйғонсинлар,
Ухлолмасин тириклар.

* * *

Қодир ҳаёт — улкан ялмоғиз,
Сезиб жоним мазаларини,
Етти ямлаб, қилдинг бир оғиз,
Умримнинг шаён лаҳзаларини.

Маҳкамладинг борлик эшигин,
Очдинг йўқлик дарчаларини.
«Борса-келмас» сари узатдинг
Йилларимни парчаларини.

Алдоқларга сен мени отдинг,
Сотдинг шайтон ҳаммоллариг
Мендан кечдинг —
Бир ўзим ботдим
Юрагимнинг зиндонларига

Қодир ҳаёт — маккора мастон,
Еқсанг олов, ўчирсанг кулман.
Кун кўрмадим дунёда осон —
Юрагимга мен ҳам бир қулман.

Ҳали тирилишим беадад,
Ҳали қандай ўлишларим бор...
Мени нима қиласан алдаб,
Ростдан умринг минг йилми, чивор?

БИТИҚ ТОШЛАР ОРЗУСИ

Қоғозларга ёздим... Қоғозлар ёнди.
Бу сирни ўйладим — топдим, ниҳоят:
Мен Усмон эмасман, Алптегинман — мен,
Энасой бағрида тўлғонган ғоя.

Қоғоз ярамайди менинг кунимга,
Қоғозга кўчмайди ёнаётган юрак.
Шалвираган қоғоз керакмас менга,
Дардимни битгани менга тош керак.

Шамоллар қуритди кўзимдан ёшни,
Йилларнинг қатидан охир отди тонг.
Асрлар шафақдай чулғади бошни,
Миямга ўқ каби санчилди-ку онг.

Менга бир тош керак осмон каби кенг,
Ғазаб каби оғир, ғамдай бенаво...
Менга бир тош топиб беролмадинг, сен —
Тошлари тупроққа айланган дунё.

Ииқилдингми?.. Кўзларингда
Бунча алам,
Бунча алам!
Усту боши чанг кўрмаган,
Дард кўрмаган
Эрка болам!
Шиддатингнинг шамолига
Ҳушинг бир зум
Шайдо бўлди...
Сенинг равон йўлларингда
Бу тош қайдан
Пайдо бўлди?
Еки ақлинг кетганмиди,
Энди тошлар
Қолмаган деб?
Лаънатладинг, болам мени
Йўлдан тошни
Олмаган деб...
Эрка болам, кечир мени,
Оқсуягим,
Мурувват қил!
Тошли-тошли бу дунёда
Майсадай хор
Яшадим, бил.
Тошлар билан кураш тушдим —
Кураш бекор
Кетмагандир,
Қолган бўлса бирор зил тош,
Болам, кучим
Етмагандир...

* * *

Баҳодир Йўлдошга бағишладим

Тегирмон тоши мисоли
Саҳна айланар, Баҳодир.
Кунларимиз бугдой дони —
Саҳна айланар, Баҳодир.
Майда-майда бўлажакмиз —
Саҳна айланар, Баҳодир.
Бир кун қайда бўлажакмиз?—
Саҳна айланар, Баҳодир.
Биров ботир, биров шотир —
Саҳна айланар, Баҳодир.
Умрни қилма юз-хотир —
Саҳна айланар, Баҳодир.
Бир кун саҳна тўхтаб қолса,
Гуноҳимиз йўқ, Баҳодир,
Аммо ўзни оқламоққа
Гуноҳимиз йўқ, Баҳодир..

ТОШ ПАРИ

(Уч драматик баллада ва муаллиф монологидан иборат дoston)

I

Тўнғич ботир

Еру осмон Ошиқ, Тош пари,
Жамолингнинг овозасига.
«Е насиб!..» деб урдим бош, пари,
Тош кўнглингнинг дарвозасига.
Денгизингдан юриб ўтдим мен,
Суздим қаҳринг қумистонида,
Чўлдан хасдай қуриб ўтдим мен —
Етдим васлинг гулистонига.
Сени топдим — шу бас, худойим!..
Фақат қасрда турган, тош ойим,
Сенинг учун нима қилай, айт?

Тош пари

Қара, сочим қандай тўлғоқдир!
Ҳар толаси —
Бир умр мавжи.
Сочимни деб дунё уйғоқдир.
Сочим гарчи кўнглимнинг ранжи.
Банди қилдим қирқ кокилимга
Қирқта юртнинг
Қирқ полвонини.
Ботир,
Мени қўйсин ҳолимга,
Қирқини ҳам олгин жонини.

Тўнғич ботир

Мана, қирқта ошиқ юрагин
Сочларингга айладим қурбон.
Айт, Тош пари,
Қўрқма,
Тилагин —
Сенга керак яна қанча жон?

Тош пари

Кўзларимга қарагин — чақин.
Боқсам —
Беҳуш йиқилар дунё.
Кўзларимга келолмай яқин,
Олисларда тўкилар дунё.
Қирқта девни —
Қирқ паҳлавонни
Банди қилди чақин нигоҳим...
Қирқини ҳам олгин жонини —
Эшитмайин уларнинг оҳин.

Тўнғич ботир

Пари,
Мана, сенга қирқта бош.
Қирқини ҳам сўйдим бехато!
Не буюрсанг —
Бераман бардош,
Не амр этсанг —
Қиламан бажо...

Тош пари

Юзларимга қарагин — ойдир,
Еру кўкни этган мунаввар

Ҳар ёғдуси
Ноз оққан сойдир,
Ошиқларни югувчи аждар.
Остонамда чекади ҳасрат
Қирқ шаҳзода —
Қирқта баҳодир...
Сен уларга шафқат қил,
Фақат
Жонини ол...
Танини қолдир!

Тўнғич ботир

Қўлларим қон — ишладим бетин...
Боққин, пари,
Мана, қирқта жон.
Жон суғирдим сесканмай этим...
Энди етгум васлингга қачон?

Тош пари

Бу дунёнинг висоли, ботир,
Баъзан йўлдан қайтгувчиларга.
Бахтларидан олмай хавотир
«Йўқ» сўзини айтгувчиларга!
Хизматларинг қаҳримни боғлар...
Аммо тилга келмас шод баёт.
Висолимга етадир шоҳлар.
Тўнғич ботир,
Сен энди...—
Жаллод.

Тўнғич ботир

Қаҳру ғазаб қилма, Тош пари!
Бир сўз айтгин,

Бир қара майин...
Еқаларим жиққа ёш, пари,
Сўйла,
Яна нима қилайин?

Т о ш п а р и

О, нақадар бешафқат ҳаёт!
Кўргуликка
Қисматни кўндир.
Тўнғич ботир!
Энди сен — жаллод!
Жаллод учун яшамоқ жўндир.

Т ў н ғ и ч б о т и р

Айт,
Осмонни қонига бўйай,
Буюр,
Қўйдай бўғизлай Ерни,
Мурдасини пойингга қўйай...
Пари, фақат севгингни бергин.

Т о ш п а р и

Тиканлари қўлимга ботур—
Сен учун гул тера олмайман.
Сен — жаллодсан!
Тушингин, ботир,
Жаллодга дил бера олмайман.
Висолимдан
Умидингни уз,
Бизнинг гурбат масканни тарк эт.
Денгизда юр,
Қумда яна суз—
Эл — юртингга соғу омон ет.

Тўнғич ботир

Рухсат бергин,
Айланай бедор
Олтин кўшқинг теграсини.
Итинг бўлиб қўриқлай ҳушёр
Оромингнинг чегарасини.
Севгинг менга керакмас,
Фақат
Пойингга бош қўйиб турсам бас.
Пари,
Менга ёвингни кўрсат—
Сўйиб,
 сўйиб,
 сўйиб турсам бас....

Тош пари

Менинг итим,
Жаллодим маним!
Ҳали хизмат қилажаксан кўп.
Қуллуқ билан энгашгин, қани...
Қани, энди оёғимни ўн.

II

Уртанча ботир

Тушларимга кирдинг—
Қўймадинг,
Фарқ қолмади туну кунимда.
Остонангга етдим—
Ўлмадим—
Пари, карам этгин қулингга.
Дарёларни ҳатламай ўтдим,
Аждарларни кесмай ўтдим мен.

Девларингни тишини тўқдим,
Девларингни эзмай ўтдим мен.
Келдим!
Пари, тошлигингни қўй!
Табассум қил,
Айлагин ҳиммат.
Айёр-айёр бошлигингни қўй —
Буюр, пари,
Бемакр хизмат.

Т о ш п а р и

Юзларимга қара—
Сориғдир,
Лабларимга қарагин—
Хазон.
Оҳ, ўзгалар йўли ёруғдир,
Менинг йўлим тортди шабистон.
Қирқта пари—
Қирқта кабутар
Чарх уришар қастимда, ёҳу.
Ой талъатли бу қирқ жодугар
Бахтимизга қўшади оғу.
Ҳаммасининг қарашлари фар,
Ҳаммасининг кўзлари сузгун.
Ҳаммаси ҳам яна санобар...
Ҳаммасини бошини узгин!

У р т а н ч а б о т и р

Париларни аввал қийнадим—
Хўп синдирдим
Қанотларини,
Бўғзларида
Пичоқ ўинадим—
Шундоқ сўйдим ҳаётларини.

Севгинг қуйди билакларимга
Бир жасорат —
Сесканмас, гаюр.
Пари, етгум тилакларимга
Фақат буюр,
Қўрқмасдан буюр...

Т о ш п а р и

Сочларимга қара—
Оқарди,
Юрагимга қара—
Таҳлика.
Қирқ шаҳардан, ахир, боқади
Ҳасад билан
Қирқта малика.
Бир балолар ҳавода...
Еҳул..
Сезаяпти қурмагур, сезгим.
Улар қилгай сени ҳам жоду,
Айриламан сендан ҳам,
Севгим.
Бир имонга ҳаммаси интиқ,
Ҳаммаси ҳам суюқ,
Енгил ўй.
Яна бари...
Гўзалу тиниқ!..
Бор, ботирим,
Ҳаммасини сўй!

У р т а н ч а б о т и р

Ҳаммасига иқбол тиладим,
Ва суханлар қилдим хуштаъмиз.
Сочларимни сўнгра силадим,
Ишқим этди уларни каниз.

Тўшакларни
Сархуш тебратиб,
О, лабларга лабимни қўйдим.
Қўлларимни белга чулғатиб...
Сўйдим!
Пари, барини сўйдим...

Т о ш п а р и

Хавотирли кунларим бисёр.
Эрка Боғи Эрамда—
Ташвиш.
Муҳаббатга содиқ хизматкор,
Менинг учун
Яна кўрсат иш.
Бу шаън қаср ичида кезар
Аламзада қасос шарпаси.
Хатар—
Ақлу ҳушимни эзар
Ва кутаман ҳар он зарбасин.
Тўнғич ботир туну кун қайрар,
Уч тигини,
Алам тошини.
Истар—
Қолса ишқимиз бесар...
Жонини ол...
Эмчакдошингни!

У р т а н ч а б о т и р

Кўрдим:
Акам, қўлида пичоқ,
Заҳ тупроққа босиб жисмини,
Малулликда йиғларди ҳар чоқ —
Такрорларди сенинг исмингни.
Қаршисида қанча бошсиз тан,

Атрофида қонлиғ халқоблар.
Қимки савол сўраса сендан
Пичоқ билан
Бермиш жавоблар.
«Шўрлик акам!..»
Мен ҳам бўзладим...
Аммо
Пари, ҳукмингдир барҳақ!
Сен ёдимга тушдинг —
Музладим...
Пичоқ урдим
Юрагига нақ!
Кўзин ўзим юмдим, ҳойнаҳой,
Йиғлаб
Ўпдим пешонасидан...
Энди, пари, бергин менга жой
Юрагингнинг кошонасидан.

Т о ш п а р и

Ҳовлиқмагин,
Содда-ғўр ботир...
Менинг аслим,
Наслим паризод.
Пешонаси мангу шўр ботир,
Қимлигингни англа:
Сен — жаллод!
Гул кўнглимни кўрмайман раво
Узмоғини қонлиғ қўлларинг.
Мен жаллодга тенгманми?
Асло!
Фалак ишқи менинг йўлларим...

У р т а н ч а б о т и р

Нима дединг, пари?..

Тош пари

Сен — жаллод!

Уртанча ботир

Руҳим тортди ногаҳон толғин—
Уйрим қачон бўлдию барбод,
Мен...
Жаллодга айланиб қолдим?

Тош пари

Уйнаб-ўйнаб ўлдирдинг,
Ё раб,
Куйлаб-куйлаб қилдинг корингни.
Ҳатто...
Ҳатто айладинг ғорат,
Худо берган
Биродарингни.

Уртанча ботир

Нима қилай?
Паризод, буюр!
Менга бўлгай қай маскан паноҳ?

Тош пари

Ботир, ўлдир,
Ўзингни ўлдир!
Сенга бошқа нажот йўқдир, оҳ...

Уртанча ботир

Дунё бирдан туйилар азиз,
Ажал берса ўзингга худо.

Севаман, де манга, пари қиз...
Паризодим...
Жоним...
Алвидо!..

III

Тош пари

Боғи Эрам оромп сенга,
Менга ишқнинг жупункор шавқи.
Товусларнинг хироми сенга,
Менга — ошиқ юракнинг мавқи.
Субҳидамнинг оллиги — сенга.
Менга қолсин қоронғу шомлар,
Лабларимнинг боллиги сенга.
Менга бўлсин оғули жомлар,
Сенга тортиқ гулдай баданим.
Тиканларинг мен учун бўлсин.
Сенга ҳадя — севгим гулхани,
Шиканларинг мен учун бўлсин.
Қанотларим сенга, ботирим,
Қушлар учган фалагим — сенга,
Ҳаётларим сенга, ботирим,
Ишқни қучган юрагим — сенга.
Сен келмадинг —
Йўл юрдинг узоқ,
Узоқ бўлди
Кутмоғим манним.
Ўртамизга
Солгани фироқ,
Қамал қилди қалбимни ғаним.
Аммо ҳозир озод ўйнагин —
Ошиқларим —
Бари тупроқда.
Қучоғингда мен ҳам куйлағум —

Рақибларим ўлди қўйноқда.
Ажабтовур боқасан нечун,
Қенжа ботир —
Эй, инжа ботир?
Қарашингда —
Хатарли тугун,
Юрагимга тушди хавотир...

Қенжа ботир

Чархнинг
Темир деворларига
Бошим уриб, солгум келар дод.
Ўтнинг дунё хунхорларидан —
Пари,
Сен ҳам жаллодсан,
Жаллод!

Тош пари

Сен боиссан хунхорлигимга!
Ошиқ кўнглим сўзига кўндим—
Ишқим тиғи,
Рашким тиғида
Не жононлар.
Не мардлар ўлди.
Кезгин, ботир, беқайғу, бедард
Муҳаббатнинг маъволарида.
Энди ёнсин кўзларинг беашк
Ишқнинг зангор ҳаволарида.

Қенжа ботир

Қарамади менинг раъйимга...
Тақдир ҳукми оғир,
Паризод.

Учар қушсан —
Қўкдан айрилган,
Сен — жаллодсан,
Барибир жаллод...

Т о ш п а р и

Такрор-такрор айтмагин, эркам,
Қўлим — тоза...
Ишонгин, ишон!

К е н ж а б о т и р

Қон йўллардан, ахир, юргансан,
Ҳеч бўлмаса, оёқларинг қон...
Англамадинг —
Муҳаббат асли
Оловланган имонлигини.
Одамми, ҳур,
Е пари насли
Ундан кечса тамомлигини...

Т о ш п а р и

Меннинг каби бечора борми?..—
Туманларда тўзғийди йўлим.
Кенжа ботир,
Бир чора борми?

К е н ж а б о т и р

Бир чора бор...

Т о ш п а р и

Биламан, ўлим!
Ҳа, айтгандай...

Кўзимга қара...
Мени зарра севмайсанми?

Кенжа ботир

Иўқ.

Тош пари

Улсам..
Сўлган танамга қараб,
Бирор оғриқ сезмайсанми?

Кенжа ботир

Иўқ...

Тош пари

Алдамагин..

Кенжа ботир

Керакмас, пари..
«Иўқ» деганим кўнглингни тинчи —
Кетаркансан дунёдан нари
Қолмасин бир тола илинжинг.

Тош пари

Ундай бўлса..
Жоним, алвидо!
Мана, урдим кўксимга пичоқ..
Мени нега қийнайди худо! —
Пичоқ хасдай синди-ку бироқ..
Тош таним ҳам
Чидамас ортиқ —

Тез ўлим бер!..
Тўзғисин тўзим!..

К е н ж а б о т и р

Қолмагунча дунёда бир тиг,
Ўлдирасан ўзингни ўзинг.
Сенга шундай ўйлади жазо
Мурувватли, қудратли раҳмон —
Тош танингга етгунча қазо,
Ботгунингча тупроққа, тобон...

Т о ш п а р и

Сенсиз, эркам, ўлмоғим — осон,
Аммо сенсиз яшамоқ дордир.
Бегуноҳсан,
Тилагин эҳсон —
Тез ўлимнинг чораси бордир?

К е н ж а б о т и р

Жаллод билан тутмас иттифоқ,
Пари,
Кўкнинг раҳмати тинди.

Т о ш п а р и

Жоним, хайр!..
Қўлимда пичоқ...
Мана!..
Синди!..
Оҳ, яна синди...

IV

М у а л л и ф

Санъат балки авради,
Балки ақлдан оздим.—

Оғам, сени алдадим,
Оғажон, ёлғон ёздим.
Ўзгаларнинг дардида
Куйдим, деган зотлар кўп.
Юрагимнинг гирдида
Жаллодлар кўп, ётлар кўп.
Кенжа ботир бедарак...
Кўндирганми, Тош пари?
Жаллод қилиб уни ҳам,
Ўлдирганми, Тош пари?
Тирик бўлса, отини
Бурмасмиди, оғажон?
Савашларда ёнимда
Турмасмиди, оғажон.
Пичоғи мўл дунёнинг,
Қиличи мўл,
Тиғи мўл...
Тақдирга ҳам Тош пари
Топганми бир айёр йўл —
Бўлмаса, бахт йўлида
Берармидик шунча жон...
Тош паридан яшашни
Ўргандикми, оғажон?
Эртақлар ҳам тўзғиди,
Оғрингандай эранлар.
Қуригандай жасадга
Тўлиб Боғи Эрамлар...

Ҳар гапни, оғажоним,
Олаверма юракка!
Фалакка бир қарагин —
Қуёш бордир фалакда!

ХАЛИЛ СУЛТОН

Тарихий драматик қисса

1

Самарқанд. Боғи Дилкушодаги кўшклардан бири. Халил Султон ва Шодимулк кўшк безакларини, тасвирларини томоша қилмоқдалар.

Х а л и л С у л т о н

Омухта рангларнинг жилваси — гўзал!
Гардуну заминнинг якто сифати
Жимжима нақшлар аро жой бўлиб,
Кўнгилга ғулгула соладур асру.

(Томоша қиладилар.)

Мусаввир мана бу суратда Ҳиндни
Забт этмоқ онимиз, черикка черик
Тўқнаш келгонини айлабмиш тасвир.
Бобомнинг музаффар лашкарини кўринг,
Ғолиблик шонидан кўзларда ёлқин...

(Сукут.)

Бу шавкат қонимни тоширмоғи шарт,
Аммо дилшикастмен нечун?..

Ш о д и м у л к

Бебахтсиз,

Мени деб умиддин тушгансиз айро!

Х а л и л С у л т о н

Шодиям, кўнгилни зинҳор оғритманг,
Балки бахт юракнинг шикастлиғинда.

(Тасвирга ишорат қилиб.)

Отлар туёғининг тагида абгор,
Қўрқув даҳшатидин кўзи чақчайғон
Анов, бахтинигун ҳиндуга қаранг,
Қилич боши узра етғон бўлса-да,
Ҳали ҳам ўлишин қилмай тасаввур
«Наҳотки...» деб боқар энгашган тикқа,
Энди қилич тутғон ўғлонга боқинг,
У қандай чиройли шиддати ила,
Алвон либослар нақадар гўзал —
Фақат дорулбақо эшигидаги
Бечора ҳиндуни ҳисоб қилмасак...

(Ўйга толади.)

Жанг-жадал, қирғинда от сурдим талай,
Евға найза санчдим, ёвға тиг тортдим,
Қонга ботиб, ажал фарғарасида
Тўлғонган душманга қарадим дилхуш..
Аммо неча ойким, ушбу тасвирнинг
Қошига келғонда бир тенгсиз ўкрук
Кўксимни ёйжимлар...

Бу ҳинд ҳолати

Шундай жонланарким жону танимда
Гўё ўшал ўғлон кўтарғон қилич
Менинг вужудимга ботмоқда секин,
Ойларки ботмоқда..
У кундан буён...

Ш о д и м у л к

Эсламанг! Ситамлар мавсуми ўтди...

Халил Султон

Шодиям, мардумнинг умри — хотира,
Биров менга айтсин хотирда борин,
Мен анга кимлигин сўйлармен аён.
Мендан сўрасалар...

Ш о д и м у л к

Султоним, айтинг,
Энг гўзал хотира сиз учун надир?

Х а л и л С у л т о н

Шодиям, гўзалдан гўзал хотир — сиз?

Ш о д и м у л к

Энг абад хотир-чи?

Х а л и л С у л т о н

Трикликда — сиз!

Ш о д и м у л к

Энг ширин хотир-чи?

Х а л и л С у л т о н

(Ҳазиллашиб.)

Энг ширин? Бир қиз...

Ш о д и м у л к

(Сезиб.)

Мендан ортиқмидур?

Х а л и л С у л т о н

Сизнинг ўзингиз.

Ш о д и м у л к

Нечук бу ердасиз? Тез боринг...

Х а л и л С у л т о н

Афсус,

Бир мирзо ишқинда ёнур ул пайкар.

Ш о д и м у л к

Фаҳмимча, ул мирзо барчадин юксак.

Х а л и л С у л т о н

Аҳли фаҳм ичинда ул қиз-да осмон.

Ш о д и м у л к

(Ҳазилни унута бориб.)

Исми недур анинг?

Х а л и л С у л т о н

Исми — Шодимулк!

Шодимулк... Шодмолиф... Маним шодлигим:::

(Чўнтагидан ҳамён олиб кўрсатади.)

Эслийсизму?

Ш о д и м у л к

Толе бұсағасиға
Мени олиб келғон айёр совчи шул...

Х а л и л С у л т о н

Боғи Дилкушони ўшанда чошгоҳ
Маҳали тарк этдим йигитлар бирла,
Яҳё отлиғ асл бир навкарим бор —
Сиз они билурсиз — хизматимдадур.
Ул рухсат сўради, волидасини
Дийдорини кўриб, бир-икки ҳафта
Қамарбасталиққа она қошида.
Ҳамёнға қўл солдим тортиқни ўйлаб,
Аммо чўнтагимда ҳамён йўқ эрди.
Сездим, туширганмен боғни кезғонда...
Бирдан бир латиф мавж юракка оқди,
Вужудни қамради бир ширин титроқ,
Чакмонимни ечиб Яҳёға бердим,
«Ол, дедим, бу совға»... Анграйиб қолди...
Доруссалтанаға боришларини
Тайинлаб жўнатдим навкарларни ҳам,
Ўзим от бошини бурдим бул тараф...

Ш о д и м у л қ

Эҳтимол ҳамёнға кўзим тушғондир
Ушал он... Қўлимға олдим у они
Ногаҳон ўзимни самовий, зангор
Нурлар қучоғинда қолғоним сездим.
Нимадир ўт бўлиб жонға туташди,
Англадим, нимадир — бахтму, хатарму —
Йўлимда турибдур...

Х а л и л С у л т о н

Сиз, хув, чинорнинг
Тагинда бир хушбахт карахтлиг ичра
Танҳо турардингиз...

Ш о д и м у л к

Мардум кўп эрди,
Истиқбол ҳушимни шундай олдиким,
Алар ғойиб бўлди...

Х а л и л С у л т о н

Эсгай олмаймен
Ёдимда қолғони... Чинор... Яна... Сиз!

Ш о д и м у л к

Сиз сукут ичинда илк узатдингиз...

Х а л и л С у л т о н

Мен кўрдим ҳамёним қўлингиздайди,
Аммо сўз айтмоққа топмадим мадор.

Ш о д и м у л к

Кўзингиз кўзимга тушди — тош қотдим...

Х а л и л С у л т о н

Ҳамёни олдим-да, отимдан тушдим.
Сизга айтмоқчийдим...

Ш о д и м у л к

Айтолмадингиз!..

Халил Султон

Исмингизни тутуб чақирди бир кас.
Мен сачраб ўгрилдим... Амир Сайфуддин
Таъзим ила бошин эгиб турарди...
Ғазабим отилиб бошимга етди,
Гўё исмингизни мендан ўзга зот
Тилига олмоққа ҳақли эмасди...

Ш о д и м у л к

Ул уйга боришни менга буюрди...

Халил Султон

Амир менга боқиб фалак тоқидин
Яна таъзим этди... Сўнг кетдинг. Қолдим.
Отимни етаклаб келдим шу кўшкка.
Ва неча йилларким, кўзим ўрганиб
Қолгон бу суратга нигоҳим тушди,
Чақмоқ вужудимни тешфондай бўлди,
Зирқираб кетдилар суяк-суягим!
Инсон боши узра қуюндай қилич...
Ул эрса ўлимни қилмай тасаввур
«Наҳотки...» деб боқур энгашгон тикқа.
Бўғзимга қалқиниб йиғи қадалди,
Оҳ урдим, инградим, югурдим гирён,
Анов, от устида тургон ўғлоннинг
Шодликдан нурлангон қиёфасига
Тошлар отғим келди...

Ш о д и м у л к

Мен нохуш эрдим,
Кўзимдан ёшларим оқарди селоб.
Тиловат қилардим яратгонгаким,

Тошлар ёгдурса ҳам шўрлик бошимға,
Сиз ила яна бир юз кўрсатмоғин.
Барча чўккандин сўнг хобнинг комиға.
Чорбоққа чиқдим-да, ерга тиз чўкиб
Танграмдан сўрадим сизни... Истадим...
Ногоҳ қаршимдаги ишком ортиндин
Бўйингиз кўринди...

Х а л и л С у л т о н

Қалқиб тушдингиз,
Қўрқдингиз, арвоҳму, ёхуд ўғри деб...

Ш о д и м у л к

Кўзим тушар-тушмас сизни танидим,
Қўрқмадим, шоширди ногоҳ саодат.

Х а л и л С у л т о н

«Қани, кетдик» дедим, сиз эргашдингиз,
Кутиб турардингиз гўё амримни...

Ш о д и м у л к

Отлар елди... Кетдик...

Х а л и л С у л т о н

Амир Сайфуддин
Арзадоштлиғ ила айюҳаннос солиб,
Эртаси ўпибди бобом этагин.
Меҳрда қанчалар дарё бўлсалар,
Қаҳрда шунчалар Амир Темур тош.
Мени қаҳр ила «оқ» айлабдилар,
Аммо босилмағоч ғазаб ҳумори...

(Тўхтаниб.)

Шодиям, ҳайрият, оламда борсиз!

Ш о д и м у л к

Аммо босилмағоч ғазаб ҳумори,
Мени ўлдирмоққа қилдилар ҳукм.

Х а л и л С у л т о н

Эсламанг!

Ш о д и м у л к

Султоним, хотира — умр...
Навкарлар қўлимни боғлаб ҳайдади...

Х а л и л С у л т о н

Ҳибсга олдилар мени ўшал он,
Кавкабафшон эрди кўзингиз, боқсам,
Нажот истар эрди... Мен эрсам банди...
«Султоним» дея сиз айлаб илтижо
Қўмак сўрардингиз...

Ш о д и м у л к

Ўн чоғли навкар
Оёқ-қўлингизга ёпишгон эрди.

Х а л и л С у л т о н

Оху — ноламизга тошлар эриди...
Туман оға момом ишора айлаб,
Кўрсатма бердилар навкарбошиға,
Сароймулк момомға арз қилдилар сўнг.
Ҳумоюн ўрдаға иккиси бориб,
Қайтдилар бобомдин хунимиз сўраб...

Ш о д и м у л к

Туман оға хоним — асру кўнгилчан,
Ҳозир-да бошимға меҳр панобҳлар.

(Яҳё навкар киради.)

Я ҳ ё

Ташриф буюрдилар Али товачи,
Бобонгизни олий фармонин олиб,
Қелгон эмишдурлар...

Х а л и л С у л т о н

Олий фармонни
Тингламоқдин озод қилгондилар-ку!..

Ш о д и м у л к

Султоним, ғазабни зоҳир айламанг,
Подшолар ғазабни суймағай бисёр.

Х а л и л С у л т о н

Товачиға буюр, бориб бобомға
Мендин узр сўраб изҳор қилсинким,
Олийфармонларни тингламоқликка,
Кучим етмаслигин... Мен энди киммен?!
Ҳазрат Амир Темур Кўрагонийнинг
Қатордан қолгон бир зурриётимен!

Я ҳ ё

Шаҳзодам айтмоққа тилим бормағай...

Ш о д и м у л к

Султоним, товачи одний чопармас,
Олийнишон, махсус фармонбардордир.

Х а л и л С у л т о н

Оллоҳ бўлмайдиму, неча ишим бор!

Я ҳ ё

(Чўчиб.)

Шаҳзодам...

Ш о д и м у л к

Қизишманг, менга сўз беринг
Ақлкуш қаҳрдин олисламоққа...
Ҳозир товачини қабул айлайсиз,
Маъқуллаб турасиз нимаки айтса...
Маслаҳатлашурмиз ул кетгондин сўнг.

Х а л и л С у л т о н

Айт, кирсин!

(Яҳё чиқиб, Али товачи киради.)

А л и т о в а ч и

Саодатманд бўлсин шаҳзодам мудом,
Ақли пешвоз бўлсин кору фикрга!
Баъд рухсат беринг арзу ниёзга.

Х а л и л С у л т о н

Сўйланғиз.

Али товачи

Он ҳазрат бобонғиз бу тонг

Аркону давлатга қилдилар эълон —
Ки, Чин диёрига черик тортмоқлиғ
Хаёли муборак кўнгилларини
Забт айлаб, ҳаракат бошлағонини...
Тирамоҳ чоғинда лашкар қўзғолур:
Қалбда — Соҳибқирон ўзлари бошидир,
Сўл қанот — жувонғар — томирдошинғиз
Султон Ҳусайннинг ихтиёринда,
Ўнг қанот — буронғор...

(Овозига тантанавор тус бериб.)

Амр этдилар
Сизнинг илкинғизда қилғой ҳаракат.
Черик қишлоғайдир Тошкандга етиб,
Баҳорда отланур қутлуғ сафарга?
Ушанда буронғар, жувонғар, қалбга —
Шерсифат бекларга, баҳодирларга,
Ёвқур навкарларга-жаъми қўшинга
Мирзо Халил Султон танҳо бош бўлиб
Чин-Мочин подшоғин тор-мор айлағой
Ҳазрат Амир Темур Кўрагонийнинг
Тангри равиши-ла, иродаси шул!

Халил Султон

Бобомга етказгин, Али товачи,
Сафар анжомини тайёр-тахт айлаб,
Бориб пойларини тавоф этурман.

Али товачи

Саодатманд бўлсин, шаҳзодам, мудом!

(Кетади.)

Х а л и л Су л т о н

Товачи фалокат келтирди, жоним
Фалокат келтирди!..
Бўлинг, йиғининг,
Кетурмиз!..

Ш о д и м у л к

Қаёққа?

Х а л и л Су л т о н

Бош оққан тараф!
Менга нима керак қирғин жанг-жадал,
Менга нечун лозим олис Чин-Мочин,
Нечун ўлдирмоғим керак ўзгани...

Ш о д и м у л к

Ўзингизни босинг...

Х а л и л Су л т о н

Сизни топганим
Ул кундан буён бир савол бошимни
Эзгилар... Наҳот, мен жангу-жадал деб,
Бировлар умрига бўлгонмен забун!

Ш о д и м у л к

Султоним, жанггоҳнинг қонуни қатъий,
Сени ўлдирурлар, сен ўлдирмасанг.

Х а л и л С у л т о н

Алар диёрига бизлар бордик-ку,
Алар ҳақ эди-ку бизни ўлдирса!
Аmmo биз ўлдирдик...

(Суратга ишора қилиб.)

Шўрлик ҳиндунинг
Балки хотини зор кутаётғондир,
Қалтираб тангрига қилиб илтижо.
Балки фарзандлари сўнгги бир бурда
Нонни талошиб еб, оталарининг
Йўлига — кўчага чиқиб турурлар...
Аmmo суворийсиз от келур ҳорғин,
Қишлоқ кўчасидин бир-бир босғонча,
Жилови тупроқда сассиз судралур...
Таранг тортилади сукунат тордай
Ингару, ногаҳон кетур узилиб,
Фарёд кўтарилур... Бечора аёл,
Энди сағир қолғон фарзандларини
Қучоқлаб бўзлайдилар...

• Йўқ, мумкин эмас!

Шодиям, ўзгартир хос либосингни
Менга ҳам деҳқоннинг кийимин келтир,
Яна ўзгаларга кулфат солғунча,
Дунёнинг бир сокин буржиға кетай!
Ерга уруғ сочиб, омоч-қўш ҳайдаб,
Қунимиз ўтар-ку!..

(Сукут.)

Ш о д и м у л к

Сиз ақллисиз,
Мирзолар ичинда баҳодир, жасур!
Бобонгиз ҳукмини айлангиз бажо!

Х а л и л С у л т о н

Нималар деяпсан, Шодимулк?

Ш о д и м у л к

Яна —

Қўнгли бўш одамсиз. Ғариблар бошин
Оғринмай снлашни қилурсиз адо.
Бир буржда мажҳуллик ичра ботгондин,
Қўнға бош бўлсангиз, ҳақиқат айлаб
Пешволик қилурсиз...

Х а л и л С у л т о н

Шодимулк, оғир...

Ш о д и м у л к

Султоним, куч бергай сизга ишончим!

(*Ўйлаиб.*)

Билурсиз, падарим камбағал эрди,
Сувга бўктирилган қора нон тансиқ
Таомимиз эрди кеч ҳам, эрта ҳам.
Қўлимни сўратиб Амир Сайфуддин
Совчи юборғонда, онам иккимиз
Шомлардин тонгларга қадар, қанчалар
Қўз ёш тўкконимиз эгамга аён.
Аммо осмон узоқ, замин эрса тош —
Тақдир чангалидин қутулмоқ қайда?
Султоним, ёлбориб сўраймен сиздин,
Бобонгиз сўзини ерда қолдирманг,
Элнинг бир четига бош бўлинг одил.
Илкингизда турса улус жиловни,
Бахтли бўлармиди мен каби кўплар...

Х а л и л С у л т о н

Шодиям...

Ш о д и м у л к

Султоним, йўқ деманг! Зинҳор!

Х а л и л С у л т о н

(Қараб.)

Кимдир бул тарафга келмоқда...

Ш о д и м у л к

Қани?

Х а л и л С у л т о н

Хув, ана, гулзордин кесиб ўтмоқда.

Ш о д и м у л к

Ҳа, ҳа, кўрдим... Эсиз..

Х а л и л С у л т о н

Нечун бу афсус?

Ш о д и м у л к

Ақлидин айрилғон шўрлик бир аёл.

Х а л и л С у л т о н

Ақлидин айрилғон?

Ш о д и м у л к

Ҳинд учун жангдин
Қайтмагон якка-ю ёлғиз фарзанди.
Уғлини сўроглаб кезгони-кезгон...

(Аёл киради.)

А ё л

Ҳой, ўғлон! Кўпдинму, бунда турурсен?

Х а л и л С у л т о н

Қаллаи саҳардин.

А ё л

Кимни сўроқлаб

Х а л и л С у л т о н

Ҳеч кимни...

А ё л

Ҳеч кимни йўқотмадингму?

(Сукут.)

Кўзинг тушмадиму хушсурат, хушқад,
Бўз отлиқ суворий бундин ўтгондир?

Х а л и л С у л т о н

Кўрмадим...

А ё л

Менги бор ўнг чеккасинда,
Эгнидаги чакмон қора мовутдин...

Х а л и л С у л т о н

Минг афсус, кўрмадим...

А ё л

Уғлон, эслаб боқ,
Кулғонда бир кўзи кўпроқ қисилур,
Қошлари қоп-қора....

Х а л и л С у л т о н

Иўқ, учратмадим.

А ё л

Бўлғонмисан олис мамлакатларда?
Олис юртларда ҳам учрамадимму?
Эслаб кўр... Бўйни-да жароҳат солғон
Яранинг изи бор...

(Халил Султон «Иўқ» деб бош силкийди.)

Кетди... Келмади
Эси паст, онасин эсламайди-я!

(Шодимулкка.)

Ҳай, жувон! Қай мато шул кунлар расм?

Ш о д и м у л к

Сарнқ атлас...

Атлас? Вой, саригими!
Насиб этадигон келинимга деб
Олиб қўйгон эрдим икки либослик.
Шул кунларда расм бўлгонин қаранг!

(Хаёлланиб.)

Ҳали гумбурлаган тўйлар бўлади!
Уғлимнинг эғнида музаҳқоб қабо...
Сариқ атлас ичра келинчак... Вой-буй!
Нағора!... Сурнаю, чирманда!... Ер-ёр!

(Уйнаб куйлайди.)

Ерга тушган оқ белбоғ сизникиму, ёр-ёр,
Кўзёш ичинда кулгу сизникиму, ёр-ёр.
Асру ҳимматлар қилдинг золим фалак, ёр-ёр,
Шундай гўзал келинчак бизникиму, ёр-ёр.

(Уйиндан тўхтаб.)

Тўйга келасизму? Албатта келинг!
Тўймисан-тўй бўлур... Рақсу наволар...

(Эсига тушиб.)

Қайга кетиб қолди? Эси паст бола!
Соғиниб-соғиниб кул бўлдим, ахир!..
Нима бўлур эрди бир келиб кетсанг..
Майли, мен борайин...

Сўраб кўрай-чи,
Бирор кас дарагин айтур... Тўғриму?

Х а л и л С у л т о н

Албатта, дараги чиқадир! Тўғри.

А ё л

(Ташқарига қараб.)

Ҳой, ўғлон! Мабодо менинг ўғлимга
Кўзинг тушмадиму? Ҳой, ўғлон! Ўғлон!..

(Кетади.)

Х а л и л Су л т о н

Шодимулк...

Ш о д и м у л к

Шаҳзодам, бардам бўлингиз,
Қалбни тетик тутинг!

Х а л и л Су л т о н

Шўрлик савдойи!

Ш о д и м у л к

Бу олам бахтиёр инсонларники
Бўлмоғи учун сиз юксак мартаба,
Олий орзуларнинг роҳидин бардам
Бормоғингиз зарур!

Х а л и л Су л т о н

Шодимулк, балки
Бошимизни олиб кетганимиз соз...

Ш о д и м у л к

Шаҳзодам!

Х а л и л С у л т о н

Шодимулк, суйдугим маним,
Бахт қайда? Бахт қайда? Қайда бор толе?!
(Сукунат.)

(Сукунат.)

Х а л и л С у л т о н

(Девордаги суратга қараб.)

Сен не дейсан?
Сўйла, бечора қурбон!

II

Тошкент яқинида бир мавзеъ. Халил Султоннинг қароргоҳи.
Халил Султон хонтахтага бош қўйиб ухлаб қолган.
Шам ёниб турибди. Яҳё киради.

Я ҳ ё

Мирзом, уйғонингиз...

Х а л и л С у л т о н

Субҳи козибму?

Я ҳ ё

Иўқ, тонг отиб қолди.

Х а л и л С у л т о н

Еғмоқдаму қор?

Я ҳ ё

Чирсиллагон аёз тангига олгон.

Х а л и л С у л т о н

Навкарнинг шўри-да...

(Яҳё таъзим қилиб чиқиб кетади.)

Х а л и л С у л т о н

(Ўзича гапириниб.)

Туш кўрдим. Ажиб!
Оппоқ қор қўйнида бир саҳро эмуш,
На жонзот кўринур ва на одамзод,
На бир дарахт бордур, на йўл, на уфқ
оқликда чор тараф, гардуну замин.
Саҳро қаршинида ҳайрон эмушмен,
Дилгир боқармушмен ўз аҳволимға.
Теграмни ўрабмуш шунда ногаҳон
Бир гала қўзичоқ — ҳаммаси сулув,
Кўзлари қуралай... Совуқда титраб
Маърашар, кўнглимға оғриқлар солиб.
Бирини бағримға босиб иситмоқ
Истагинда эриб қўлимни чўздим,
Қўйнимға тикдим-да...

Тангрим! Қарасам —
Қўзичоқ бўримиш... Шошиб, ютоқиб,
Кўкрагимни ўйиб тишлари ила
Иссиқ қоним қайнаб, гупуриб ётгон
Юрагимни гажир пора-поралаб!..
Ерга улоқтирдим жаҳл устинда,
Йиқитиб бўғзига ханжар қададим.
Аmmo жуда гўзал эрди қўзичоқ,
Кўзлари қуралай... Қўлим бўшашди,
Ҳанжарим сирғаниб тушди кафтимдан..
Ани озод этдим ҳовримдан тушиб.
Шунда сескантириб жондор увлади,

Атрофимга боқсам, жаъми қўзилар
Ваҳший нигоҳ билан менга қарашур...
Душвор таъна ила аларга дедим:
— Сизлардин кучлимен, аяйман фақат!..
Кўзларингиз қандай қуралай эрди,
Энди нигоҳ қайраб боқмоғи нечун?
Алар жавоб бермас, алар увлашур,
Алар яқин келур лабларин ялаб —
Тишлари қип-қизил, гўё дўзахнинг
Оташгоҳидағи оловдин ёлқин...
Бирдан кўриндилар Темурбек бобом
Жонимни хатарда қолгонин сезиб,
Кўмакка югуриб шошгонмудилар,
Ё ногоҳ қарорнинг ҳаяжонидин.
Тўлиқиб дарёдай тошгонмудилар,
Ё мени саҳрода соғ-омон кўриб,
Ақлдан айрилиб қувондиларму?—
Подшоҳлиғ тартибин эсга олмасдин
Мени суйиб, ҳидлаб қучоқладилар...
Хиёл чекидилар ваҳший жонзотлар...
Бобом қўлларини елкамга қўйиб
Менга тикилдилар бир меҳр ила
(Тожнинг залворини сезмагон чоллар,
Шундай боқса керак невараларга),
Сўнгра бир хўрсиниб сўз бошладилар,
Сокинлиғ қўйнида ҳар бир сўзлари
Тиғдай жарангларди кескин, қудратли:
— Жасорати мутлақ кўнглинға жодир,
Ошиқи воласен ишқу урфонға.
Фикратинг чуқурдир, хаёлинг баланд —
Энди Амир Темур Кўрагонийнинг
Сўнгни иродасин кўнглинға жойла!
Узлатға йўл олсам дорулфанодин,
Тахту иқболимининг эгаси ўзинг!
Аммо шоҳлиғ учун бир иллатинг бор...
«Иллатим» нелигин айтмадилару

Менинг юрагимга тишин ботиргон
Қўзичоқни ногоҳ бўғизладилар!
Қолгон қўзичоқлар тортдилар ювош,
Бобомнинг қўлларин ялаб, қилпиллаб,
Майин бир мақомда маърар эрдилар,
Соҳибқирон кетди... Ўгирилиб боқмай...
Қорли сахро узра бенз, бесадо...

(Одамларнинг шовқини эшитилади. Я ҳ ё навкар киради.)

Я ҳ ё

Шаҳзодам!..

Х а л и л С у л т о н

Не бўлди?

Я ҳ ё

Шаҳзодам!..

Х а л и л С у л т о н

Гапир!

Я ҳ ё

Қалбдаги беклардин чопар етишди!

Х а л и л С у л т о н

Хушxabар иламу, ё мужда бирла...

Я ҳ ё

Шаҳзодам!

Х а л и л С у л т о н

Тилингга тош боғладингму!
Чопарни чақирғил!

(Я ҳ ё чиқиб, чопар билан киради.)

Ч о п а р

(Халил Султоннинг оёғига йиқилиб.)

Шаҳзодам, бир қошиқ қонимдан кечинг!

Х а л и л С у л т о н

Сўйлағил!

Ч о п а р

Оламни қуёш тарк этди,
Балолар ёғдирди чархи кажрафтор!

Х а л и л С у л т о н

Гапни безамасдин сўйлағил, гумроҳ!

Ч о п а р

Улуғ Амир Темур Қўрагонийдин
Тангри омонатин қабул айлади!

Х а л и л С у л т о н

Нима дединг, чопар? Не учун?.. Қачон?..

Ч о п а р

Жон бердилар еттисида Шаъбон ойининг...

Х а л и л С у л т о н

Бугун Шаъбон ойни ўн бешинчиси,
Бир ҳафтадин кўпроқ...

(Сергакланиб.)

Чопар, жавоб бер,
Нечун хабарим йўқ бу мусибатдин?

Ч о п а р

Мен маҳтал этмасмен амир этилғоч...

Х а л и л С у л т о н

Бора қол!

(Чопар кетади.)

Х а л и л С у л т о н

(Яҳёга.)

Бекларни қошимға чорла!

(Яҳё чиқади. Амир Бурундиқ, амир Худойдод, Отабек,
Рустам барлослар кирадилар.)

Х а л и л С у л т о н

Ҳузуримға тонгда чорладим, аммо
Муждала кўнглинғиз чоғ қилолмасмен,
Фалак кажлиғини кўрсатди яна,
Етим қолдик, беклар!..

Беклар

Астаффуруллоҳ!

Халил Султон

Ҳазрат Амир Темур оламдан ўтди!

Худойдод

Оллоҳ! Бошимизга бу не кўргулик!

Бурундуқ

Кўксимни қон этди новаки кулфат!

Рустам барлос

Қулаб тушди саодат қуёши кўкдин!

Худойдод

Улуғ қиблагоҳдин айрилиб қолдик!

(Уввос солиб йиғлайдилар.)

Халил Султон

Рустам барлос, чор атрофга қоровул қўйинг!
Лашкарга амир этинг, амир Бурундуқ,
Ҳазрат Амир Темур хотирин ёдлаб,
Зафар туйғуларига қаро боғласин!
Сиз-чи, суянчиғим амир Худойдод.
Қароргоҳда қолинг, ҳасратлашайлик.
Мотам хос тартибин айлайлик адо..

(Беклар қўзғалмайдилар.)

Яна қандай фармон кутмоқдасизлар?

(Сукут.)

Амир Худойдод

Шаҳзодам, бу ғамнинг охиратиға
На ашкимиз етур ва на умримиз,
Аммо тириклиғнинг қонуни қатъий —
Бебақо ташвишлар навбати ила
Босиб келаверур... Ҳар биттасиға
Лойиқ йўриқ, ойдин равиш топмоқ шарт!

Халил Султон

Фарзанд қаторимен сизға...

Худойдод

Иншоллоҳ!

Халил Султон

Менга таъзим бергон отабегимиз!

Амир Худойдод

Иззатингиз учун, шаҳзодам, қуллуқ!

Халил Султон

Олисдан бошлашға, демак, ҳожат йўқ,
Мақсадға яқинроқ йўл ила келинг...

Бурундуқ

(Бирдан.)

Шаҳзодам, ҳолимиз энди не кечур?

Рустам барлос

(Шошиб.)

Бир муҳим қарорға келмоқлик зарур!

Халил Султон

Биз учун Темурбек қарорға келгон!
Бунда баҳоргача шай турмоқ зарур,
Сўнг қалбу жувонғар амирларининг
Маслаҳатин олиб, гангри иёоят
Қилгон кун Чин-Мочин юртиға лашкар
Тортурмиз!..

Худойдод

Шаҳзодам, қай лашкардир у.

Халил Султон

Ҳазрат Амир Темур Кўрагонийнинг
Музаффар лашкари!

Худойдод

Ул тарқаб кетди!

Халил Султон

Нималар деяписиз?!

Худойдод

Султон Ҳусайн

Бобоси қазосин эшитгон они
Салтанат ишқини кўнглига тугиб,
Вафодор бир даста йнгити бирла
Доруссалтанага жilовин бурди.
Қолгон навкар эрса, титилиб кетмиш —
Биров хотининг қўйнига, биров
Кўнглига ўлтиргон беш паноҳига...
Қалбда — Соҳибқирон қароргоҳининг
Бошида қолгонлар — амир Нуриддин,
Бердибек, Шоҳмалик — шавкатли беклар
Султон Ҳусайндин кеч қолмайлик деб
Қичаб жўнадилар Самарқанд сори:
Аларнинг бошида ўзга бир мақсад,
Амакингиз Шоҳруҳ мирзони ёхуд
Мирзо Улуғбекни — фарзандларини
Самарқанд тахтига еткузмоқлиғдир...

Халил Султон

Амаким? Валийаҳд Пирмуҳаммад-чи?

(Сукут.)

Отабегим, сўйланг тангрини ўйлаб,
Қайдин хабардорсиз бул фитналардин?
Оламдан талотум, тўфон кечсаю
Мен нечук «қилт» этгон шабадасин-да
Сезмасмен? Не учун ихтиёр бериб,
Кўзу қулоғим деб суйганим беклар,
Огоҳ этмағойлар... Бул мусибатга,
Ахир, ҳаммангиздан яқини менман!

Худойдод

Шаҳзодам, «миш-миш»лар етганди бизга,
Аён билмас эрдик... Яна ўйлашиб,
Фавқулод бул фоже етагидағи
Турфа кўргуликка малҳам бўлғувчи
Покдомон, як мақсуд, якдил бир қарор
Ила қошинғизга келмоқчи эрдик.

Халил Султон

Демак, меҳрибонлиғ қилғонсиз менга!
Шунча раҳм этғонсиз шўрлик бошимга —
Ки ани ўйлашдин озод қилғонсиз...

(Беклар жим.)

Энди очадурсиз қароринғизни,
Ехуд шафқатбардор, шаън амрларим
Улуғ Амир Темур Кўрагонийнинг
Азасин унутиб, ўйлағон махфий,
Буюк қарорларин сир тутурларму
Бечора мирзонинг қулогин аяб?

Бурундуқ

Шаҳзодам, бизларни айбламоқ бекор!

Рустам барлос

Нимаики кор қилсак, ўйнимиздасиз!

Бурундуқ

(Ялтоқланиб.)

Мирзом шод бўлғайлар қарорнимизни
Эшитсалар...

Сўйланг, амир Худойдод,
Бу улуғ фурсатда муқаддас лафзни
Эълон этмоқ сизга ҳам фарз, ҳам суннат!

(Беклар тантана ичида ғоз қотадилар.)

Х у д о й д о д

Ҳазрат Амир Темур Кўрагонийнинг
Руҳи ул дунёда бахтиёр бўлсун!

(Ҳамма юзига фотиҳа тортади.)

Оллоҳ йўл кўрсатди, биз қарор қилдик!—
Буюк соҳибқирон тахту бахтиға,
Давру давлатиға, салтанатиға
Кўзимизнинг нури — Халил Султонни
Шон-шавкат бирла ўтказмоқликқа!

(Сукунат.)

Х а л и л С у л т о н

Отабек, бобом-ку қазо қилдилар,
Марҳумлардин зарра ҳайиқмасангиз,
Кўзи очиқларнинг ҳурматин қилинг,
Ахир, валиайҳд бор...

Х у д о й д о д

Ғўрсиз, шаҳзодам!
Мен сизга неча йил тарбият бериб,
Соддалигингизга шифо топмадим...

Х а л и л С у л т о н

Амирлар, қандай гап? Темурбек бобом
Қаро ерга етмай... Кўзларимиздин

Оққон ёшларимиз чок ёқамизни
Хўл қилмай, тож-тахту салтанатига
Чор тарафдин хойн қўлларин чўзиб,
Муқаддас амрини поймол этурмиз?

Х у д о й д о д

Шаҳзодам, йиғирма бирга кирдингиз!
Фақат юксакликдин эрмас, дунёга
Тубандин боқмоқ ҳам фурсати етди.
Энди баҳслашмасдин, осмондин тушиб,
Бугунги мавқенгизни таҳлил қилайлик:
Подшоҳ паноҳини севади лашкар,
Тахтнинг эгасидан излашиб паноҳ
Эртага бул ерни бари тарк этур —
Сиз эрса белашкар — сувсиз балиқсиз —
Адашгон тулкининг мўмай ўлжаси.
Ахир, мирзолардин фаҳми тези сиз,
Яна баҳодирсиз жангу жадалда...
Тахтга эга бўлгон қариндошингиз
Авал сизда қурур ўз рақибини,
Сизнинг жонингизга авал қасд айлар:
Мўғуллару ўзбек қароқчиларин
Билурсиз ниятин авра-астарин,
Демак, чекинмоққа йўл тополмайсиз...
Мирзом, эълон қилинг қарорингизни!
Навкарлар кўнглига гулгула тушиб,
Тўпалон бошланмай аён қилайлик —
Оллоҳнинг беғараз марҳамати-ла,
Мирза Халил Султон тожи давлатга
Эга бўлмоқликқа жазм этганин.

Б у р у н д у қ

Зияҳор иккиланманг, қиличларимиз
Мудом пешлонгондур сиз учун, мирзом!

Р у с т а м б а р л о с

Шаҳзодам, жонимиз сизга фидо!

Х а л и л С у л т о н

(Оғир ўйдан сўнг.)

Мунаввар этдингиз кўнглимни, беклар.
Минг қуллуғ... Қўшинга айттингиз... **Майли...**

Х у д о й д о д

Салтанат муборак бўлғай, шаҳзодам!

Б у р у н д у қ

Тож-тахтингиз қуллуқ!

Р у с т а м б а р л о с

Муборак бўлғай!

(Беклар келиб Халил Султоннинг этагини ўпадилар.)

Х у д о й д о д

Энди Самарқандга юриш бошлаш шарт.
Султон Ҳусайну бегу амирлар
Иўлини қирққани шу лаҳзадаёқ
Тошканд туманидан қўзғалмоқ лозим.
Сиз, Амир Бурундуқ — навкарингиз тахт —
Самарқандга жўнанг илғорлик ила!
Сиз-чи, Рустам барлос...

Халл Султон

Амир Худойдод,
Узингиз айтгандай, йигирма бирга
Кирдим, отабекка муҳтожлигим йўқ...
Узимнинг сўзимга ўзим масъулман!
Аmmo ҳурматлаймен сизни шу қадар —
Ки бу гал амрингиз этмасмен бекор...
Беклар, сиз шунчалар суюндингизки,
Тожу тахтга эга бўлғонимгаму,
Ехуд... Майли, бу ёғини гапирмай қўяй.
Хуллас, қароримни чала эшитиб,
Бутун ихлос билан қуллуқ қилдингиз,
Аmmo шодлигингиз чала этурмен!
Эътиборга олдим мантиғингизни,
Яъни, бўлмасин деб лашкарда гавғо
Тожу тахт залворин бошга қўюрмен...
Валийаҳд пойтахтга келиб етишғоч,
Бу ғамдин ўзимни қилурмен озод!

Худойдод

Шаҳзодам, кечиринг...

Бу гап — телбалик!

Ахир мирзоларнинг бари қўзғолиб,
«Бобомнинг энг оқил меросхўри — мен»
Дея бир-бирига олайғон бир пайт.
Кони зиён эрур бўшашғонингиз!
Чақмоқ чақса ёнмас шиддатли булут,
Саҳрода анқайган работ ловуллаар...

Халл Султон

Узингиздан кетманг, амир Худойдод!

Менинг қарорим шул:

Бунда қолурмиз!

Валийаҳд тахтига эгалик қилғоч,
Олий хизматига борурмиз етиб.
Беклар, энди боринг! Амир Бурундуқ
Отларин қантарсин — сафарга эрта!

(Беклар чиқадилар, Шодимулк киради.)

Ш о д и м у л к

Менинг-да бошимда сизнинг ғамингиз:
Шаҳзодам, тириклик ғуссани енгмоқ —
Кўп куйманг...

Х а л и л С у л т о н

Чарчадим... Лаҳзада осмон
Жаъми кулфатини бошимга отди.

(Тўсатдан.)

Беклар келғондилар, ҳали Шодиям...

Ш о д и м у л к

Сўйланг, сўйлайверинг истиҳоласиз —
Сўз хуфтон кўнгулни айладир равшан.

Х а л и л С у л т о н

Аҳли сипоҳ мудом ғавғонинг қули,
Мени тахтга лойиқ кўрғон эмишлар...

Ш о д и м у л к

Мирзом, сиз чиндан ҳам тахтга муносиб!

Х а л и л С у л т о н

Маслаҳатинг бирму бекларим ила?

Ш о д и м у л к

Аларнинг мақсади менга қоронғу,
Учиб кетмағойдир аммо қайларга
Сал шамол қўзғолса, шўр заифанинг
Ҳилпираб турғувчи ҳарир хаёли.
Бегим, дилни очмоқ фурсати етди,
Ниҳон орзуларни яширмоқ нега?
Мен сизни тож-тахтли хоқон кўрурмен.
Шафқатда ягона, элга меҳрибон...

Х а л и л С у л т о н

Шодимулк, бу гаплар бекор, кўксимни
Бобомнинг ғуссаси эзгон бул маҳал
Бекларнинг гапини сен-да қайтарма...
Билмассен, бобомнинг саховатини,
Меҳрда кенглигин асло билмассен,
Ўйларсен, бир қонхўр ўтди оламдин!
Аммо мен билурмен соҳибқиронни —
Қиличдин қаваргон метин кафтларин
Гўдаклар бошини суйиб силарди...
Халойиқнинг тўлиқ улкан юраги.
Мен бугун йиғлармен, подшоҳ учунмас.
Меҳрибон бобомнинг ёдини айлаб...

(Яҳё навкар киради.)

Я ҳ ё

Мирзом, бир гумонли хаёлга бордим.

Х а л и л С у л т о н

Фавго-ю, шубҳалар куни!..

Я ҳ ё

Шаҳзодам,

Беклар ила кенгаш этган чоғингиз,
Бобонгиз ҳақинда машъум хабарни
Олиб келган чопар ҳордиқ олсин, деб,
Ани хизматкорлар ихтиёримга
Топшириб, ташқари чиқдим... Ва бирдан
Хиргоҳниң ёнида қонтариқ турғон
Чопарнинг отиға нигоҳим тушди.
Ва дилға ёпишди шубҳанинг ўти...
Чопар шунча йўлдин қичаб келсаю
Наҳот, терламаса оти?...

Х а л и л С у л т о н

Хўш? Яна?

Я ҳ ё

Чопарнинг ёниға кирдим атайлаб,
Гурунглашғон бўлуб, гап орасинда,
Сайҳуннинг музини ёриб, навкарлар
Улкан бир наҳангни уч кунча аввал
Тутғонларин айтдим...

Тузоқ қўйғоним

Сезмасдин оғзидин гуллади чопар.
Кўрганмен, ўн қадоқ келар эди, деб.

Х а л и л С у л т о н

Чопарни келтирғил...

(Яҳё чиқади.)

Кўнглим сезганди,
Мендин ниҳон недир юз берғониға,
Ишонгим келмади аммо...

(Яҳё билан чопар киради.)

Ч о п а р

Шаҳзодам!..

Х а л и л С у л т о н

Нечук ўтрук айтиб бизни алдадинг?

Ч о п а р

Шаҳзодам!..

Х а л и л С у л т о н

Бизларга ҳаммаси аён!

Гапирғил!

Ч о п а р

Бир қошиқ қонимдан кечинг!
Уч кеча, уч кундуз бўлди — шунда мен,
Бекларингиз сизға рўбарў этмай...

Х а л и л С у л т о н

Нечун?

Ч о п а р

Кенгашдилар.

Х а л и л С у л т о н

Нелар ҳақинда?

Ч о п а р

Амир Нуриддинға нома битдилар,
Яна баҳслашдилар...

Х а л и л С у л т о н

Баҳс мавзуси не?

Ч о п а р

Темурбек наслидин ҳар бир мирзони,
Тахт ёниға қўйиб ўлчаб кўрдилар.

Х а л и л С у л т о н

Тахтга бўйи тенг деб топдилар кимни?

Ч о п а р

Сизни!

Х а л и л С у л т о н

Чопар, ўзга йўруқ демадиларму?

Ч о п а р

Дедилар!

Агар сиз кенгаш режасин
Маъқул топмасанғиз...

(Ташиқарида шовқин.)

Х а л и л С у л т о н

Яҳё, хабар ол!

(Яҳё чиқиб, қонга беланган Али товачини суяб киради.)

Товачи, танграмга не ҳудлиғ қилдинг?

А л и т о в а ч и

Али товачининг кўнгли покиза!
Хонимнинг гулига, мирзом, тиғ тегди,
Бунда келдим шошиб, ўзиб ўлимдин...
Худойдод ўзиға тобе черик-ла
Амир Нуриддинға қўшилмоқ истаб
Кетди... Рустам барлос, Амир Бурундуқ
Сайхундин лашкарин ўтказиб бўлғоч,
Самарқанд сориға равон бўлдилар...

Х а л и л С у л т о н

Нечун бу хиёнат?

А л и т о в а ч и

Аларға сизмас,
Тожу тахт керакдир...

Х а л и л С у л т о н

Нечун алдашди?

А л и т о в а ч и

Садоқат бобидин сўзлагон шўрлик
Али товачига қилич тортдилар!
Мирзом, мен ўламен... Зинҳор... Ишонманг.

(*Ўлади.*)

Х а л и л С у л т о н

Тулкилар! Туллаклар, разил, қузғунлар!
Эй, Яҳё, навкарларни йиғ!
Айтғилки, шаҳзода бир ўзи қолди,
Ани тарк айлади хонин беклари...
Кимнинг юрагида гина-кудурати
Бўлса, жавоб берғил, кетсин — қолмасин,
Аммо ким мирзони заррача суйса,
Отлансин сафарга!

Я ҳ ё

Қандай сафарга?

Х а л и л С у л т о н

Доруссалтанага юриш бошлаймиз!
Менинг кўзимга тик боқиб, уялмай
Алдагон зотларга боқмоқ истармен,
Бошимга тож кийиб, тахтада ўлтуриб!

(*Яҳё чиқади.*)

Ш о д и м у л к

Мирзом, Самарқандга?!

Х а л и л С у л т о н

Ҳа, Самарқандга!

III

Самарқанд. Боғи Дилкушо.

Х а л и л С у л т о н

Сарпонгиз муборак бўлғай, устозлар!

Ш о и р л а р

Улуғ бобонгизнинг мартабасидин,
Шону шуҳратингиз баландроқ бўлсин
Мўмин-мусулмоннинг бахтига мудом
Давру даврон суринг олам турғунча!
Омин!!!

*(Юзларига фотиҳа тортиб, таъзимкашлик билан
чиқа бошлайдилар.)*

Х а л и л С у л т о н

(Шоирлардан бирига.)

Мавлоно, шошмангиз... Ҳаялланг бир оз...
Устод, танимадим сизни, кечиринг,
Шуаро, азалдин фаромуш... Ҳеч ким
Сизнинг кимлигингиз ошкор этмади,
Мен-да журъат топиб қилмадим сухан...

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Бухоро шаҳридин яқинда келдим,
Фақир — Исматуллоҳ Бухорий...

Х а л и л С у л т о н

Устод!

Сарҳад — чегара бор камтарлиққа-да,
Бу исми шарифнинг улуғ эгаси
Шоҳлар билан шоҳдай кўришмоғи шарт!
Хуш кўрдик!

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Шаҳзодам, қуллуқ!

Х а л и л С у л т о н

Ултиринг,
Бир мажлис қурайлик! Назм осмонидин
Тушиб офтобнинг ўзи келса-ю,
Биз кўрлар ғафлатда қолсак...

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Шаҳзодам,
Энди навбат мендин узр айтмоққа.
Рухсат беринг...

Х а л и л С у л т о н

Нечун? Ё хафасизму?

(Кулиб қарсак чалади. Шиговул киради.)

Шиговул, энг азиз меҳмонимизга
Сарполар келтирғил!

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Сабр этинг аввал...

Х а л и л С у л т о н

Мавлоно, бекордир истиҳолангиз...
Бугун тожу тахтга боқийлик тилаб,

Қасидалар битиб, бунда ўқиғон
Устозларға бердик арзимас инъом.
Аммо «танимасни сийламас» дерлар...

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Шаҳзодам!..

Х а л и л С у л т о н

Бекорга изтироб тортманг,
Шоҳнинг марҳамати шоирға,
Чунки, эл-улуснинг ақлу хаёли
Шоир юрагида жамланур эмиш.

(Кулиб.)

Аммо бир қасида қарзсиз, мавлоно!..

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Шаҳзодам, қасида битмак кўп оғир...

Х а л и л С у л т о н

Не учун? Кўнгилда илҳом мавжланса...

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Шунинг-чун оғир-ки, қасида битмак
Четдадир шоирнинг ихтиёридин,
Яъни тошқинлангон илҳомдин ўзга
Фалакка кўтариб мақтолгон шоҳнинг
Поклиги ҳам зарур!

Х а л и л С у л т о н

Хўш, ўзингиз-чи,
Масиҳ нафас, оташ маснавийларда
Наҳот, бирор шоҳни мақтамадингиз?

И с м а т у л л о ҳ . Б у х о р и й

Ҳали мен қасида битганимча йўқ

Х а л и л С у л т о н

Улуғ Амир Темур Кўрагонийдек
Оламини забт этгон фотиҳ — буюк зот
Шараф ўқимоққа арзимадиму?

И с м а т у л л о ҳ . Б у х о р и й

Шаҳзодам, қасида битмадим ҳали!

Х а л и л С у л т о н

Йўқ, йўқ!.. Жавоб беринг, устод, чекинмай!

И с м а т у л л о ҳ . Б у х о р и й

Ул зотнинг шарафли корлари юксак,
Аммо гуноҳи ҳам шу қадар азим.

Х а л и л С у л т о н

Хўш, нечун келдингиз бизнинг даргоҳга?

И с м а т у л л о ҳ . Б у х о р и й

Шоҳлардан қалбимни мен йироқ тутдим,
Аммо сипоҳликда жасоратингиз,

Урфону назмда камолатингиз,
Муҳаббат йўлида фидолигингиз,
Юрагимга умид гулларин очди.
Уйладим, не учун доруссалтана
Темурбекнинг не-не фарзандларию
Беклари юзига дарвоза ёпғоч,
Сизнинг бедавонгиз дупурларини
Эшитган ониёқ хуррамлик ичра
Истиқболингизга қучоғин очди?
Шул асрор мағзини чақмоққа келдим!

Х а л и л С у л т о н

Мавлоно, ҳақ гапни юзга отмоққа,
Кўп уста экансиз, қани, айтинг-чи,
Не учун, бўлмаса, бу зотлар — ҳали
Давлатни қай йўсин идора этиб,
Қанақа тахлитда улус кўнглини
Забт этмоғим кўрмай мақтов айтдилар?

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Жаллоднинг бошинда тож кўрсалар-да,
Алар мақтайверар қасида битиб,
Алар мадҳиябоз! Шонрлар эрса,
Шоҳлар даргоҳиға келмоқдин аввал
Буюк шоҳ — виждондин рухсат олурлар.

(Ширғовул сарполарни кўтариб киради.)

Х а л и л С у л т о н

Мавлоно... ~

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Шаҳзодам, бир битим тузсак,
Бу инъом-эҳсонни кечиктирсангиз,

Сизга ёруф юз-ла қасида битиб,
Келғонимда кийсам бу сарполарни.

Х а л и л С у л т о н

Оғир шарт қўйдингиз, мавлоно, оғир!
Демак, мен одил шоҳ бўлмоғим лозим...
Майли, айтганингиз бўлсин!

(Шиговул чиқади. Эшикоғаси киради.)

Э ш и к о ғ а

Шаҳзодам,
Қондошинғиз Султон Ҳусайн келиб,
Бош эғди тахтингиз кўланкасиға!

Х а л и л С у л т о н

Ғалат! Не сабаб?

Э ш и к о ғ а

Мурувват истаб.

Х а л и л С у л т о н

Кирсин!

(Эшикоға чиқади.)

Устод, шунда қолинг, тамошо қилинг,
Кўринг, подшоҳликнинг таҳликасини!

(Султон Ҳусайн киради.)

Султон Ҳусайн

Тахтга ўлтирғонинг муборак бўлғай!

Халил Султон

Менинг иззатиммас, улуғ бобомиз
Ўлтирғон мана шу тахтнинг ҳурмати,
«Сиз»лаб гапирсалар!

Султон Ҳусайн

Подшоҳ амри — ҳақ!
Қутлуғ бўлғай тахтга ўлтирғонингиз!

Халил Султон

Хуш кўрдик! Марҳабо! Аммо бир савол
Кўнглимга гулгула солиб турибди:
Қондошим, рост сўйланг, не ният ила
Ташриф буюрдингиз?

Султон Ҳусайн

Паноҳ ахтариб!

Халил Султон

Ниятингиз покму?

Султон Ҳусайн

Валлоҳи аълам!

Халил Султон

Ишонмоқ мумкинму қасамингизга?
Эсимда, бобомнинг ғолиб лашкари

Дамашқда ғанимни ўрагон маҳал
Худо олдидағи қасамни бузиб,
Қочиб ўтгондингиз душман сафиға!

Султон Ҳусайн

Холиқ пешонаға ёзғони бўлгон!

Халил Султон

Йўқ, йўқ! Сиз тинч юрган шайтонни авраб,
«Мени йўлдан ур» деб ялинасиз-ку!
Эсимдан чиқмагон, улуғ бобомиз
Бажо келтирғонда бандалиғини,
Оёқ босиб марҳум васиятиға,
Чин-Мочин тарафдин юзни ўгириб,
Шайтонға малай бўп тож-тахт ишқида,
Самарқанд сориға лашкар тортдинғиз!
Энди келғонингиз сабабин айтай:
Қонхўр феълингиздин чўчигон сипоҳ,
Сизни ташлаб кетди — ёлғиз қолдингиз!

Султон Ҳусайн

Ҳа, мирзо, ёлғизмен — дорға торттиринг!

Халил Султон

Ўлимға шошилманг! Ёруғ оламда
Ҳар инсон ўзича яшашга ҳақли!
Деразадан қаранг, навниҳол баҳор
Митти куртакларға, бежон тошларға,
Нимжон майсаларға бағрини суйкаб
Мулойим шивирлар: «Уйғонинг! Келдим...»
Бу шавқли, сурурли дақиқалардан
Бировнинг нигоҳини марҳум этмоққа

Ҳеч кимнинг ҳақи йўқ!.. Зотан, одамзод
Қон кечмоқ, ўлдирмоқ, ўлмоқ учунмас,
Эгам яратган бу оламга боқиб,
Завқланмоқ, севмоқ-чун келган дунёга!

Султон Ҳусайн

Не амр этурсиз?

Халил Султон

Қондошим, келиб
Қутлуғ иш қилгонсиз... Бир ўйлаб қаранг,
Ҳар ким ўз роҳатин ўйлаб иш кўрса,
Эл-юрт азоб тортур, бўлур қиёмат!
Ҳамжиҳат, ҳамнафас бўлайлик, келинг,
Бегона эмасмиз, қон-қариндошмиз...

Султон Ҳусайн

Оллоҳнинг амридир подшоҳнинг сўзи.

Халил Султон

Менга бу унвонни тақишга шашманг,
Ҳали шаҳзодаман, подшоҳ эмасмен!..

Султон Ҳусайн

Подшоҳ ўлмоқликқа сизга не моне?

Халил Султон

Жаъми ақраболар ила кенгашсак,
Улуғ Амир Темур Кўрагонийнинг
Тахтига қай мирзо лойиқ топилса,
Ўшани бош билсак...

Султон Ҳусайн

(Жонланиб.)

Яхши ўйлабсиз!

Халил Султон

Сизга бир тоғимдай энди суянсам,
Ҳарбда пишгансиз... Ҳордиқ олғон сўнг
Бир туман қўшинга сардорлиқ қилинг,
Малол кўрманг,
Тағин оғир олманг!

Султон Ҳусайн

Бошим устига!

Халил Султон

(Бирдан юмшаб.)

Келинг, чек қўяйлик адоватларга,
Ахир, бир дарахтнинг меваларимиз...

Султон Ҳусайн

Ҳақ гап, бир дарахтнинг меваларимиз!

Халил Султон

Энди ҳордиқ олинг!
(Султон Ҳусайн чиқиб кетади. Эшикоға киради.)

Эшикоға

Беклар — Рустам Барлос, амир Бурундуқ
Гуноҳкор бошларин келиб эгдилар!

Халил Султон

Бул менға эзгулик онлардин нишон!
Бузгунчи бекларнинг кўнглига эгам
Ақл зиёсини сочғон кўринур.

(Эшикоғага)

Бориб етказгинки, шонли бекларға
Магар ниятлари тўғри, пок эрса,
Қирсинлар — кечурмен гуноҳларидин;
Гар қаро ният-ла келғон бўлсалар,
Қетсинлар — жазоға кўрмасмен лойиқ —
Тангридин қўрқсинлар, ҳа, мендин эрмас!

(Эшикоға чиқади. Беклар киради.)

Амир Бурундуқ

(Халил Султоннинг пойига йиқилиб.)

Бир қошиқ қонимдин кечинг, шаҳзодам,
Гуноҳкор бошимни сизға топширдим.

Рустам барлос

(Шеригининг ҳаракатини такрорлаб.)

Шайтон йўлдан урди — ақлдан оздим!

Халил Султон

Хайрият, оламда шайтон бор экан,
Барча худ ишимиз анинг бўйнида!
Қанийди иложи бўлсаю ҳозир
Шайтонни чақириб, сўзларингизни
Чиву ёлғонлигин айласам равшан!

Амир Бурундуқ

Мирзом, шафқат қилинг, бош эгиб келдик,
Қилич кесмағайлар эгилгон бошни!

Халил Султон

Ишончга тенг эрур шафқат баҳоси.

Рустам барлос

Амир Нуриддину мурдат Шоҳмалик
Бизни йўлдан урди... Доруссалтана
Самарқанд очмағоч дарвозасини
Мирзо Улуғбекнинг паноҳидаги
Лашкар билан етдик Бухоро сори,
Мирзо ёшдир — ҳали амри кўп ночор...
Пушти-паноҳлари — Шоҳруҳ мирзодин
Рашид кутадира, ёхуд бекларнинг
Айёр кенгашларин йўл, деб билурлар.
Амир Нуриддинур, мирзонинг кўзи,
Кўнгилу тиллари — амир Шоҳмалик!

Халил Султон

Боши ўзидаму?

Рустам барлос

Оталаринда!

Сизга қарши жаъми фитна-найранглар
Шоҳруҳ мирзодандир...

Халил Султон

Беклар, сизлар-чи,
Фақат фаришталик қилдиларингму?

Амир Бурундуқ

Шаҳзодам, биз фақат сизни ўйладик!
Қўзғолон кўтардик!

Рустам барлос

Ҳақ гап, шаҳзодам,
Бухородин қочди ағёрларингиз!

Амир Бурундуқ

Сизнинг илкингизда энди Бухоро!

Халил Султон

Исён бўлғониға ярим ой тўлди,
Қайда эрдингизлар?

Амир Бурундуқ

Мирзом, чўчидик...

Рустам барлос

Кутдик — тушмоғингиз ғазаб отидин!

Халил Султон

Балки кутгонсизлар Халил Султонни
Бирор бало-қазо ямлаб ютишин,
Балки ўзга бирор қудратли фотиҳ
Оламни забт этур пайтини пойлаб,
Ўйлаб анго тилу кўз бўлмақлиқни,
Ярим ой оллоға ёлборғондирсиз?

Амир Бурундуқ

Гуноҳкор этманғиз!

Рустам барлос

Мирзом...

Халил Султон

Ҳа, майли!

Сизни мени қатордин қолғон ҳисоблаб,
Хиёнат қилдинғиз! Қочдинғиз беор
Тақдирнинг бешафқат илкига ташлаб!
Рустам барлос, амир Бурундуқ, қаранг,
Мана, қаршинғизда бобомнинг тахти:
Чамалаб кўринг-чи, дарров сезасиз
Бўйим тахтдин баланд эканлиғини!
Сиз, тахтда ўлтирғон подшоҳ этигин
Шунчалар берилиб ялагонсизки,
Тахт нима? — Тождин ҳам баландда турғон
Оқибат, садоқат, меҳр, диёнат
Сўзларин унутиб қўйғонсиз тамом.

(Сукунат.)

Рустам барлос! Улуғ Амир Темурнинг —
Бобомнинг муқаддас уруғидансиз,
Яъни қариндошсиз менга, сўйланг-чи,
Биз улуғ Амирнинг зурриётлари
Бирлашсак дурустму?

Рустам барлос

Шаҳзодам, кошки!

Халил Султон

Бирлашмоқнинг эса танҳо йўли бор —
Ҳар ким ўз сўзида мардона турса,

Кўнглинда борини сўйласа ошкор,
Хиёнат, пинҳона ғараз бўлмаса,
Пичоқ санчмасалар панадин келиб —
Ким бизни тўзитур? Ҳеч ким! Ҳеч қачон!
Кўнглимда бир ният сочур пок ёғду,
Қариндошлар ила маслаҳатлашиб,
Ул қудратли эгам лойиқ кўрғон кун,
Тахтга бир муносиб зотни ўтқазсак.
Беклар, хизмат айланг садоқат ила,
Билинги, ҳозирги ғайрат — жаҳдингиз
Эрта бошида тож ярқирайдигон
Ҳокими мутлаққа иззатингиздир!

Р у с т а м б а р л о с

Тупроққа қоришғон биз шўрликларни
Самоға кўтарди мурувватингиз!

А м и р Б у р у н д у қ

Отғон ўқингизми, шаҳзодам! Қуллуқ!

(Э ш и к о ғ а к и р а д и.)

Э ш и к о ғ а

Ашфарадин амир Оллоҳдод келди!

Х а л и л С у л т о н

Жаъми ағёрларим маслаҳатлашиб,
Менга дўст бўлмоққа онт ичдиларму?
Чорлагил!

(Э ш и к о ғ а ч и қ и б. А м и р О л л о ҳ д о д к и р а д и.)

Амир Оллоҳдод

(Таъзим билан.)

Паноҳ истаб келдим...

Халил Султон

Қўрқмадингизму?

Амир Оллоҳдод

Эр йнгит чўчимай ўлмоғи лозим.

Халил Султон

Менинг... Отабегим амир Худойдод —
Дўстингиз соғмулар?

Амир Оллоҳдод

Юрибди... Тетик.

Халил Султон

Сотиб келдингизму жон дўстингизни?

Амир Оллоҳдод

Мирзом, келавердим шундоқ — сотмасдин!

Халил Султон

Босқинчилик қилиб чарчадингизму?

Амир Оллоҳдод

Аскармен! Жанг қилиб чарчамасмен ҳеч!

Халил Султон

Тошканду Фарғона туманин талаб,
Ортирғон молларинг тугаб қолдимү?!
Ҳайдаб кетганларинг улуғ бобомнинг
Уюр-уюр сонсиз йилқиларини
Қазисин еб бўлиб яна оч қолғоч,
Еғлироқ нимтанинг исини сезиб,
Доруссалтанаға етиб келдингму?!

Амир Оллоҳдод

Хизмат қилажакмен амр қилсалар,
Агар ҳайдасалар...

Халил Султон

Дўстинғиз қайда?
Ахир, каминани фарзанд дердилар,
Нечук фарзандиға пичоқ ўқталур?

Амир Оллоҳдод

Ҳар ким ўзига бек, ўзига хўжа,
Менинг дўстим эрса ўзимнинг ақлим!

Халил Султон

(Ўзини тугиб.)

Аъло дўст топибсиз... Ақл — содиқ дўст!

Амир Оллоҳдод

Сипоҳнинг ёнида қилич бўлгондин,
Подшоҳнинг қошида сипоҳ бўлмоқ соз.

Шул сабаб Худойдод баҳридин кечиб,
Самарқандга келдим...

Х а л и л С у л т о н

Амир Оллоҳдод,
Сўзларингиз менга кўп ёқди, гарчанд
Беҳаё очиқлик зоҳир бўлса-да.
Чуңки, дилидагин ошкор сўйловчи
Бирор-бир амирни аллақачонлар
Соғиниб қолғондим...

(Қарс уради. Эшикоғаси киради.)

Чорла, Арғуншоҳ
Ташриф буюрсинлар мажлисимизга.

(Сукунат.)

Яқинроқ келингиз, амир Оллоҳдод!
Сизга алоҳида бир ўтинчим бор:
Мендин кўп хафадир амир Худойдод...
Амирнинг олдида абад қарздормен,
Шул ёшга етгунча бердилар таълим,
Бугун қилич тортсак бир-биримизга
Қиёмат кўпмасму?

Бир мактуб битинг
Амир Худойдодга — дўстингизгаким,
Сатрларга жойланг афсусимизни,
Шўхлиқ қилғон бўлсак — ёшлигимиз бор,
Эркалик қилғонмиз... Энди боринглар!

(Беклар чиқиб кетади. Амир Арғуншоҳ киради.)

Х а л и л С у л т о н

Фармонимни тингланг, амир Арғуншоҳ,
Бобом Амир Темур Кўрагонийнинг

Руҳи йўл кўрғозди — айладим қарор:
Шу лаҳза, шу кундан амир Оллоҳдод
Аркону давлатнинг вазири бўлғай!
Черикка таълимот бериб, ғолиблик
Илмини сипоҳнинг жасур кўксига
Солсин Рустам барлос, Амир, Бурундуқ!

(Ҳамма ҳайрон.)

Аргуншоҳ! Тайёрланг тўғроли фармон!

А р г у н ш о ҳ

Мени донг қотирди, шаҳзодам, бу ҳол...
Кечаги душманлар?..

Х а л и л С у л т о н

Бугун дўст бўлур!
Алар биздин паноҳ сўраб келгон пайт,
Дариф тутсак магар шафқатимизни,
Шубҳа тушмасмикин, беклар кўнглига?
Ехуд ўзларини хўрланган санаб,
Дилларин четига чекингон ёвуз
Ниятлари хуруж бошламаскиному?

А р г у н ш о ҳ

Сабр этсак бўларди...

Х а л и л С у л т о н

Амир Аргуншоҳ,
Юракни олдириб қўйибсиз бисёр,
Доруссалтанани ҳеч касга бермай
Тожу тахт қургони ўлгон Аргуншоҳ

Наҳот, қиличини бўйнига осиб,
Келгон қочқинлардин чўчиса... Аттанг!

(Қаҳқаҳ уриб кулади.)

Эзгулик кўчатин эксанг, кўкарур
Эзгулик дарахти...

(Арғуншоҳ хафа.)

Қовоқни солманг,
Мана, Мавлонодин сўранг, не дерлар?

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Шаҳзодам, Арғуншоҳ сардор... Рост деди!
Хиёнатнинг кайфи қорадоридай
Бир марта ютдингму, тортур комиға...

Х а л и л С у л т о н

Яъни?

И с м а т ў л л о ҳ Б у х о р и й

Бу беклардин хиёнат кутинг!

(Ташқарида шовқин.)

Х а л и л С у л т о н

Ҳой, ким бор? Не ғавғо?

Э ш и к о ғ а

(Кириб.)

Мирзом, қора халқ
Судраб бормоқдадур бир девонани.

Халил Султон

Шўрлик не қилибди эгамга қарши?

Эшикога

Билмадим. Ўзиям қизиқ девона,
Одамлар муштласа, девона кулур,
Қаҳри келур баттар муштумзўрларни

Халил Султон

Кулади? Фаройиб!.. Бунда келтирғил!

Эшикога чиқади.

Тақсир, тахминланг-чи, ул нечук кулур?

Исматуллоҳ Бухорий

Бахтли бўлса керак, беҳад бахтиёр!

Шафқат девона киради.

Шафқат девона

Султонни бокарам, подшою олам,
Мени муштдин халос этгонинг учун,
Сенга бир таъзим!

(Таъзим қилади.)

Қозихонадағи сўроқ, даррадин
Озод қилғониға бир имо бирла,
Яна бир таъзим!

(Таъзим қилади.)

Муштдин бир биқиним кўкариб кетди,
Буниси қорайиб кетмоғониға
Яна бир таъзим!

(Таъзим қилади.)

Чоҳ-поҳға ташламай, ғашимға тегиб,
Бу ердин соғ қўйиб юбормоғинга.
Яна бир таъзим!

(Таъзим қилади.)

Магар кетаримда подшолик қилиб,
Қўлимга тутғазсанг бир ҳовуч танга
Икки бор таъзим!

(Икки марта таъзим қилади. Ҳамма кулади.)

Х а л и л С у л т о н

Девона, исминг не?

Ш а ф қ а т д е в о н а

Шафқатдевона.

Х а л и л С у л т о н

Не гумроҳлиқ қилдинг, Шафқатдевона,
Халойиқ қаҳриға дучор бўлғувчи?

Ш а ф қ а т д е в о н а

Тақсир, раҳмим келур...

Х а л и л С у л т о н

Қимға?

Ш а ф қ а т д е в о н а

Б а л и қ қ а .

Х а л и л С у л т о н

Нечук раҳминг келур, Шафқатдевона?

Ш а ф қ а т д е в о н а

Балиқдин бирор кас худлиғ кўрганму?

Х а л и л С у л т о н

Балиқнинг турмуши, кори безиён.

Ш а ф қ а т д е в о н а

(*Овози титраб.*)

Тақсир, нечук унда шўрлик балиқнинг
Бошига солурлар дўзах азобин?
Дарёда беозор ўйнагон жонзот
Балиқчи домига бўлуру асир,
Оғзин каппа-каппа очиб, ютоқиб,
Соҳилда жонҳолат типирчилайдир...
Кўзиарини айтинг! Тақсир, кўзлари
«Нима қилгон эрдим сизга», деб савол
Бергондай термулур мишжа қоқмасдин.
Тақсир, типирчилар — кўзлари очиқ,
Тақсир, жон берадир — кўзлари очиқ,
Қизигон ёғ ичра шўрлик қовурилиб,
Жизғанак бўлуру — кўзлари очиқ!..

(*Хўнераб йиғлайди. Ҳамма жим.*)

Халил Султон

Девона, шерикман мусибатинга,
Аммо нечун сени халойиқ урди?

Шафқат девона

Субҳидамдин туриб ўтин терурмен,
Уч танга пуллайман бозорға солиб —
Қорин тўйғузурмен бир тангасиға,
Иккисин липпамға уриб жўнаймен...
Зарафшон сувиға қотиллиқ тўрин
Ташлаб ёнбошлағон балиқчилардин
Балиқ сотиб олиб икки тангаға
Ночор бандиларни айлармен озод,
Дарёға ташлармен, эҳтиёт бўл, деб!

Халил Султон

Аммо, нечун сени халойиқ урди?

Шафқат девона

Тақсир, халойиқмас, балиқчилар-ку!
Билмадим, ғашлари келғони-келғон,
Балиқни дарёға ташласам, алар
Ҳақорат қилурлар, баъзан урурлар,
Бугун судрашғонди қозихонаға!

(Сукунат. Жимлик.)

Халил Султон

Зарра гуноҳинг йўқ. Борғил. Озодсен!

Шафқат девона

(Тўхтаб.)

Тақсир, менга озроқ қарз бериб турғил!

Халил Султон

Нечун зарур бўлди, Шафқатдевона?

Шафқатдевона

Жаъми балиқларни сотиб олурмен,
Барча балиқларни айлармен озод!

Халил Султон

Қанча сўрайдурсен?

Шафқатдевона

Юз динар...

Халил Султон

Оз-ку,

Етмайди, девона...

Шафқатдевона

Сен кўпроқ берғил!

Халил Султон

Барибир етмайди... Борғил, девона!..

Шафқатдевона

(Кетаётиб яна тўхтайди.)

Тақсир, сен подшосен сўзинг ўтади,
Балиқ овлашмасин, тайинлаб қўйғил!

Х а л и л С у л т о н

(Зўриқиб.)

Хавотир олмағил, бажо этурмен...
Энди бор, девона... Худо ёр бўлсин!

IV

Х а л и л С у л т о н в а Б о б о Т у р м у ш .

Х а л и л С у л т о н

Тақсир, ноз-неъматлар бизга мунтазир,
Еб-ичиб ўлтиринг!

Б о б о Т у р м у ш

Шаҳзодам, гўқмен.

Х а л и л С у л т о н

Нўш этинг бир қултум шароб...

Б о б о Т у р м у ш

Шаҳзодам!..

Х а л и л С у л т о н

Бир бурда нон олинг, ҳеч бўлмаганда!

Б о б о Т у р м у ш

Шаҳзодам, иштаҳам банддур...

Халил Султон

(Қизишиб.)

Қўрқмангиз,
Таомлар оғудин холе — биз дўстни
Чорлаймиз пок ният ила, бегараз.

Бобо Турмуш

Шаҳзодам, шубҳам йўқ поклингизга.

Халил Султон

Ундоқ эрса, нечун номус этурсиз?
Бул пок дастурхонга пок илкингизни
Чўзмоқдин?..

Бобо Турмуш

Шаҳзодам, кўнгул амрини
Бажо этдим — ўзга гуноҳим йўқдур.

Халил Султон

Тақсирим, кўнглингиз тусамадиму?

Бобо Турмуш

Кўнглим ор айлади?

Халил Султон

Ажиб!.. Нимадин?

Б о б о Т у р м у ш

Ор қилди подшоҳнинг дастурхонидин!

Х а л и л С у л т о н

Тақсир, нуқсон борму ноз-неъматларда?

Б о б о Т у р м у ш

Дастурхон беҳато тузатилғондур.

Х а л и л С у л т о н

Тақсир, йўқса қайдин кўнглингиз, ори?

Б о б о Т у р м у ш

(Қўлига бир олма олиб.)

Шаҳзодам, дарахтин экканмудирсиз?

Уғит солганмусиз, суғорганмусиз?

Илк бор гуллағонда қувонгансизму?

Х а л и л С у л т о н

Тақсир, ўзга қисмат ҳукмидадурмен!

Б о б о Т у р м у ш

Кафтни қавартириб меҳнат қилмоқдин —

Дарахт ўстирмоқдин, дон сочмоқлиғдин

Ва ҳалол заҳматнинг меваларидин

Шод-хуррамлиғ ила баҳра олмоқдин

Ўзга қисмат Холиқ бандаларига

Бегона бўлмоғи лозим...

Шунинг-чун
Қўлимни урмадим бул неъматларга!

Х а л и л С у л т о н

Тақсир, подшоҳликнинг суликатию
Юрт сўрашнинг ботин қонунлари бор.
Қонунлар подшоҳлиғ иморатининг
Ғиштларин шундай мос жойлаштирганким,
Бирини, қўзғотсанг, қулар иморат!
Шул боис фалакнинг гардиши ила
Кимдир юрт сўрайдир тиғу фикрат-ла,
Кимдир жанг қиладир, кимдир хизматкор!

Б о б о Т у р м у ш

Ҳаммамиз оллоҳнинг хизматкоримиз!
Ортиқмасмиз, тенгмиз меҳри қошида.
Демак, ҳар кас қулдир ўзиға-ўзи,
Ҳар ким бировгамас, ўзиға хўжа.
Заминни яратиб қудратли Холиқ
Ишорат айлағон бандалариға —
Қи, меҳнат-ла ердан гиёҳ ундуриб,
Умр кечирсинлар фароғат ичра.
Аммо фуқароға фароғат қайда?
Закоту ушрнинг чўнг залворидин
Евуз амирларнинг бебоклиғидин,
Талотум — талонлар тўфонларидин
Қадлари эгилғон, юраклари хун!..
Шаҳзодам, оллоҳнинг васлин ўйлағон
Ҳукмдор фуқаро ғамида бўлур...

Х а л и л С у л т о н

Бобо турмуш, подшоҳ фуқаро ғамин
Қай йўсин, қай тарзда ўйлаши мумкин?

Б о б о Т у р м у ш

Одил қонунлар шарт, одил назорат!

Х а л и л С у л т о н

Менинг икки қўлим, икки кўзим бор,
Жайҳуну Сайҳуннинг ораси ҳадсиз,
Ҳар кимса бошида соя ўлмоққа
Қурбим етмайди-ку!..

Б о б о Т у р м у ш

Беклар, амирлар,
Ислоҳ пешволарин вазифаси не?

Х а л и л С у л т о н

Бажо айламоқлик менинг амримни.

Б о б о Т у р м у ш

Демак, амрингизнинг қаноти толғин —
Уламо алдоқчи, амирлар айёр...
Алар нафлари-ла дунёни ўлчар...

Х а л и л С у л т о н

Бу ҳолнинг тубиға етдингиз, энди
Менга не маслаҳат раво кўрурсиз?

Б о б о Т у р м у ш

Тўғри одамлардин суянчиқ топинг.
Алар устун бўлса арконингизға
Иншолло, танграмнинг равиши бўлғай!

Х а л и л С у л т о н

Балли! Шунинг учун сизни чорладим!
Келинг, устун бўлинг арконимизга!
Давлат жиловида сизнинг ҳам тоза
Қўлингиз турсин...

Б о б о Т у р м у ш

Иўқ! Шаҳзодам, асло!
Йиллаб меҳнат ила чайилган қўлни
Булгамоқлиқ нечун?

Х а л и л С у л т о н

Ана айтдим-ку,
Ким хоҳлар улуснинг машмашасини!

Б о б о Т у р м у ш

Шаҳзодам, айб этманг бир фақирдурмен!

Х а л и л С у л т о н

Айблаймен! Тақсирим, уят! Бир четда
Бировнинг айбларин фаришта каби
Санаб ўлтирмоқлик инсонга уят!
Сиз доно одамсиз, фикрингиз илғор,
Улусда аёндир юксак меҳрингиз,
Оқибат, ҳалоллик шиорингиздир —
Барини эшитдим...

Б о б о Т у р м у ш

Атрофингизда
Мени мақтайдурғон мардум кўринмас.
Ҳайронмен...

Халил Султон

Яхшилик — учқур!

Бобо Турмуш

Ҳайронмен!

(Шодимулк киради.)

Шодимулк

Хуш келибсиз, устоз!

Бобо Турмуш

Маликам!

Халил Султон

Тақсир,

Энди асроримиз фош бўлди ҳисоб.

Бобо Турмуш

Маликам, менда йўқ сифатлар топиб,
Мақтабсиз...

Шодимулк

Мақтовга лойиқсиз, устод!

Халил Султон

Боботурмуш, ғайрат отия эгалланг!

Бобо турмуш

Шаҳзодам...

Халил Султон

Узингиз айтиб турғондай,
Одил қонунлар шарт, одил назорат,
Менинг бўйнимдадир одил қонунлар —
Одил назоратни сиз зиммангизга
Олинг — фуқаронинг бошини силанг!

Ш о д и м у л к

Устод, кўп тингладим суҳбатингизни.
Отам билан суҳбат қуриб чорбоғда,
Даврон танглиғиға, ноҳақлиғиға
Сабаб иллатларин бир-бир айлаб фош,
Танглиқдин тенгликка элтғувчи шоён
Йўллар хусусида сўйлардингизким,
Менинг ҳам қалбимни ишонч шуъласи
Баъзан ёритарди...

Устоз, йўқ деманг!

Б о б о Т у р м у ш

Фариштадир кўнгул кўйин тутғон зот!
Иншоллоҳ, оллоҳнинг хоҳиши бирла
Тилинғизга тушмиш бу маъсур таклиф...
Мен қабул айладим таклифингизни!

Халил Султон

Тақсир! Давлатимиз ҳолати шундай:
Уртадин тарқалиб нифоқ тумани
Амакимиз Шоҳруҳ мирзонинг зийрак,
Меҳрибон қалблари иноятию
Бизнинг фарзандга хос муҳаббатимиз
Ойдин йўл кўрсатиб, шартнома тузди —
Шавкатли лашкарлар ортига қайтди!

Яна — мардонавор амир Нуриддин
Келиб бошин эггоч сартахт пойига,
Бизни фарзандим, деб йиллар алдагон
Амир Худойдоднинг жонин қасдида
Миннатдор қилични қуёшга қайраб,
Неча кунким борур Фарғона сори!
Иншоллоҳ, анга ёр бўлғуси зафар!..
Увдан сўнг жангоҳлар тўзони тингай,
Фуқаро қуёшни сезган майсадай
Фалакка интилуր...

Тақсир, шу пайтда
Осмондин булутни қувиб турғувчи
Сиздай бир довул шарт!

Б о б о Т у р м у ш

Вазифам недур?

Х а л и л С у л т о н

Вазирсиз, тақсирим!

Менинг амримни,
Менинг буйруғимни ижро этурсиз
Ва мендин ўзгага бўлмайсиз тобе.
Фуқаро турмуши бўйнингиздадир —
Огоҳлиғ қилингким, шер йўқлиғида
Ўзини шер сезгон айёр тулкилар
Улуснинг бошига савдо солмасин!
Хуллас, сиз — имоним бўлғайсиз...

Ш о д и м у л к

Тангрим ёрлақагай сизни, шаҳзодам!
Бир ғариб кўзидан ёшин аритмоқ,
Қирқ йиллиғ тоатдин афзал!

Х а л и л С у л т о н

Маликам,

Боринг-да, амримнинг ортидин бўлинг!
Ҳар бирининг тортгон кулфатларию
Пинҳон севгиларин жуссасиға мос
Совға-салом беринг, зинҳор кам этманг!

(Шодимулк чиқади, Арғуншоҳ киради.)

Арғуншоҳ, қандай хушхабарлар ила
Дилимға шуълалар сочғони келдинг?

А р ғ у н ш о ҳ

Юртимизда тинчлик, осойишталиғ.

Х а л и л С у л т о н

Арғуншоҳ, яширманг!

А р ғ у н ш о ҳ

Тонгда Термиздин
Чопар келгон эрди...

Х а л и л С у л т о н

Не хабар ила?

Б о б о Т у р м у ш

Қуллуқ!

Х а л и л С у л т о н

Раҳмат, Бобо Турмуш! Ҳос фармон ила
Аркону давлатға қилурмиз эълон.
Энди маслаҳатлиғ бир нозик иш бор:
Дунёға келмоқдин, тақсир, мурод не?

Б о б о Т у р м у ш

Ҳар қадам хуррамлиғ сорига бормоқ.

Х а л и л С у л т о н

Бу қадам одатға хилоф бўлса-чи?

Б о б о Т у р м у ш

Қайдин пайдо бўлур, шаҳзодам, одат?
Сайидлар, амирлар, қудратли шоҳлар
Бул ҳаёт дарёсин минг бир мавжининг
Бирига мустабид нигоҳларини
Тикфонлар-да, элга этфонлар эълон —
Қи, шу мавж — ҳақиқат, ўзгаси бекор.

Х а л и л С у л т о н

Доруссалтанада улуғ бобомдин
Қочқин амирлардин, шаҳзодалардин
Қолғон заифалар, ғунчалар бисёр.
Аларнинг тақдири қўлимиздадир.
Малика арз этди, мен ўйлаб кўрдим:
Балки зўравонлиғ тўфонларидин
Асрағон осмону қуёшлари бор...
Ўйладим... Ўйладим... Ва қилдим қарор:
Алар дилларининг райини билиб,
Зинҳор оғритмасдин кўнгилларини
Ўйли-жойли қилсак... Сизга мақбулму?

Б о б о Т у р м у ш

Оламға татирлиғ қутлуғ иш бўлғай!
Балки, ранги сомон ул шўрлуғларнинг
Кўнглида нопормон орзулари бор,

А р ғ у н ш о ҳ

Амакингиз Шоҳруҳ мирзо қўшини
Қўш ташлабмиш Термиз остонасиға!

Х а л и л С у л т о н

Демак, яна ғовға...

А р ғ у н ш о ҳ

Шаҳзодам, шундай!

Х а л и л С у л т о н

Арғуншоҳ, гапиринг!

А р ғ у н ш о ҳ

Амир Нуриддин...

Х а л и л С у л т о н

Нима, ўлибдими?

А р ғ у н ш о ҳ

Вафоси ўлмиш!

Х а л и л С у л т о н

Амир Худойдодни паноҳ тортдиму?

А р ғ у н ш о ҳ

Хўжанднинг хўжаси бўлурмиш энди.

(Сукунат.)

Халил Султон

Арғуншоҳ, тақдирнинг бул тарсаклари
Суяк-суягимдан ўтди...

Мен — аҳмоқ!

Ҳомсут эмган банда!— бу нодонлар-ла
Келишиб, бобомнинг қутлуғ тахтига
Қонида Темурнинг қайноқ олови
Югурғон бирор-бир зотни ўтқазиш
Кўйида хаёллар суруб юрибмен!
Бу аҳмоқ бошимни, тақдир, тепкила!..
Арғуншоҳ, сўйлагил! Яна не хабар?!

Арғуншоҳ

Хат етди валиаҳд Пирмуҳаммаддин!

Халил Султон

(Арғуншоҳ узатган хатни олмай.)

Нималар битибди?!

Арғуншоҳ

Сўрабдиларки,
Қачон Амир Темур тожу-тахтини
Халилға васият қилғон эрди деб.

Халил Султон

Сабрим тугаб борур... Оллоҳ, мадад бер!

Бобо Турмуш

Калима қайтаринг!

Халил Султон

Калима? Нега?

Мен гуноҳ қилдимму, айтинг-чи, беклар?
Давот қалам олиб, Арғуншоҳ, ёзинг!
«Маълум бўлғай мирзо Пирмуҳаммадга —
Ким, бобомиз Амир Темурга тож-тахт
Иноят қилгон ул қодир худойим,
Менга ҳам тож-тахтни раво айлади!»

Бобо Турмуш

Шаҳзодам, шошмангиз!

Халил Султон

Энди шошмоқ шарт!

Арғуншоҳ, бугундин танга-тунгага
«Мирза Халил Султон ибн Мироншоҳ
Ибн Амир Темур Кўрагоний» деб,
Муҳр босилсин-да, ўйиб зарблансин!
Арғуншоҳ, аркони давлатни чорланг!
Мирза Халил Султон ибн Мироншоҳ
Ибн Амир Темур Кўрагонийнинг
Хоқон бўлгонини айлаллик ошкор!
Элга жар солдиринг! Оламга ёйинг!

(Ҳамма чиқиб кетади.)

Мен аҳмоқ!.. Андиша... Андиша айлаб
Юрсаму... Жондорлар!.. Ҳаёси йўқлар!..

V

Тун. Шаҳрисабз яқинидаги бир работ. Енаётган гулхан атрофида навкарлар. Амир Арғуншоҳ ва Амир Оллоҳдодлар кирадилар.

Арғуншоҳ

Ҳукмдор шул жойда мажлис қурмоқчи...
Келгунча нафасни ростлаб олайлик.

(Сукунат.)

О л л о ҳ д о д

Падариға лаънат! Боши айниғон!
Мурдор! Беоқибат!..

А р ғ у н ш о ҳ

Кимни сўкурсиз?

О л л о ҳ д о д

Султон Ҳусайинни — кимни бўлурди!
Дўзахму, беҳиштга жўнатмоғига
Озгина қолди-я!

А р ғ у н ш о ҳ

Амир Оллоҳдод,
Нега жўнатмади?

О л л о ҳ д о д

Тақсир, билмадим,
Шафқат солғондир-да, дилига оллоҳ.

(Сукунат.)

Ўзи Халил Султон мирзонинг боши
Айлонғон бўлмаса, Пирмуҳаммаддай
Рақибга қарши Султон Ҳусайн
Қаби бир мурдорни отлантирурму,
Уч туман қўшинни илкига бериб?

А р ғ у н ш о ғ

Хиёнат қилмоғин қайдин билибди?..
Қимни отлантирсун?.. Султон Хусайн
Ўзининг жигари эрди, ҳарқалай.

О л л о ғ д о д

Садоқат бўлмағай шоҳ авлодида,
Зеро, тахт биттадир, шаҳзодалар кўп!

А р ғ у н ш о ғ

Амиру бекларда садоқат борму?

О л л о ғ д о д

Ўзингиздан сўранг — сиз ҳам амирсиз!

А р ғ у н ш о ғ

Садоқат йўқ дегон қарорға келдим!

О л л о ғ д о д

(Кулиб.)

Амир Арғуншоҳ ҳам хиёнатнинг кенг
Кўчасинда озроқ сайр қилдиларму?

А р ғ у н ш о ғ

Менинг собитлиғим улусга аён.

О л л о ғ д о д

Йўқ эрса, ўзгадан шубҳангиз борму?

А р ғ у н ш о ҳ

Сизда шубҳа йўқму?

О л л о ҳ д о д

Амир Арғуншоҳ,
Дилингизга шайтон гулгула солмиш.

А р ғ у н ш о ҳ

Юксак меҳмонларнинг кушхонасида
Қўлимизни боғлаб, банди этишғоч
Мени чиқардилар қўшни ўтовға.
Нопок илкин қўйиб кифтимга Султон
Ҳусайн, ул марҳум соҳибқироннинг
Тахтига ўзинин бошқа шаҳзода
Лойиқ эмаслигин айлади баён.
Таажжуб билдирдим... Султон Ҳусайн
Мақтовлар ёғдириб менинг шаънимга
Айтди: Менинг сизга ҳурматим бисёр,
Амир, елкангизда қолур бошингиз!..
Энди Халил Султон ила ўртада
Тузилғувчи шарту шартномаларга
Элчилик қилурсиз...

Сўнг меҳмонхона
Тарафга ишорат қилди: Биз ҳозир
Амирларни бир-бир этурмиз фораг,
Тамошасин кўринг! Кулди гулдураб...

О л л о ҳ д о д

Мириқиб тамоша қилдингиз чоғи...

А р ғ у н ш о ҳ

Томоша қилмадим, аммо эшитдим...

Оллоҳдод

(Сергакланиб.)

Нени?

Арғуншоҳ

Марҳумларнинг бир сўзлигини,
Оллоҳдод лафзлари ҳалоллигини...

Оллоҳдод

Худо раҳмат қилсин, шердил эдилар!
Эшитмадингизму бошқа бирор сўз?

Арғуншоҳ

Эшитдим!

Оллоҳдод

Арғуншоҳ!..

Арғуншоҳ

Амир, эшитдим!

Оллоҳдод

Қўрқитмоқчисизму, сотмоқчисизму?

Арғуншоҳ

Тақсирим, сотмоқлик менинг касбиммас,
Фақат қасамига содиқ одаммен.

Оллоҳ олдидаги улуғ бурчимким,
Саодатманд хоқон Халил Султонға
Бу зулмат кунларнинг буюғу митти
Оқ-қаро кечмишин пинҳон тутмасдин
Ҳикоя этмоқлик!

О л л о ҳ д о д

Ихтиёр сизда!..

А р ғ у н ш о ҳ

Халил Султон мирзо ҳозир бул ерға
Етишғай... Оллоҳдод теппамда худо,
Хун тўкмоқ эмасдур дилим муроди,
Сизға инъом қилай имкони нажот —
Қочинг!

О л л о ҳ д о д

Амир, раҳмат!

А р ғ у н ш о ҳ

Ҳаялламанг, тез!

О л л о ҳ д о д

Минг бор қуллуқ сизға, амир Арғуншоҳ!

(Бирдан тиржайиб.)

Жон жуда ширин-да!

А р ғ у н ш о ҳ

Жон ширин... Қочинг!

О л л о ҳ д о д

Қочгим келмаяпти — шерлигим тутди!

А р ғ у н ш о ҳ

Гуноҳ-савобингиз ўз бўйнингизда,
Қўлимдан келғонин қилдим, Оллоҳдод!

О л л о ҳ д о д

Тақсир, жон ширин-да!

А р ғ у н ш о ҳ

Буни сиз ўйланг!

О л л о ҳ д о д

Амир, сиз ҳам ўйланг... Ёмон бўлмайдиди!

(Масхаралаб.)

Гапнинг мухтасари шулки, амирим,
Мирзоға мен ҳақда сўйлай олмайсиз!

А р ғ у н ш о ҳ

Нечун?

О л л о ҳ д о д

Мени аҳмоқ ўйладиларму?
Менинг эсим йўқму? Мен гарангманму?
Қиличи қонсираб турғон ўн йигит
Садақа олишғоч, қўлимни ялаб

Қасам ичдиларки, бирор-бир бежо
Ҳаракат-ла қўтир мушугимни-да
Чўчитсангиз, авлод-аждодингизни —
Токи бешикдаги чақангизгача —
Бўғизлаб ташларға!..

Тушундиларму?

Арғуншоҳ

Беҳаё одамсиз! Беймон!

Оллоҳдод

Тақсир,
Бўрилар ичинда бўри бўл!

Арғуншоҳ

Беор!

*(Ногора овози эшитилади. Аввал қўриқчилар, сўнгра
беклар қуршовида Халил Султон киради.)*

Халил Султон

Биз тайин этгонлар жамландиларму?

Бобо Турмуш

Ҳамма мунтазирдир фармонингизга!

Халил Султон

Халил Султон ибн Мироншоҳ ибн
Улуғ Амир Темур Кўрагонийга,
Эна улусиға, туққан юртиға

Жонини бахш этиб, фарзанд хизматин.
Беминнат бажаргон, эй, баҳодирлар,
Хиёнат илонин бошини эзиб,
Топгон зафарингиз муборак бўлгай!

Овозлар

Узингизга қутлуг! Зафар муборак!

Бобо Турмуш

Душман мақсудига етмагай, омин!!!

Ҳамма

Омин!

Рустам барлос

Давлатингиз барқарор ўлсин!
Омин!

Амир Бурундуқ

Мудом ғолиб бўлинг, илоё
Омин!

Халил Султон

Жасурликни билиб дастуруламал,
Оғир зафар юкин елкаларида
Биз сори кўтариб ўтгон собитдил
Паҳлавон, мардларга тортигимиз бор!

Рустам барлос

Шону шавкатингиз осмонга етгай!

Амир Бурундуқ

Амринғиз осмону заминни тутғай!

Халил Султон

Бобо турмуш, ўқинг! Барчага аён
Айланг жасурларнинг исми шарифин!

(Инъомлар улаша бошланади.)

Бобо Турмуш

Самарқандлиғ сипоҳ Қутбиддин Луқмон!

Халил Султон

Яхши кунларингда кийиб юр, полвон!

Бобо Турмуш

Термизлик йигитлар садасиға бош
Муҳаммад Жайҳуний!

Халил Султон

Уғлон, офарин!

Бобо Турмуш

Қўнғирот элидин арслон билак эр,
Қарчиғай бўз мерган Қутбўлди Бойсун.

Халил Султон

Дилимизда абад вафодарлиғинг!

Б о б о Т у р м у ш

Китоблиғ эрларнинг даҳабошиен
Паҳлавон Ажабшер Юсуф Чобагон!

Х а л и л С у л т о н

Чобагон, толеинг чопсин ҳамиша!
Амирлар, вафодор сипоҳлар, айтинг,
Ким бугун тўқиннинг оловгоҳида
Барчадин кўп ёнди ўзин аямай?

С и п о ҳ л а р

Вазир Бобо Турмуш!

Х а л и л С у л т о н

Ҳақ сўз дединглар!
Бобо Турмуш! Сизга ўттизта тулпор,
Ўттиз ҳамён олтин, ўттизта чопон,
Ўттиз таноб замин ҳадя этурмиз!

Б о б о Т у р м у ш

Ҳукмдор, ташаккур! Аммо, жанггоҳга
Мукофот таъмаси билан кирмадим,
Менинг устим бутун, қорним тўқ...

Х а л и л С у л т о н

Тақсир,
Қўлимни қайтарманг!..

(Беклар ичида жонланиш.)

Б о б о Т у р м у ш

Бул мурувватинг
Нима қилсам менинг ихтиёримму?

Х а л и л С у л т о н

Биздин қабул айлаб олсангиз — шул бас!

Б о б о Т у р м у ш

Ҳукмдор, минг қуллуқ, қабул айладим!..

(Сипоҳларидан бирига)

Яқин келинг, яқин...

Юсуф Чобагон,

Аломат жанг қилди йингитларингиз,
Рустами дostonға монанд тиф тортди.
Подшоҳлиғ тортини менга тегишли
Порасин сизларға ҳадя этурмен!
Олинг, баҳам кўринг даҳангиз ила!

Ю с у ф Ч о б а г о н

Тақсир...

Б о б о Т у р м у ш

Истагимға монелик қилманг,
Олинг, ҳалол бўлсин!

Ю с у ф Ч о б а г о н

Илоё, омин,
Мард паҳлавон ўтсун етти пуштингиз!

Халил Султон

Бобо Турмуш, бизни ҳайрон этурға
Бунча пок хислатни топдингиз қайдин?
Бизни дол қилмоққа қасдингиз борму?

(Бобо Турмуш таъзим қилади.)

Энди, беклар, жангнинг ғуборин ювиб,
Ҳордиқ чиқаринглар, истиқболдағи
Кору ташвишларға пешвоз чиққани!
Сизларға-да рухсат, паҳлавон сипоҳ!

*(Ҳамма тарқалади. Арғуншоҳ кўзғалмайди. Уни кўриб
Оллоҳдод ҳам тўхтайдди.)*

Халил Султон

Арзингиз бордирму, амир Арғуншоҳ?
Чарчадик, тонгда ҳал этсак бўлмасму?

Арғуншоҳ

Олампаноҳ, ҳозир ҳал этмак зарур!
Менинг, Оллоҳдоднинг бандиликдағи
Ҳолимизға андак аниқлик лозим.

Халил Султон

Арғуншоҳ! Бекорга хижолат тортманг,
Иблис найранглари қошида инсон
Ожиздир, ҳаммамиз алданиб қолдик...
Номард чиқди бизнинг Султон Ҳусайн...
Ани барчангиздин ортиқ кўрдим-ку,
Ҳар бир истагини этдим-ку бажо—
Нечун бу хиёнат?

Амирлар, нечун?

А р ғ у н ш о ҳ

Амир Оллоҳдоддин сўранг, ҳукмдор!

Х а л и л С у л т о н

Арғуншоҳ, туманли бул калом нечун?

А р ғ у н ш о ҳ

Оллоҳдод хиёнат йўлига кирди!

Х а л и л С у л т о н

Амир, айбномангиз залворли, мудҳиш,
Исбот талаб этар шунинг учун ҳам...

А р ғ у н ш о ҳ

Мен қўшни ўтовда эрдим. Эшитдим.

Х а л и л С у л т о н

Нималар чалинди қулоғингизга?

А р ғ у н ш о ҳ

Менга садоқатга қасам ичғил, деб
Ул Хўжа Юсуфни Султон Ҳусайн
Каломни мажидга рўбарў этди...
Хўжа рад айлади... Ани сўйдилар...
Мен турғон ўтовнинг бўсағасида
Сайидзода Амир Темурхўжани
Қуръони мажиднинг пок шаъни ила
Қўрқитиб кўрдилар... Амир бош тортди...
Уни ҳам сўйдилар қўйдаи бўғизлаб...

Кейин манов мурдат... Хиёнаткорнинг
Пойига йиқилиб, қуръонни ўпуб,
Лаънатлар ёғдириб пок исмингизга
Султон Хусайнга қасамёд этди.

О л л о ҳ д о д

Аргуншоҳ, ўлимдин қўрқмас эркансен!

Х а л и л С у л т о н

Бадкирдор, ўлимдин сен қўрқмайсанму?

О л л о ҳ д о д

Ўлимдин қўрқмаймен, зотан айбсизмен!
Олампаноҳ, ўйланг, жанг бошланмасдин
Хумоюн байроқлар тагида зафар
Онларин кутаётгон лашкарингизга,
Хиёнаткор эрсам, қўшилардимму?

А р ғ у н ш о ҳ

Васлингизга содиқ навкарларингиз,
Беор ҳукмдаги бешараф сафини
Тарк этиб, қўзғолғоч мен ила бирга
Зафар ким томонда эканини сезиб,
Муқаррар қасоснинг қочиб илқидин
Сиз сори келмишдир отин йўрттириб.

О л л о ҳ д о д

Аргуншоҳ, ўлимдин қўрқмас эркансен!

А р ғ у н ш о ҳ

Елгондин қўрқамен, ўлимдин — зинҳор!

Халил Султон

Нима жазо берай сизга, Оллоҳдод?..
Отга судратайму, дорға осайму,
Ехуд чоптирайму ўтмас тиг ила?!

Оллоҳдод

Мирзом, ўлдирмангиз... бола-чақам бор,
Чирқиллаб қолади ўн битта болам!

Халил Султон

Жим бўлғил!
Эй жаллод! Бери кел, тезроқ!

(Жаллод киради.)

Менинг илк фармоним ижро эт бугун,
Амир Оллоҳдодни форат айлағил!

(Саҳнада аёл пайдо бўлади.)

Оллоҳдод

(Тиз чўкиб Халил Султоннинг оёғига ёпишади.)

Тақсир, рухсат беринг биргина кеча,
Самарқандга бориб онамни кўрай,
Сўнгра ўлдирсангиз... Ихтиёрингиз!

Халил Султон

Жаллод! Олиб борғил!..

Аёл

(Чинқариб.)

Тўхтағил, жаллод!

(Ҳамма қотиб қолади.)

Халил Султон

Қаердан келдингиз?..

Аёл

Емон эркансан...

Одам ўлдиртирма...

Халил Султон

Қайдин келурсиз?

Йиғламанг! Бўлди... Бас!..

Аёл

Амир эт, кетсин

Жаллодинг... Кетмаса йиғлайверамен...

Кўзлари қўрқинчли!

(Халил Султонга.)

Менга қара-чи?

Кўзинг тип-тиниғу нега ёмонсен?

Халил Султон

Жаллод, серраймагил, чиқиб тур!

Аёл

(Бирдан йиғидан тўхтаб.)

Уғлон,

Кўзинг тушмадиму, хушсурат, хушқад,
Бўз оглиқ суворий бундин ўтгандир?

Х а л и л С у л т о н

Кўрмадим...

А ё л

Менги бор ўнг чеккасинда...
Эгнидаги чакмон қора мовутдан,
Кулганда бир кўзи кўпроқ қисилар,
Қошлари қоп-қора...

Х а л и л С у л т о н

Эна, йўл бўлсин!

А ё л

Овора қилди-да мени бу бола!
Ҳаммадан сўрадим — Самарқандда йўқ,
Шаҳрисабзда ҳам дараги йўқдир...

Х а л и л С у л т о н

Қайга кетяписиз пою пиёда?

А ё л

Не қилай, сўроқлаб шаҳарма-шаҳар
Кетаверман-да!..

(Эслаб.)

Жаллод сендинму?

Уғлон, пошшомусен?

(Халил Султон бош қимирлатади.)

Сенинг юртингда
Болам йўқму?.. Менг бор ўнг чеккасинда...

Х а л и л С у л т о н

Афсус, болангиз йўқ менинг юртимда.
Эна, Самарқандга сизни жўнатай...

А ё л

Уғлон, Самарқанднинг менга на ҳожат!
Юртингда болам йўқ..
Ерингдан чиқиб,
Боламини сўроқлаб кетаверамен,
Топгунча сўроқлаб кетаверамен..
Топсам, тўй бўлади, гумбур-гумбур тўй!
Ҳой, тўйга келинглар!.. Чилдирма.. Ёр-ёр...

(Рақс тушиб куйлайди.)

Ерға тушғон оқ рўмол сизникиму, ёр-ёр,
Қўз ёш ичинда кулгу қизникиму, ёр-ёр,
Асру ҳимматлар қилдинг золим фалак, ёр-ёр,
Шундай гўзал келинчак бизникиму, ёр-ёр!

(Чиқиб кетади. Жаллод киради.)

Ж а л л о д

Амрингизни кутиб маҳталмен...

Х а л и л С у л т о н

Борғил,
Жаллод, ҳордиқ чиқар...

А р ғ у н ш о ғ

Ҳукмдор, ахир...

Х а л и л С у л т о н

Жаллод, ҳордиқ чиқар...

(Жаллод иккиланади.)

Х а л и л С у л т о н

(Бақириб.)

Гум бўлғил! Йўқол!

VI

Самарқанд. Сарой. Х а л и л С у л т о н ва А р ғ у н ш о ғ.

Х а л и л С у л т о н

Лашкарнинг барчаси доруссалтана
Бағрида етишиб топдиму қарор?
Улус осойишму Юксак кенгашға
Молик мамлакатнинг қандай ташвиши,
Фуқароннинг қандай арзу доди бор?

А р ғ у н ш о ғ

Халойиқ тилида Пирмуҳаммаднинг
Қўшини устидан яшиндай чақнаб,
Булутдай бостириб, сел шиддати-ла,
Қучгон зафарингиз! Сипоҳнинг эрса,
Сўнгги пораси ҳам қадам ташлади
Доруссалтананинг бўсағасига.

Олингон ўлжалар — хазина, моллар,
Асира аёллар, канизлар, ҳарам
Махсус тартиб ила қўриқланмоқда
Ишончли навкарлар соқчилигинда.

Х а л и л С у л т о н

Қанақа ўлжалар?

А р ғ у н ш о ҳ

Бахтнигун ағёр
Тенгсиз қудратингиз тошқинларининг
Мавжлари зарбиға дош беролмасдин
Ташлаб қочғонлари — жанг ўлжалари!

Х а л и л С у л т о н

Асира аёллар, канизлар кимлар?

А р ғ у н ш о ҳ

Барчаси тегишли Пирмуҳаммадға!

Х а л и л С у л т о н

Асирларни озод айлағондим-ку!
Мирзонинг ўлжага тушгон молларин,
Ҳарамин тегизмай совуқ сувға ҳам
Қайтариб беришни буюргандим-ку!
Амир, ким қайтарди менинг райимни?..

А р ғ у н ш о ҳ

Мен — содиқ қулнингиз, амир Арғуншоҳ!

Х а л и л С у л т о н

Дилим оғритдингиз, Арғуншоҳ, нечун?

А р ғ у н ш о ҳ

Хукмдор, вазирмен давлатнигизга!
Сидқи ишонч ила, садоқат ила
Сизнинг мавқенигизнинг юксаклигини
Ўйлаб иш юритмоқ меннинг вазифам...

Х а л и л С у л т о н

Фаройиб вазирсен... Подшоҳнинг амрин
Бузмоқ — мавқесини юксалтирмоқму?

А р ғ у н ш о ҳ

Бунинг чуқур, тагдор сабаблари бор...

Х а л и л С у л т о н

Тагдор сабаблари? Яна чуқур де?..
Сўйлагил!

А р ғ у н ш о ҳ

Хукмдор, беклар норизо!

Х а л и л С у л т о н

Аларнинг кўнглини оғритдим не деб?
Қай корим бекларга ўлмади маъқул?

А р ғ у н ш о ҳ

Подшоҳларнинг қадим удумлариға
Риоят кўзи-ла боқмаслигингиз

Бекларнинг кўнглига чўкдирмиш туман!
Зотан, салафлардин қолгон одат бор:
Тўқинда голибнинг қўлига ўтгон
Ўлжалар бекларнинг шон-шавкатиға
Урушдағи ғайрат-шижоатиға
Муносиб тақсимлаб берилмоғи шарт.
Сиз эрса фармонбар, тағи паст, беном
Сипоҳға олтинну зарни улашиб,
Улуғ амирлару саркардаларнинг
Хизматиини қуруғ раҳматлар ила
Сийладингиз...

Х а л и л С у л т о н

Амир! Саркардаларнинг
Очдин ўлмоқдаму бола-чақаси?!
Оё, закот тўлаб қийналдиларму?!
Хайру эҳсон сўраб бирор беквачча
Кўчада қолдиму суннат тўйсиз?!
Оё, амирларнинг эғнидин сўнгги
Чурук чопонлари тушиб қолдиму?!
Оё, хотунлари ташлаб кетдиму,
Қоқ-қуруқ супраға боқмоқдин тўйиб?!
Молу дунё яна нечун аларға
Керак бўлиб қолди?

А р ғ у н ш о ҳ

Ҳукумдор, беклар
Устундир бепоён давлатингизға.
Алар ризо бўлса — оллоҳ ҳам ризо!

Х а л и л С у л т о н

Арғуншоҳ, бўғзимға қадалди ғазаб...
Англинг, Халил Султон қароқчимас, шоҳ!

Қудратлиғ эгамнинг йўлдин адашғон
Бандасин тўғрилнғ сори юзламоқ
Муқаддас вазирам — олий бурчимдир.
Шул сабаб, биз тараф қилич кўтариб
Шумният ўйлағон Пирмухаммадға
Оллоҳ жазо берди — мағлуб айлади!
Аммо, Пирмухаммад томирларинда
Улуғ Амир Темур Кўрагонийнинг
Оташли ол қони оқаётғони
Бизни мустар этғоч, гадолиғ ичра
Қолмасин дедик-да, молу дунёсин
Қайтармоқ шартлиғин айладик хаёл.
Балки бул марҳамат тору танг фикрат
Мирзонинғ қалбиға инсофнинг кенгиш
Дарвозасин очғай, дея ўйладик.
Яна бир мурувват боиси шулким,
Занфу ожизнинг бошини силамоқ
Ҳар бир мусулмоннинг кундалиғ кори —
Шул боис, биз ҳарам тутқинларига
Озодлик бахшида этсак дегондик..
Хўш, қайси ўйимиз сизға номақбул?

А р ғ у н ш о ҳ

Амирлар раъйини топмағонингиз!

Х а л и л С у л т о н

Мухтасар этайлик бул баҳсини, амир,
Беғуноҳ Балх тараф карвон ҳозирланғ,
Улжа, мол-дунёни карвонға ортиб,
Мурувват кўрғозиб заифаларға,
Пирмухаммад Мирзо ўрдасига тез
Етказиб борсинлар, узримиз айтиб!
Амир, яна қандай арзингиз қолди?

Арғуншоҳ

Беклар ўйлайдики...

Халил Султон

Яна бекларму?

Арғуншоҳ

Беклар ўйлайдики, суюкли вазир
Бобо Турмуш, юсак мартабасига
Муносиб эрмас деб...

Халил Султон

Бу гумон нечун?

Арғуншоҳ

Чунки бул инсоннинг авлод-аждоди
Беклиг мартабаси, шоҳлиг тартиби,
Давлат юритмоқнинг синоатидин
Беҳабар ўтгонлар...

Халил Султон

Демоқчиларки,
Таги паст, тупроққа қорингон халқдин....

Арғуншоҳ

Олампакоҳ, шундай!

Халил Султон

Сизнингму, оё,
Менинг бекларимнинг фикрлариму?

А р ғ у н ш о ҳ

Менинг ҳам, бекларнинг фикрлари шул!

Х а л и л С у л т о н

Амир, сиз тангрига ишонасизму?

А р ғ у н ш о ҳ

Шукӯр, мусулмонмен!

Х а л и л С у л т о н

Ҳа, балли! Айтнинг

Қудратли холиққа мен ҳам қулманму?

А р ғ у н ш о ҳ

Олампаноҳ, шаксиз!

Х а л и л С у л т о н

Олам эгаси

Барчани баробар бандам дедиму?

А р ғ у н ш о ҳ

Олампаноҳ, шундай...

Х а л и л С у л т о н

Барча мардумга

Оллоҳ, мурувватни тақсим айловчи

Баъзи нокас беклар тарозусини
Назорат қилғони, покиза имон
Ул Бобо Турмуш ҳақнинг бул қули
Вазир мансабиға кўрди муносиб —
Яна нуқсон борму менинг гапимда?

А р ғ у н ш о ҳ

Хукмдор, бенуқсон гапирадурсиз!
Аммо беклар раъини ўйланг аввало,
Зотан, эл-улуснинг раҳбари шулар
Кўй — чўпон ортидан эргашур мудом.

Х а л и л С у л т о н

Бекларга айтгинки, амир Арғуншоҳ,
Улуғ Амир Темур Кўрагонийнинг
Невараси, яъни, анинг тожини
Бошиға қўндирғон мен — Халил Султон
Адолатли вазир Бобо Турмушни
Ҳаром тукини ҳам қадрлашимни!
Амир, яна қандай кенгашли гап бор?

А р ғ у н ш о ҳ

Тақсир, бир йигитни ҳибсга олдик.

Х а л и л С у л т о н

Не гувоҳ қилибди?

А р ғ у н ш о ҳ

Кўчаю кўйда,
Бозору ўчарда вайсаб, валдираб,
Тарқатиб юрғонмиш иғво-ю, бўҳтов.

Халил Султон

Давлат ҳақиндаму?

Арғуншоҳ

Шунга яқинроқ...

Халил Султон

Очиқ айтаверинг, амир Арғуншоҳ!

Арғуншоҳ

Маликам ҳақида бўлмағур гаплар...

Халил Султон

Нима қилгон эркан маликам анга?

Арғуншоҳ

Маликамни ҳатто кўргони ҳам йўқ.

Халил Султон

Ғийбатнинг маънисини недин иборат?

Арғуншоҳ

Гўё маликамни буюк момонгиз
Сароймулкхонимнинг ҳалокатида
Қўли бор эрмуш...

Халил Султон

Қайдин топибди,
Бу мараз игвони?

А р ғ у н ш о ҳ

Сўйламаяпти —

Яхши гапирсак ҳам, уриб сўксак ҳам,
Бирор сўз демайди иғвони бичиб
Тилига кийгизгон зотлар ҳақинда.

Х а л и л С у л т о н

(Қарсак чалади. Эшикоға киради.)

Ўзим сўроқлаймен, ҳибсга тушгон
Бандини келтиринг!..

(Эшикоға чиқиб кетади.)

Гарчи Шоҳруҳ Мирзо мактублар йўллаб,
Меҳр-садоқатга нчса-да қасам,
Санд-хўжаларнинг қаҳр булутин
Пуфлаб, аста-аста биз тараф ҳайдар:
Мағрибдин ўзбаклар сермағон қилч,
Самарқанд бошига оташли кўлка
Ташлаб ўтмоқдадир... Бир тараф эрса,
Мўғул отларининг тагида гирён;
Бир тарафдин азиз устозим, яъни
Жондай отабегим, пичоқ ўқталур;
Бир тарафдин эрса амир Нуриддин
Сурбет талабларин қаршимга қўйди...
Нокаслар фитнаси...

Амир Арғуншоҳ,

Нонкўр Нуриддиннинг талабига мос,
Ўзга чора-тадбир топилмабдиму?

А р ғ у н ш о ҳ

Ҳукумдор, ўзга ҳеч чора-тадбир йўқи!

Халил Султон

‘Уйлаб кўрдингизму, амир... Ҳеч йўқму?

Арғуншоҳ

Қандай ўйласам ҳам жавоби битта.

Халил Султон

Моли дунё берсак кўнмас эканму?

Арғуншоҳ

Элчилар гап очса молу дунёдин
Қилич суғурғонмиш ғазабдин, нокас!

Халил Султон

Арғуншоҳ! Вазирмас, дўстим бўл бир нас,
Ўзга бир йўл топғил...

Арғуншоҳ

Ўзга йўл — уруш!

(Бандини олиб киришади.)

Халил Султон

Сумбатинга боқсам, дуппа-дурустсен,
Эр йигит, не учун шаънингни булғаб,
Қасб-ҳунар билибсен иғво бўҳтонни!

Йигит

Олампаҳоҳ!..

Халил Султон

Сўйла, қайдин бу иғво?
Ким сени бошлади бу қаро йўлга?

Йигит

Гуноҳимдин ўтинг!..

Халил Султон

Ростини сўйла!

Йигит

Очлиғ силламизни қуритди, тақсир,
Беш болам «Нон!, нон!» деб шишиб ётибдир,
Аларнинг зориға чидай олмадим...
Ваъда қилишғон сўнг бир тўда буғдой
Кўндим...

Халил Султон

Иғвониму тарқатмоқлиққа?

Йигит

Ҳа, шундай...

Халил Султон

Эр йигит, ким фатво бермиш
Сени макруҳ йўлга кирмоқлигинга?

Йигит

Тақсир, айтолмасмен..

Халил Султон

Қай табақадин?

Йигит

Олий беклардандир наслу насаби...

Халил Султон

Олисдан келгонму?

Йигит

Шу ерда — муқим...

Халил Султон

Саройга яқинму?

Йигит

Худди саройда.

Халил Султон

Демак, бекларимдин бири экан-да!
Исми шарифи не?

Йигит

Айта олмаймен...

Халил Султон

Эр йигит, қўрқмағил тепангда худо,
Сўйла, ул нонқўрнинг кимлигини фақат.

Йигит

Айтолмаймен! Зинҳор!

Халил Султон

(Ғазабланиб.)

Айтасен!

Аргуншоҳ

Йигит,
Амир Бурундуқнинг хонадонида
Сени кўришганмуш...

Йигит

Тақсир, билмаймен...

Аргуншоҳ

Неча йил хизматин қилгон эрмишсен?

Йигит

Амир Бурундуқни танимасмен ҳеч...

Халил Султон

Жоннинг сабил қолгон кўринур, йигит!
Сўнги бор сўраймен: ким бул иғвони.
Тилинға солмишдир?

Йигит

Айта олмаймен,
Қасам ичғондурмен қуръонни ўлиб.

Халил Султон

Ҳайвоннинг мурдори! Нафсинг қурбони!
Беғуноҳ инсонга тухмат қилғон паст!
Айтасен!

Айтасен!

(Иигитнинг ёқасидан ушлайди.)

Айтасен!

(Иигитнинг ёқасини қўйиб юборади.)

Жаллод!

(Жаллод киради.)

Олиб чиққин бунни! Бошини кесгил!

Иигит

Одил ҳукминг учун, ҳукмдор, қуллуқ!

Халил Султон

Бошинг кундададир нима десанг ҳам!

Иигит

Олампаноҳ қуллуқ, ёруғ оламнинг
Ёруғин сезмағон бу вужудимни
Азоб-уқубатдин қутқазмоқ бўлуб,
Измиини жаллодга тошширғонинга!
Минг шукур, очликдин кўзлари чўкғон,
«Нон» деб йнғлайвериб толғон гўдаклар
Ниҳон тортғонинга энди кўзимдин!..
Минг шукур, яратғон қодир эгамга!..

Х а л и л С у л т о н

Жаллод! Анграймағил! Тезроқ бұл! Йўқот!
Ҳозироқ жудо қил танидни бошни!

(Жаллод йигитни олиб чиқади.)

А р ғ у н ш о ҳ

Амрингиз кўп маъқул!

Х а л и л С у л т о н

А р ғ у н ш о ҳ боринг!

А р ғ у н ш о ҳ

(Талмовсираб.)

Қаёққа?

Х а л и л С у л т о н

Осмонға! Ернинг тағиға!

А р ғ у н ш о ҳ, кўзимға кўрниманг фақат!

*(А р ғ у н ш о ҳ чиқиб кетади. Х а л и л С у л т о н ёлғиз.
Шодимулк киради.)*

Ш о д и м у л к

Султоним бир ҳолсиз?..

Х а л и л С у л т о н

Маликам, ногоҳ

Кўнглим бежо ўлди...

Ш о д и м у л к

Худо сақласин!
Бахтимизга бўлинг соғу-саломат!
Ҳаким чақиртирай...

Х а л и л С у л т о н

Маликам, шошманг.

Ш о д и м у л к

Султоним, соғ бўлинг, ҳеч бемор бўлманг!

Х а л и л С у л т о н

(Қийналиб.)

Туман оға момом...

Ш о д и м у л к

Инглаяптилар!..

Кундузи канизак қизлар қошинда
Сипо виқорликда кезинсалар-да,
Тунда йнглайдирлар... Ҳеч бир кимсага
Дилларини ёрмай оҳ урадурлар...
Султоним, бирор-бир иложи йўқму?
Ҳаммамиз хун бўлдики!

Х а л и л С у л т о н

Иложи йўқ-да!

Шодиям, ўзга бир чора топмадим.

Ш о д и м у л к

Султоним, муқаддас севгимиз ҳаққи,
Амир Нуриддиннинг бу талабини
Рад этинг! Энг сўнгги илтимосим шу!

Х а л и л С у л т о н

Қийналманг, Шодиям, қийналманг бекор,
Узгартиб бўлмагай қисмат азалин...

Ш о д и м у л к

Султоним, подшоҳсиз, кучингиз етар!..

Х а л и л С у л т о н

Подшоҳлар лол қолур чигалликлар бор!

Ш о д и м у л к

Султоним, илоё, худойим суюб
Сизни бандам десни! Туман оғани
Бу азоб-ғурбатдин айлангиз озод!
Султоним, мен учун, ҳеч бўлмагонда...

Х а л и л С у л т о н

Маликам, ягона йўли бор — уруш...

Ш о д и м у л к

Тўқинларда мудом ғолиб келгонсиз!

Х а л и л С у л т о н

Пирмуҳаммад ила урушдин ҳориб
Лашкар энди қайтмиш дорулмулккаким,
Ғолиб жанг қилмоғи ҳозир кўп душвор...
Маликам, улуснинг аҳволи маълум.—
Ҳар бало тўфони анинг бошинда —
Шўрлик очлик ила олишиб ётур...

Яна уруш бўлса ҳолдан тойурмиз —
Амир Нуриддиндин ғолиб келса-да,
Кейин елвизакнинг ожиз шиддати
Бизни олиб кетур дорулбақоға!
Ағёр тўрт тарафдин кўз тикиб турур,
Юз марта ўлчашур, бир қадам боссак!

Ш о д и м у л к

Султоним!..

Х а л и л С у л т о н

Маликам, чиқинг-да чорланг,
Туман оға момом кирсунлар!

Ш о д и м у л к

Ахир!..

Х а л и л С у л т о н

Узим гаплашурмен!

(Шодимулк эшик томон юради.)

Маликам, тўхтаанг!
Мени севасизму?!

Ш о д и м у л к

Султоним, тирик
Юрғонимға якто буюк боис — сиз!

Х а л и л С у л т о н

Мени севасизму, маликам рости?!
(Шодимулк келиб, Халил бошини қучоғига олади.)

Ш о д и м у л к

Гўдаксиз... Кичкина...

Х а л и л С у л т о н

Ушанда бекор
«Юр» десам эргашиб кетавермадинг...
Бахтли яшармидик...!

Ш о д и м у л к

Гўдак Султоним...

Х а л и л С у л т о н

Оддий бир одамнинг оддий бахтини
Менга кўп кўрди-я қодир худоим!
Бу турмушдин қандай кечмоқлиғ мумкин!

Ш о д и м у л к

Чарчабсиз... Султоним, ҳордиқ олингиз!

Х а л и л С у л т о н

Ҳордиқ ололмаймен...

(Сукунат)

Маликам, бугун
Мен одам ўлдирдим!

Ш о д и м у л к

Худо сақласин!

Х а л и л С у л т о н

Худо сақламади, маликам, яна!

Ш о д и м у л к

(Ийглаб.)

Не кунларга қолди шўрлик бошимиз.
Султоним, тавба денг, истиғфор айтинг.

Х а л и л С у л т о н

Билмадим, қошида не гуноҳим бор,
Эгам на тавбам, на зоримни тинглар!

Ш о д и м у л к

(Бирдан.)

Тез кетурмиз бундин... Отланинг! Тезроқ!

Х а л и л С у л т о н

Маликам, тақдирдин қутилиб бўлмас,
Энди етагида ихтиёримиз...
Қаёққа борурмиз? Тўрт тараф ағёр!

Ш о д и м у л к

Султоним, энди ҳеч одам қонини
Тўкмаслиққа менга қасамёд қилинг!
Калима келтиринг! Худойим!..

(Ийлайди.)

Х а л и л С у л т о н

Бориғ,
Туман Оға момом энди кирсинлар!

Ш о д и м у л к

Султоним, қасамёд қилинг!

Х а л и л С у л т о н

(Безрайиб.)

Маликам!
(Шодимулк чиқади. Бир оздан сўнг бошдин оёқ
қора либосда Туман Оға киради.)

Х а л и л С у л т о н

Момо, ҳозирмусиз сафарга?

Т у м а н О ғ а

Шундай!

Х а л и л С у л т о н

Бекам-кўстму сафар анжомларингиз?

Т у м а н О ғ а

Шундай, оламнаоҳ!

Х а л и л С у л т о н

Қачон жўнайсиз?

Т у м а н О ғ а

Подшоҳ, Халил Султон буюрғон лаҳза.

Х а л и л С у л т о н

Момо, мендин кўмак керак эмасму?

Т у м а н О ғ а

Кўмак беролмағай оллоҳдин ўзга.

(Сукунат.)

Х а л и л С у л т о н

Мендин хафасизму?

Т у м а н О ғ а

Подшоҳ амри — ҳақ.

Х а л и л С у л т о н

Бошқа иложи йўқ...

Т у м а н О ғ а

Подшоҳ амри — ҳақ.

Х а л и л С у л т о н

Амир Нуриддиннинг сурбетларча талаби
Ночор кунларимға тўғри келдиким,
Чора тополмадим кўнмакдин бошқа...
Ахир, сиз, бобомнинг завжи ҳалоли,

Хизматкор бир итдир амир Нуриддин!
Мол-ҳол сўрамасдин, зар сўрамасдин
Сизни талаб қилди уялмай, нокас —
Жонимнинг оғриши сезгон-да, момо!..
Кечиринг!

Т у м а н О ғ а

Ҳамиша сен ҳақ, ҳукмдор!
Ҳеч кимдин кечирим сўрама! Тош бўл!

Х а л и л ' С у л т о н

Бормайман денг, момо! Ҳозир амримни
Бекор айлайдурмен!

Т у м а н О ғ а

Чидағил! Тош бўл!

Х а л и л С у л т о н

Кечиринг!..

Т у м а н О ғ а

Тоқат қил!

Х а л и л С у л т о н

Момо!..

Т у м а н О ғ а

Энди хайр — хўш!..

Қачон отланийин?

Х а л и л С у л т о н

Сизға не дейин?

Т у м а н О ғ а

Амир Нуриддиннинг ихтиёриға

Тонгда отланурмиз!

Олампаһоҳ, хайр!

(Чиқиб кетади. Бобо Турмуш киради.)

Х а л и л С у л т о н

(Ўзи эшитмай.)

Келинг, Бобо Турмуш... Қайда эдингиз?

Б о б о Т у р м у ш

Бир шўрлик мўминнинг жанозасида.

Зарафшонға чўкиб жон бермиш... Баъзи

Узун-қулоқ гаплар юрибди, гўё

Балиқчилар ани чўктиргонмишлар.

Х а л и л С у л т о н

Балиқчилар...

(Сергакланиб.)

Қандай балиқчилар, а?

Бобо Турмуш

(Ҳайрон.)

Балиқ тугадиғон балиқчилар-да!

Халил Султон

Кимни ўлдирибди?

Бобо Турмуш

Бир девонани.

Халил Султон

Исми нима эркан?

Бобо Турмуш

Шафқатдевона.

Халил Султон

Чиндин ўлибдиму?

Бобо Турмуш

Елғони борму?

(Сукунат.)

Халил Султон

(Кўзларида ёш.)

Жойинг жаннат бўлсун, Шафқатдевона!
Мени ташлаб кетдинг... Алвидо!.. Омин!!!

VII

Самарқанд яқинидаги боғлардан биридаги шийпон. Базмга ҳозирлик кўрилмоқда. Созандалар соз чалиб турибдилар. Базмга таклиф қилинганлар боғни сайр қилиб юришибди.
Муҳаммад Порсо ва беклар кирадилар.

Муҳаммад Порсо

Беклар, оллоҳимнинг марҳамати кенг!

Рустам барлос

Тақсир, сабрнинг ҳам чегараси бор.

Амир Бурундуқ

Жонимиздин ўтғоч сизга арз этдик.

Амир Оллоҳдод

Тақсир, ул подшоҳмас, хотиннинг қули!

Рустам барлос

Яна Бобо турмуш каби таги паст
Анинг ихтиёрин жиловлаб олғон!

Муҳаммад Порсо

Содиқ бандаларимиз, қодир эгамга!
Нимаки иш қилсак — яратғон раҳбар!
Кўнглимга раҳматнинг нури тўкилиб,
Бир қутлуғ ниятдин жунбушга келдим:
Насиҳат қилайин аввал мирзога,
Дйлин равишига қўл солиб кўрай.

Рустам барлос

Ҳазрат, умидимиз сиздин!

Муҳаммад Порсо

Иншоллоҳ!

Эгам тўғри йўлга солса ажабмас,

Амир Оллоҳдод

Ана, келмоқдадир...

Муҳаммад Порсо

Боғни айланинг,

Узим қаршилаймен...

*(Беклар бир томондин чиқадилар, бир томондан
Халил Султон ва Бобо Турмуш кирадилар.)*

Муҳаммад Порсо

Жаъми мўминларнинг покдил пешвоси,
Фуқаро таянчи, амиру беклар
Бошида порлагон наъйири аъзам,
Оллоҳ фикратнинг ердағи қули,
Мирзо Халил Султон ибн Мироншоҳ
Ибн Амир Темур Кўрагонийнинг
Тож-тахти ҳамиша барқарор бўлсун!
Омин!!!

Халил Султон

Хуш кўрдик, ҳазрати Муҳаммад Порсо!

Муҳаммад Порсо

Бухородин келдим, қутлуғ ният-ла,
Менга аён бўлди — чигал мушкуллар
Дилингизни чирмаб безовта этмуш...

Халил Султон

Кўмакка келдим, денг?

Муҳаммад Порсо

Мирзом, кесатманг!

Сиз учун эгамга йиглоганимда,
Ҳумоюн ўрдага етиб келишдек
Бир хаёл дилимга ёғду ташлади.

Халил Султон

Ҳазратим, ул қутлуғ ниятингиз не?

Муҳаммад Порсо

Мирзом, сабр ила сўзимни тингланг —
Зотан, мен раҳматнинг нури манглайин
Абадий силагон пайғамбарзода,
Саидлар авлоди — оқсуякдурмен!
Ҳатто жаннатмакон бобонгиз бизга
Жеркиб сўйламагон, суйиб суйлагон!

Халил Султон

Сўйлангиз, тинглармен, Муҳаммад Порсо!

Муҳаммад Порсо

Сўйлашсак бўлмасму иккимиз холе?

Халил Султон

Давлат ишидинму сўз юритурсиз?

(Муҳаммад Порсо тасдиқлайди.)

Бобо Турмуш анда айна муддао!
Андин яшириқли асроримиз йўқ.

Муҳаммад Порсо

Мирзом, сиз эгамнинг суйғон зотлари —
Амиру бекларга, дини исломнинг
Туғин баланд тутғон уламоларга
Илтифот эшигин ёпиб қўйдингиз.

Халил Султон

Яна не қилибмен, Муҳаммад Порсо?!

Муҳаммад Порсо

Азим гуноҳлари учун эгамнинг
Қаҳрига дуч келгон паст бандаларга
Меҳр кўргазурсиз!

Халил Султон

Эй, Бобо турмуш,
Айтинг, ҳақиқатму ҳазратнинг сўзи?

Бобо Турмуш

Эгам бандаларин барчасин суяр,
Меҳрини тенг бўлур ҳар бир жонзотга!

Халил Султон

Ана, кўрдингизму, Муҳаммад Порсо!
Мен фақат Холиқни алдамоқ бўлгон
Зотларни тартибга чақириб қўйдим...

Муҳаммад Порсо

(Бобо Турмушга ишорат қилиб.)

Олампаноҳ, бунинг сўзиға кирманг,
Рўзаю номозни тарк этгон кофир,
Эгамнинг дилини қайдин тушунсин?

Б о б о Т у р м у ш

Дунё ҳаракатда, вақт оқиб борур,
Лаҳза олиб келур минг шакл-мазмун,
Бир кечада боғлар қанча барг ёзур,
Кечаги эмасдир дарё сувлари —
Хуллас, аста-аста ўзгарур олам...
Шу боис айтурмен, пайғамбарларнинг
Ҳар сўзин фикрлаб қабул этмоқ шарт,
Зеро, тинч қотдиму, фикр ўликдир!

Муҳаммад Порсо

Олампаноҳ! Кофир ёнингизда-ку!

Б о б о Т у р м у ш

Энди қай сабабдин рўза номозни
Тарк этдим?

Жавоб шул, Муҳаммад Порсо!
Инсонни яратди эгам меҳнат-чун,
Демак, неки тўгон ҳалол меҳнатға
Баҳридан кечмоқлиғ бир муқаддас бурч.
Рўза тутдик — бизни ҳолдин тойдирди,
Вақтни ўғирлади — ибодат, номоз —
Шул сабаб меҳнатни аъло билдик-да,
Номозу рўзани баҳридин кечдик!

Муҳаммад Порсо

Тилингни тий, кофур! Тилинг кесилсин!
Дўзахда тилингдин осиладурсен!
Олампаноҳ, буни тез дафъи этинг!

Халил Султон

Кимни дафъ этмакни ўзимга қўйинг...
Яна не сўйлайсиз, Муҳаммад Порсо?

Муҳаммад Порсо

Наҳс босиб кетибмиш саройингизни!
Раҳмонни унутгон манов шайтону
Эрка хотинингиз қулогингиздин
Қуртдай кирғонлару ғимирлаб аста,
Миянгишни қоқлаб қўйғонлар...

Халил Султон

Ҳазрат!
Малика ҳақинда сўз очманг!

Муҳаммад Порсо

Нечун?

Анинг қилмишлари ҳаммага аён!
Саройга тегишли қиз-жувонларни
Зўрлаб эрға бергон ўшал жодугар:
Темур хазинасин эшигин очиб,
Ҳар кимга-да сочгон ўшал исрофгар:
Туман огани ким ўрдадин қувди,
Сароймулк хонимга ким берди заҳар,
Беклар обрўйини ким яксон этди? —
Малика атагон ўшал жодугар!

Х а л и л С у л т о н

Ўзингизни босинг, ҳазрат, уялинг!
Магар подшоҳлиғнинг юкидин ҳоле
Бўз йигит бўлсайдим, бу иғводин сўнг
Бўғзингизга шундоқ қўлимни чўзиб,
Ширин жонингизни юлиб олардим!
Энди, менга айтинг, Муҳаммад Порсо
Ўзингиз поксизму эгам қошинда?

М у ҳ а м м а д П о р с о

Танҳо парвардигор гуноҳсиз эрур!

Х а л и л С у л т о н

Демак, гуноҳингиз йўқ эмаскан-да?
Қани, биттасини айтиб беринг-чи?
Яхшиси, эслатай: Шоҳруҳ Мирзодин
Қандай хат олдилар?

М у ҳ а м м а д П о р с о

Ҳеч қандай! Бўҳтон!

Х а л и л С у л т о н

Сўнг масжид жомедин Бухоро аҳлин
Қандай хабар ила хурсанд қилдилар?

(Муҳаммад Порсо жим.)

Эсингиз йўқ эркан, Муҳаммад Порсо!
Мен айтай, эшитинг! Ул Шоҳруҳ Мирзо
Мактуби бечора Халил Султоннинг
Кунин битғонлигин башорат айлаб,

Бу йўлда найрангни бўшаштирманг деб,
Ёзилгон макрли илтимос эрди.
Сиз эрса, қувончдин номозни қўйиб,
Муқаддас масжиддин қилдингиз эълон —
Қи Халил Султоннинг паймони тўлди...
Энди пок ниятдин менга лоф урманг!
Ўзим айрилаймен кофур, муслимни!
Ҳозир отингизни эгарланг, ҳазрат,
Шаҳарда ўлтирманг, чўл-саҳро кезинг,
Кофур ким, муслим ким фарқиға бормас
Кўчманчи саҳройи улуслар борким,
Урфони исломдин сўйланг аларға!
Отингиз тайёрму?
Кўмак шартмасму?

(Муҳаммад Порсо жим.)

Энди йўлга чиқинг, Муҳаммад Порсо,
Подшоҳлиғ вақтини ўлдирманг бекор!

(Масхаралаб.)

Айтгондай, базмға қололмайсизму?

(Муҳаммад Порсо жим.)

Ҳазрат, на илож бор — ишингиз тигиз,
Саҳройилар сизнинг васлингизға зор!
Йўлингиз оқ бўлсун, Муҳаммад Порсо!

*(Бобо Турмуш ва Халил Султон чиқиб кетадилар.
Беклар кирадилар.)*

Рустам барлос

Пирим, нима деди?

Муҳаммад Порсо

Умид узинглар!
Шайтоннинг измида фикру хаёли...

(Сукунат.)

Бир қарорга келсак, беклар, кечикмай!

Оллоҳдод

Пиримнинг айтғони — биз учун қарор!

Амир Бурундуқ

Пиримнинг айтғони — худонинг амри!

Муҳаммад Порсо

Қадру қийматингни паймолланмоғи,
Хўрланмоғи ёмон, амирлар, ёмон!

Рустам барлос

Пирим, не қилайлик?

Муҳаммад Порсо

Қодир худойим
Кўнглимга солғонини этайин ошкор:
Улуғ Амир Темур Кўрагонийнинг
Тожини бул нокаст кўтаролмабди —
Одил подшоҳ истаб тебранмоқда тахт!
Амирлар, тож-тахтга муносиб зотлар
Изғир Самарқанднинг теварагида,
Бирининг кўнглини топинг...

О л л о ҳ д о д

Ҳазратим,
Демак, бул қузғунни...

(Қўлини бўғзига қадаб кўрсатади.)

Муҳаммад Порсо

Бек, кўп қизишманг!
Сиз, Амир Арғуншоҳ, бул маслаҳатга
Бош қўшмай турибсиз бир четда хомуш
Қарор кўнглингизга ўлтирмадиму?

Арғуншоҳ

Жаъми мусулмонга пири комилсиз,
Сизга хосдир ўлчаб-ўйлаб иш кўрмоқ!
Пирим, бул қарорда шошмадингизму?
Халил Султон мирзо ҳали кўп ёшлар,
Чархнинг тегирмонин тоши бошида
Айланавергон сўнг қуйилиб қолар...

Рустам барлос

Қачон қуйиладур? Уч йилдин ошди,
Бошига тож кийиб хезланур, хумпар!

Амир Бурундуқ

Мен андин қўлимни ювиб бўлгонмен.

О л л о ҳ д о д

Арғуншоҳ, чайналманг — бирмизму, йўқму?

А р ғ у н ш о ҳ

Сиз билан бир бўлмоқ мумкинмас, амир!
Билурсиз, иккимиз қўшилолмаимиз —
Биримиз муз бўлсак, биримиз олов...

М у ҳ а м м а д П о р с о

Майда гиналарға, беклар, ўрин йўқ!
Арғуншоҳ, мирзонинг қошида ҳозир
Инобатға тушғон кимнинг каломи?
Хазина калити кимнинг қўлинда?

А м и р Б у р у н д у қ

(Арғуншоҳга)

Мирзонгиз хуш кўргон таги пастларнинг!

М у ҳ а м м а д П о р с о

Кимлар олаётир, жангдин сўнг инъом,
Юртни сўраётгон арбоблар кимлар?
Арғуншоҳ, сиз бизнинг бир томчимизсиз,
Сойға оқмоғингиз зарур...

А р ғ у н ш о ҳ

Вақт беринг,
Бир муддат ўйлайин...

М у ҳ а м м а д П о р с о

Амир Арғуншоҳ,
Уйланг, кўпроқ ўйланг — ҳаққа етинг тез!

(Бекларга.)

Амирлар базмга боринглар энди.
Улуғ Амир Темур Қўрагонийнинг
Нодон зурриёти ғазабланмасун,
Базмда сизларга кўзи тушмагоч.
Минбаъд ғазабиға дучор бўлмангиз!
Амирлар, базмга боринглар! Хайр!..

Р у с т а м б а р л о с

Пирим, сиз ҳам меҳмон бўлиб кетурсиз...

М у ҳ а м м а д П о р с о

Нопок дастурхондин қилурмен ҳазар,
Омин! Тезроқ етинг ниятингизга!

Б е к л а р

Омин!!!

VIII

Самарқанд ва Жиззах ўртасидаги қишлоқлардан бири — Султония. Тун. Гулхан теварагида икки на в к а р.

I Н а в к а р

Мирзо ухладиму?

II Н а в к а р

Шўрлик чарчағон,
Хиргоҳга кирдию тош қотиб қолди.

I Н а в к а р

Ҳеч ким келмаяпти...

II Н а в к а р

Ҳаялладилар.

(Сукунат.)

I Н а в к а р

(Қулоқ солиб.)

Зялдай сукунат-а!

II Н а в к а р

Бутун олам жим!

(Сукунат. Елкасига чакмонини ташлаган Халил Султон чиқади.)

Х а л и л С у л т о н

Уйқудан зўр келиб ўлтирибсизму,
Қўзғолманг, қўзғолманг... Ботир йигитлар!

I Н а в к а р

Олампаноҳ сизнинг шарпангиз сезиб,
Ҳар қандай ёв каби уйқу ҳам қочди.

Х а л и л С у л т о н

(Ўйланиб.)

Сизни ким юборди бизни кутгали?

II Навкар

Амир Оллоҳдод ва Амир Арғуншоҳ
Истиқболингизға чиқарди пешвоз.

Халил Султон

Ўзга сўзу йўриқ демадиларму?

I Навкар

Олампаноҳ бизни Султонияда
Кутғойлар, иншолло, етиб боргаймиз,
Сизнинг изингиздин, дедилар, холос.

Халил Султон

Лашкарда сокинлиғ, тинчлик эрдиму?

II Навкар

Буйруқ берилғанди тунги ногаҳон
Ҳужумға шай бўлиб ҳушёр турмоққа.

I Навкар

Отлар туёғига уланг боғлонгон,
Навкарлар ўралмиш қора либосға.

Халил Султон

Амир Худойдодға кечаси пинҳон
Тунги зарб бермоққа азм қилдиларму?

I Навкар

Мақсадни сипоҳға айтғонлари йўқ.

Х а л и л С у л т о н

(Уйланиб.)

Нечун этмадилар бизларни огоҳ?
Ахир, Шаҳрисабзга чопар юбориб,
«Кўмакка келинг» деб шоширдилар-ку?..
Ев ила тўлқинлар бўлуб турғондир?

И Н а в к а р

Бир ёй бўшатмади икки тараф ҳам.

Х а л и л С у л т о н

Илғор била илғор келғондир тўқнаш?

И Н а в к а р

Султоним, сезмадик жанг шарпасини.

Х а л и л С у л т о н

Душманнынг йиятин билмаклик учун
Банди олинғондир?

И Н а в к а р

Эшитолмадик...

Х а л и л С у л т о н

Жангга тайёргарлиқ йўруқларини
Унитишғон эрса бизнинг амирлар,
Амир Худойдоднинг тинч турмоғига
Ақлим етмаётир...

(Сукунат.)

Шаҳрисабздин
Бизга ҳамроҳ бўлур келгон амирлар
Ҳордиқ олмоқдалар қайси ҳиргоҳда?

І Н а в к а р

Олампаноҳ, алар келгонлари йўқ.

Х а л и л С у л т о н

Шоҳруҳ лашкари-ла Шаҳрисабзда
Хавотир ичинда бетма-бет туриб,
Уйқу нелиғини унутгон беклар,
Йўлнинг азобидин толмабдилар-да!

(Сукунат. Сесканиб.)

Ботирлар, тинглангиз, отму кишнади!

(Қулоқ туттишади.)

ІІ Н а в к а р

Олампаноҳ, тинчлик...

І Н а в к а р

Ҳеч садо йўқдир.

Х а л и л С у л т о н

Ана, боз кишнади!.. Бул — менинг отим!

II Навкар

Иўлнинг уқубати, мирзом, ҳорибсиз...

Халил Султон

(Қулоқ тутиб.)

Туннинг сукунати қаранг — бағрида
Икки ёв лашкари пусиб ётсаю
«Қилт» этгон шарпасин эшитолмасанг...

(Бирдан.)

Игитлар, худо бир, от кишнаяпти!
Менинг отим! Ана... Яна кишнади!

(Биринчи навкарга.)

Бориб хабар ол-чи, нечун безовта...
Бул туркман тулпори баодат эрди —
Эркалик қилмасди беҳуда кишнаб...

(Биринчи навкар чиқиб кетади.)

II Навкар

Тамадди қилсангиз бўларди, мирзом...

Халил Султон

Овқатни қўйиб тур... Бир коса сув бер.
Чўлладим...

(Иккинчи навкар чиқади.)

Эй, қаро кеча, қаъринга

Не улкан жумбоқни бекитгонсанки,
Менинг дилимға ҳам кўлкаси етмиш..
Нега титраяпмен? Нега кўнглимға
Ғусса чўкаяпдир? Нега дилғашмен?

II Н а в к а р

(Кириб.)

Тақсир, сув келтирдим...

(Халил Султон олаётиб, косани тушириб юборади.)

Эй, воҳ кўргулик!..
Момом айтардилар, сув ёруғлик, деб,
Наҳотки ёруғлик кетди умримдин?!

(Бирдан)

Эр йигит, ҳамроҳинг қайтиб келдиму?
Отлар тинч эканму?

II Н а в к а р

Ҳаяллаб қолди.
Келмади...

Х а л и л С у л т о н

Эр йигит, ўзинг хабар ол,
Югуриб борғил-да, югуриб қайтғил!

(Иккинчи навкар чиқиб кетади.)

Ишониб бўлмайди бул кечаға ҳеч,
Кўзин яширади ғар аёл каби,
Асабий танида бир шумлик пинҳон.

Яна ўлжасини кутгон жондордай
Садо чиқармасдин ётиши ғалат...

(Сукунат. Узоқдан кимнингдир қичқириғи эшитилади.)

Э воҳ, ким қичқирди жон аччиғида,
Кимнинг поймонаси ногаҳон тўлди...
Кўнглимга чўкмоқда мудҳиш хаёллар —
Нечун бармоқларим қалтирар бежо?
Юрагим қўрғоннинг қўрқинч лашкари
Бир бор ҳам ҳали забт этмағонди-ку!

(Қулоқ тутади.)

Бойўгли сайради... Менга тушунтир,
Неларни сўйладинг, тун суяр, эй, қуш!
Мени бирор хавфдин этдингму огоҳ,
Ё бир кир ниятни олқишладингму?

*(Шовқин-сурон эшитилади. Қонга бўялган Я ҳ ё
на в к а р киради.)*

Я ҳ ё

Мирзом, шундасизму? Қочинг бу ердин!

Х а л и л С у л т о н

Яҳё, қайдин келдинг?

Я ҳ ё

Вақтни ўтказманг,
Мирзом, ҳали замон етиб келишур!

Х а л и л С у л т о н

Осмондин тушдингму, Яҳё? Либосинг
Нечун қону қузға белангон?..

Я ҳ ё

Мирзом, \\
Пистирма бор эркан бўсагангизда...

Х а л и л С у л т о н

Мулозимлар билан гапинг қочдиму?

Я ҳ ё

\\
Паймони тўлибдур мулозимларнинг,
Бўғизланиб ётур эшигингизда!

Х а л и л С у л т о н

Ё, танграм!

Я ҳ ё

Иғининг, вақтни ўтказманг!
Келиб қолшадир...

Х а л и л С у л т о н

Яҳё, ким келур?

Я ҳ ё

Аргуншоҳ, Оллоҳдод...

Х а л и л С у л т о н

Тушунмаяпмен,
Нечук алар келса қочмоғим лозим?

Я ҳ ё

Арғуншоҳ, Оллоҳдод отабегингиз
Амир Худойдод-ла ташриф буюрур...

Х а л и л С у л т о н

Амир Худойдодни банд этдиларму?

Я ҳ ё

Сизни банд этғони келишур бунда!

Х а л и л С у л т о н

Яҳё!..

Я ҳ ё

Оламнаноҳ, амирларингиз
Гапни бир қилишди Худойдод ила...
Энди амирларға Худойдод эрмас,
Сиз ёвсиз!

Х а л и л С у л т о н

(Бирдан тинчиб.)

Шундай де?.. Яҳё, отни мин,
Мен ила бу ерга Шаҳрисабздин
Келгон амирларнинг қошиға етгил,
Айтгилки, тожу тахт хатар ичинда!

Я ҳё

Алар-да хонлар сафидадурлар...
Мирзом, тез отланинг!

Х а л и л С у л т о н

Яҳё, қаёққа?

Я ҳ ё

Шоҳруҳ лашкари-ла бетма-бет турғон,
Черигингиз сори! Шаҳрисабзга!

Х а л и л С у л т о н

Яҳё, шоширмоғинг, энди бекордир...
Раҳмон-ла баҳслашди бир малъун шайтон!
Уйла, тил топишғоч бирмас, ўнтаси
Раҳмон ҳам қутулмас алар домидин!
Ана, айтмадимму... Отлар дупури!..

*(Ташқаридан овозлар эшитилди. Аввал навкарлар
кириб тик қотадилар. Сўнг амир Худойдод киради.)*

Х у д о й д о д

Соғ-омон бўлсинлар, шаҳзодам, мудом!

Х а л и л С у л т о н

Отабек, одобнинг расмларини
Менинг қулоғимга қуйғон ўзингиз.
Адаб тартибига амал қилинг деб,
Сизга танбеҳ берсам уят эрмасму?
Сўйланг-чи, қанақа сулукати бор
Келмоқликнинг подшоҳ қадамгоҳиға?!

(Худойдод тош қотиб туради.)

Х а л и л С у л т о н

Қани, таъзим қил-чи!.. Хиёнаткор! Паст!
Оёғимни яла жонинг борида!..

(Навкарлар уни қуролсизлантиришади.)

А м и р Х у д о й д о д

Хўрланмоқ навбати, мирзом, сизники!

Х а л и л С у л т о н

Эй, амир, не ният бу қилмишингдин,
Нечук олов ила ўйнашмоқдасен,
Бечора парвона?

А м и р Х у д о й д о д

Ениб кечдингиз!
Энди оловланмоқ биздин, шаҳзодам!

Х а л и л С у л т о н

Отабек, айтинг, бу хиёнатдирму?

А м и р Х у д о й д о д

Тож-тахтни мустаҳкам этмоқ ўйда
Улуғ журъатимиз дебочаси бул!

Х а л и л С у л т о н

Бул йўлда подшоҳни банд этмак?.. Ажаб!

А м и р Х у д о й д о д

Олий фармонларнинг қадри сусайғоч
Сизни банд этмакни ихтиёр қилдик,
Энди сиз — суратсиз; қўлу, кўз, бош — биз!

Х а л и л С у л т о н

Бекор хаёл сурманг, отабек! Ҳозир
Амир Оллоҳдоду Амир Арғуншоҳ
От суриб келсалар хиёнат қўпғой...

А м и р Х у д о й д о д

Шукурким, амирлар бизга ҳамдамлар!

Х а л и л С у л т о н

Шаҳрисабзда турғон лашкар етса-чи?

А м и р Х у д о й д о д

Жаъми бекларинғиз бул корға йўлдош!

Х а л и л С у л т о н

Отабек, шундоқ денг...

А м и р Х у д о й д о д

Шундоқ, шаҳзодам!
Чархидун айланиб ўтғони-ўтғон!

Х а л и л С у л т о н

Шундоқ денг...

Отабек, сизга не керак,
Тож-тахтму? Ҳайиқманг, сўйланг!

А м и р Х у д о й д о д

Шаҳзодам!..

Х а л и л С у л т о н

Отабек, тож-тахтни олинг — розимен!

А м и р Х у д о й д о д

(Довдираб.)

Шаҳзодам...

Х а л и л С у л т о н

Бекорга қон тўкмоқ нечун?
Олинг салтанатни, амир Худойдод,
Фақат юртни сўранг одиллик ила!

А м и р Х у д о й д о д

Шаҳзодам...

Х а л и л С у л т о н

Отабек, гўдак чоғимдин
Феълим сизга аён — ёлғон демасмен...
Ҳозир тайёр бўлур туғроли фармон:
«Салтанату улус, тожу тахту юрт,
Амир Худойдодга тобе бўлғой» деб
Битурмиз... Отабек, розидирсизму?

Амир Худойдод

Шаҳзодам, сиз...

Халил Султон

Фақат бир сӯровим бор!
Мени ўз ҳолимга қўйинг, илтимос.
Фақирликда кечсин энди йилларим,
Биров мендин қўрқиб саломлашмасин,
Хавотир ичида боқмасин ҳеч ким,
Бировни ўлдирмай, бировни сўкмай,
Лашқарга лашқарни таништирмайин!
Ёр сочин силагон, ашъорлар битгон
Мана шул қўлларим қилич тутмоқнинг
Қийноқ азобидин қутулсин бир бор...
Мен ҳам одамлардай яшай... Далада
Қўш тортай, кечқурун уйимга келиб,
Тизимга ўтқазиб фарзандларимни
Бир коса сув ила нонимни ҳалол
Тановул этайин...

Амир Худойдод,

Тожу тахт ўртага тушмасдин аввал
Менга шафқатингиз, меҳрингиз ҳаққи
Гапимни қайтарманг!

Амир Худойдод

(Ўйланиб.)

Режаларимиз

Мос келмағай сизнинг сӯровингизга...
Мен айтдим: Сиз — сурат, бошқа кор биздин...

Халил Султон

Отабек, ҳадди бор маккорлигинг-да!

А м и р Х у д о й д о д

Улус нигоҳида, аввалғида сиз —
Тожу тахт эгаси, юртнинг хўжаси...

Х а л и л С у л т о н

Шайтоннинг малайи! Худо беҳабар!

А м и р Х у д о й д о д

Жаъми фармонларни амир Худойдод,
Яъни мен битғоймен. Шаҳзодам, сизға
Осони қолади — муҳр босмоқлиқ...
Бул тунни ўтказинг истироҳатда,
Еб-ичинг ҳар таом бўлғай муҳайё!
Аммо кўйиш қилманг фириб бермоққа,
Соқчилар ҳушёрлар!

Мирзом, хуш қолинг!

Йўлға отланмоққа берурмиз хабар.

*(Навкарлари билан чиқиб кетаётиб, Яҳёга кўзи
, тушади.)*

Кимсан?

Я ҳ ё

Мен... Навкармен...

А м и р Х у д о й д о д

Нечун бундасен?

Қани дафъ бўлгин-чи!

Я ҳ ё

Рухсат берсангиз,
Бегим шунда қолсам...

А м и р Х у д о й д о д

Нимани истаб?

Я ҳ ё

Шаҳзодам хизматин айласам бажо.

Х а л и л С у л т о н

Ул меннинг одамим, амир Худойдод,
Рухсат беринг, қолсин.

А м и р Х у д о й д о д

Қурол-яроғни
Топширғил! Кўзингга қарағил аммо
Навкар, қаҳрим қаттиқ!..

(Чиқиб кетади.)

Х а л и л С у л т о н

Яҳё, энди гапир, бунда қолмоқдин
Муддаонг нимадир?

Я ҳ ё

Хизматингизни
Бажо келтирмоқлик!

Х а л и л С у л т о н

Ростини деғил!

Я ҳ ё

Теппамда худо бор!

Х а л и л С у л т о н

Нени сўрайсен,
Хизматинг ҳақиға...

Я ҳ ё

Шаҳзодам...

Х а л и л С у л т о н

Наҳот,
Текинға бировға хизмат қилурсен,
Ниятингни гапир?

Я ҳ ё

Шаҳзодам, тахтға
Ултирмасдин аввал ишонардингиз...
Худони қўйдим-ку ўртаға, мирзом!

Х а л и л С у л т о н

Яҳё навкар, кечир... Кўп йиллар сели
Бўтана оқизиб қалбим устидин
Утдилар!

Я ҳ ё

Шаҳзодам, мен тушунурмен!

Х а л и л С у л т о н

Сен хафа бўлмағил...
Хўш шунча йиллар
Дом-дараксиз кетдинг — қайларда эрдинг?

Я ҳё

Шонли лашкарингиз сафида, мирзом.

Х а л и л С у л т о н

Лашкарим сафида? Нега кўрмадим.
Нечун сен келмадинг менинг қошимга?
Ахир, подшоҳ эдим — сени сийлашга
Қурбим етарди-ку!

Я ҳё

Мирзом, ор билдим...

Х а л и л С у л т о н

Нимани, эй Яҳё?

Я ҳё

Рости, уялдим.
Ҳамият истабму, шамъа айлабму
Келгон деб мирзомнинг ўйлашларидин.

Х а л и л С у л т о н

Яҳё, бери келгил!

Бир қучоқлайин!

(Яҳёни бағрига босади.)

Я ҳё

Қайдин келди мирзом, бу қаро кунлар...

Х а л и л С у л т о н

Қаро кунлар бошқа, Яхё билмайсен...
Қаро кун эгамнинг бир бандасини
Жаллодға топширмоқ... Бир бандасиңи...
Қаро кунлар бошқа... Яхё билмайсен...

IX

Рай шаҳри. Х а л и л С у л т о н н и н г қ а р о р ғ о ҳ и.

Ш о д и м у л к

Султоним, ўйланманг...

Х а л и л С у л т о н

Ўйланмай бўлмас,
Шодням, кўксимда гувиллар тўфон,
Қай тараф қарасам, урғой юзимга;
Қай тараф қарасам, йўл кўролмасмен...

Ш о д и м у л к

Сизга жабр этдилар номусулмонлар...

Х а л и л С у л т о н

Сен-чи, не жафолар кўрмадинг, бекам...

Ш о д и м у л к

Менинг йўлим бўлак...

Х а л и л С у л т о н

Шодиям, асло!

Худойим ҳаммани бирдек яратгон —
Кўз бергон, қўл бергон, ақл, қалб бергон...
Меҳрибон амаким Шоҳруҳ Мирзониинг
Навкарлари сени сазойи айлаб,
Жар солиб Самарқанд кўчаларида
Утгонлари менга етгон чоғинда
Не куйга тушмадим? Бекам, сенинг-ку
Фарёдинг сўнгига ким етгай?

Ш о д и м у л к

Мирзом,

Узни ўйламадим ул хўрлиқ чоғи!

Х а л и л С у л т о н

Нимани ўйладинг?

Ш о д и м у л к

Султоним, сизни!..

Бошимга ёғилгон масхараларнинг
Оридин, илоё Султоним қадди
Букилмасин, зарра «қилт» этмасин, деб
Яратгон эгамга қилдим тиловат.

Х а л и л С у л т о н

Тиловат қилардим... Ишонардим мен
Қодир яратгоннинг иноятига...
Андин мен кўп нарса сўрагоним йўқ —
На тож-тахт, на давлат, на ном, на шуҳрат,
Оддий бир фақирнинг фақир умрини
Сўрадим — бермади... Не қилгондимки,
Тағрим, дариг тутдинг марҳаматингдин!

Ш о д и м у л к

Қалима қайтаринг, тилға эрк берманг!

Х а л и л С у л т о н

Отабегим амир Худойдод менинг
Таънимдин Самарқанд музофотини
Бир ойча бошқариб, Ашфара сори
Қочғон сўнг Шоҳруҳнинг тигидин чўчиб,
Асир айлаб кетди... Не сабаб? Нечун?
Номим керак эрди анға, Шодиям
Бир шўрлиқ улусға бош бўлмоғиға!
Ёмон жазосини тортди — мўғуллар
Амир Худойдоднинг беақл бошин
Менға келтирдилар асл тортиқ деб.
Мен не қилдим шўрлиғ каллаға боқиб?
Баттар қувондимму? Яйраб кулдимму?
Йўқ, ғамдин қовурилиб бошимни эгдим...
Кўз олдимға келди, болалиғимда
Сипоҳлиғ илмини қойил қилғонда,
Оё, фаҳмим етса давлат ишининг
Бирор асрориға — шул бежон бошнинг
Қўллари манглайим сўйиб силарди...
Энди ул ётибдир — на қўл, на оёқ...
Наҳот шул — дунёдин топғон қисмати,
Наҳот, мардум каби ўтмоқ мумкинмас,
Жаноза ўқилиб, кафан ичинда?
Наҳот, умр ўтса «қотилим қайси»,
Деб боқиб кўзиға фарзандларининг?
Яна нима учун бешон бул ўлим?
Бул қўрқув? Хавотир? Тожу тахт учун!..

Ш о д и м у л к

Султоним, кўп куйманг, барчаси ўтди...

Халил Султон

Шодимулк, ўтғони йўқ... Тож-тахт ғавғосим
Қутқули лашкари тегарамизда
Калхатдай айланар... Пайт пойлар, кутар...
Сенга бир бошидан тушунтирайин:
Ашфарадин чиқдим бошимни эгиб,
Қаро тортиб келдим Шоҳруҳ Мирзони —
На ҳурмат сўрадим андин, на лашкар,
На олтин, на сарой. на сарпо, улов...
Якто илтимосим сену бир кулба!
Меҳри дарё тошиб Шоҳруҳ Мирзонинг
«Падаринг идора қилғон юртлардин
Кўнглинг ўлтирғони сенга бўлғай» деб
Мени бул тарафга ҳайдади печун?
Ироқу Эроннинг эгаси камму?
Бир интоқ устида ўн қиллч ўйнар,
Бир қишлоқнинг бордур ўнта подшоҳси!
Шул қиллчнинг бири менинг танимни
Бўлаклар ташласа амаким Шоҳруҳ
Қандоқ қувонарди... Бай-бай!.. Сўрама!
Чунки ул қўрқадур Халил Султондин,
Дўст эрмас, рақибин кўради менда!
Худойим! Подшоҳлиғ менга на даркор!
Аммо, бул ноламга шонадир ким?
Босғон қадамимни ҳар бир темурий
Санару ўзича беради баҳо...
Шодиям, мен ўлсам алар қутулур,
Олам ҳам, одам ҳам тортажак енгил,
Фитнаю қиронлар камайғай озроқ!..

Ш о д и м у л к

Емон ният этманг, мени қўрқитманг,
Илоё, давр сурунг дунё турғунча!

Х а л и л С у л т о н

Шодиям, ўшанда бекор қилдим-да...
Кетсак бўлур эрди...

Ш о д и м у л к

Мендадир гуноҳ,
Сизни адаштирдим...

Х а л и л С у л т о н

Қайдин билибсан
Дунёнинг зайлини...

Ш о д и м у л к

Хом хаёл сурдим,
Ўйладим, тож-тахтга сиз эга бўлғоч,
Оламнинг зулматда сарғайгон рўйин
қуёш юварму деб...

Х а л и л С у л т о н

Эзгулик ила

Покламоқ истадим мардум кўнглини,
Софлик инъом этдим, бошин силадим,
Кечирдим, ишондим... Нима қайтди, хўш?
Нималар бердилар? Бекам, хиёнат!
Ун олти ёшимда Амир Темурнинг
Дуосин олдим-да қирғинга кирдим:
Ун тўққиз ёшимда, англадим ногоҳ
Фақат муҳаббат деб яшамоқ зарур,
Ўзга иш оламда ўткинчи, бекор:
Йигирма биримда бир шиддатланиб,
Лочин каби қўндим бобом тахтга —

Беклар «биз — садоқат» дея онт ичди:
Йигирма бешимда — ҳимматларимнинг
Ҳақи — хиёнатнинг тўрига тушдим,
Йигирма еттимда мана Райдаман,
Қайға боришимни билмасдин ҳайрон —
Фақирликда умр кечирай дегон
Бир шўрлик орзумни бор қилолмасмен.
Осмон узоқлигин турубмен кўруб,
Ернинг қаттиқлигин сезиб турибмен...
Йигирма еттимда — соч-соқолим оқ,
Йигирма еттимда олам қоронғу!

Ш о д и м у л к

Ҳозир ҳеч кечмасдир балки, Султоним,
Черикнинг жавобин беринг! Кетурмиз!..

Х а л и л С у л т о н

Қаёққа?

Ш о д и м у л к

Оллоҳнинг марҳамати кенг!

Х а л и л С у л т о н

Шодиям, бизлардин ихтиёр кетди —
Ҳаёт уммонида энди бир хасмиз,
Қайға улоқтирса, оқамиз ночор...

Ш о д и м у л к

Наҳот, чораси йўқ...

Х а л и л С у л т о н

Чорасиз қолдик...

Чериксиз ағёрлар олдида киммен?—
Мени масхаралаб алар суйишур...

Ш о д и м у л к

Султоним ўлимдин гапирманг зинҳор,
Мени ўйланг, ахир...

Х а л и л С у л т о н

Умрингиз балки

Осон кечардим у менингсиз...

Ш о д и м у л к

Уят!

Султоним, сиз мени билмас эркансиз...
Тириклигим — сизда, ўлмоғим — сизда,
Самолиғим — сизда, хорлиғим — сизда,
Сизсиз куним тўхтар, умидим тўхтар,
Нафасим тўхтар-да, тўхтар юрагим!..

Х а л и л С у л т о н

Сенға оғир бўлуру...

Ш о д и м у л к

Сиз ила ҳеч вақт!

Х а л и л С у л т о н

Шодиям, мардумнинг умри бир шаъмдир,
Шамол қўзғалару учади, нохос.
Менинг-да, теграмда шамоллар елар,
Гар жангу жадалда ўчсам абадий

Ушбу вазиятни кўнглинга жойла:
Авайла қизимиз Ҳуснинигорни,
Анга сағирлигин билдирма, бекам,
Изғима, Самарқанд сори йўл тутғил,
Мирзо Улуғбекнинг паноҳида бул —
Чархи дун бизларни гар этди рақиб,
Бироқ ҳақ гап шуки, Улуғбек — одил,
Феъли атворида юксаклиғ бисёр!

Ш о д и м у л к

Султоним, кўнглимни бузманг! Иншооллоҳ,
Бу ёруғ оламдин умидим кўпдир!
Қўш-қўш неварали бўлурмиз ҳали,
Келин тушурурмиз, қиз узатурмиз,
Ҳали иккаламиз қўша қариймиз...

Х а л и л С у л т о н

Бир келари гапни айтдим-қўйдим-да..
Энди, ором олғил, Шодимулк, борғил,
Ҳасрат тугамайдир сўйлағон ила.

Ш о д и м у л к

Бажо хаёлларни бас қилинг, мирзом,
Сизни хушбахт кўрай...

Х а л и л С у л т о н

Маликам, хайр...

*(Шодимулк чиқади. Халил Султон ўйга толади.
Саҳнада аёл пайдо бўлади.)*

Х а л и л С у л т о н

(Чўчиб.)

Қай шамол учирди, она!

А ё л

Уғлим йўқ...

Х а л и л С у л т о н

(Бақириб.)

Мен нима қилайин?! Нечун изма-из
Юрурсиз ортимдин, таъқиб қилурсиз?!
Мендин не истайсиз?!

А ё л

Уғлон, ўғлим йўқ.

Х а л и л С у л т о н

Келинг, меҳмон бўлинг хонадонимга,
Улгунча қилайин хизматингизни.

А ё л

Уғлимнинг қаерга кетганин билдим...

Х а л и л С у л т о н

(Сергакланиб)

Қайға кетибди?

А ё л

Энди қайтмайдур,
Бир уйға кирибди болам бечора,
На эшиги бордир ва на туйнуги.

Х а л и л С у л т о н

Наҳотки... Узиму?... Ажали бирла?

А ё л

(Бирдан.)

Уни сен ўлдирдинг?

Х а л и л С у л т о н

(Бақриб.)

Нима? Мен ани
Қўрмагонмен, ахир?! Қандай ўлдирай?
Уйланг, эна, ахир!..

А ё л

(Қўзғалиб.)

Сен ўлдиргонсен!

Х а л и л С у л т о н

Ҳисобға қўшмасак мангу жадални
Жаллодға топшириб фақат бир касни...

А ё л

Бошини олдирдинг...

Сен ўлдиргонсен!
Қотил! Қотил! Қотил!!!

(Чиқиб кетади. Яхё навкар киради.)

Я ҳе

Шаҳзодам, хушхабар!

Х а л и л С у л т о н

Қайга келди ул?

Я ҳе

Мирзом, англамадим...

Х а л и л С у л т о н

Ҳозир бир аёл

Бунда турғонди-ку!

Я ҳе

Қўзим тушмади.

Х а л и л С у л т о н

Шундай де... Хўш, гапир, Яҳе — содиқ дўст,
Не мужда келтирдинг?

Я ҳе

Муждан асил!

Устод Исматулло Бухорий келди!

Х а л и л С у л т о н

Бизнинг эшикдин ҳам нур кираркан-да!
Ошпазни чақирғил! Шу жойда кичик
Дастурхон тузатсин. Хос либос кийиб,
Истиқболлариға чиқурмен пешвоз.

(Халил Султон, ортидан Яҳе чиқиб кетадилар, ошпаз дастурхон тузата бошлайди. Халил Султон хос либос-да қайтиб чиқади, ўтиб кетаётиб тўхтайдди.)

Ошпаз санъатингни кўрсатғил бул кун,
Билурсен садоқат бобида дўстлар
Мени эркалатиб сийлошғони йўқ.
Шул сабаб, ҳар содиқ кимсам ёдимда:
Меннинг ҳисобимда улар тўрттадир:
Бири — шўришимнинг шериги — аёл:
Бири — Яҳё навкар хизматимдадир:
Бири — Бобо Турмуш — раҳматлиғ вазир
Хиёнаткорлиғни эп билмай, ўзин
Ҳовузға отди-да, узлатға кетди,
Шоҳруҳ одамларин кўзи олдида!
Мард эрди — мардларча ҳалок бўлди ул!
Тўртинчиси — сенсан...

Неча йил бирға
Шоҳлиғу фақирлиғ кўйида кездик...

(Ҳазиллашиб.)

Эскидан қолғон бир гап ёдға тушди:
Дердилар, қирқ, етти, уч рақамларин
Пинҳон хосияти бўлармиш... Қара,
Содиқ дўстларимни санадим — тўртта!
Демак, қайси бири менга дўст эрмас,
Учтадин биттаси ортиб қолмоқда!

(Дастурхонға қараб.)

Ошпаз бул гулобнинг қандоқ лолагун!
Недин тайёрладинг?

О ш п а з

Узум сувидин...

Х а л и л С у л т о н

(Кулиб.)

Сирингни фош қил-чи, нималар қўшдинг?
Гулоб бағрини қон этгали, ошпаз!

О ш п а з

(Довдираб.)

Ҳеч нарса... Қўшмадим...

Х а л и л С у л т о н

(Ҳазилни давом эттириб.)

Айтғил, айтавер,
Барибир фош бўлур сиру асроринг!

О ш п а з

(Бирдан Халил, Султоннинг оёғига йиқилиб.)

Мирзом! Мен гумроҳни кечиринг, мирзом!

Х а л и л С у л т о н

Нималар деяпсан? Тур, ўрнингдан тур,
Жинни бўмадингму?

О ш п а з

Йўлдан урдилар!
«Заҳар қўш» дедилар... Ваъда бердилар...

Х а л и л С у л т о н

Ошпаз ҳазиллашма... Наҳот, бул...— заҳар!

О ш п а з

Шаҳзодам!..

Х а л и л С у л т о н

Ростдинму? Нима сабабдин?
Бундоқ макруҳ ишға қўлингни урдинг?
Кўзимға қара-чи!.. Ошпаз, гапинг рост!
Қотил бўлмоқлиққа журъат этдингму?
Бекор қилибдурсен... Нима сабабдин?

О ш п а з

Ваъдалар бердилар...

Х а л и л С у л т о н

Қандай ваъдалар?

О ш п а з

Мирзом, мен — ҳинддурмен... Асир тушғонмен,
Сизға оғу берсам, она юртимға
Омон қайтишимға ваъда бердилар.

Х а л и л С у л т о н

Шундоқ де... Хўш, менға нега айтмадинг
Аввалроқ... Юртингда қондошинг кўпму?
(Ошпаз бош силкитиб тасдиқлайди.)
Бола-чақанг борму? Хотининг-чи?

О ш п а з

Бор...

Х а л и л С у л т о н

Волиданг омонму?

О ш п а з

Омон эрдилар,
Ким билсин, қанча сув ўртада оқди...

Х а л и л С у л т о н

Иншооллоҳ, бахтинга омон бўлғайлар!

(Бирдан.)

Мен сенга озодлиғ инъом қилурмен,
Уч, йигит, қуш каби диёринга уч,
Дийдориға тўйғил қондошларингни!..

О ш п а з

Шаҳзодам, кечиринг!

Х а л и л С у л т о н

Нечун кечирмай?
Ҳар ким экканини ўради, ахир!
Қай бир гуноҳимга худовандининг
Юборғон жазосин қўлисен, ошпаз!
Бор йигит, йўлларинг беҳатар бўлғай!

(Ошпаз чиқиб кетади.)

Х а л и л С у л т о н

Ўзинг йўл кўрсатдинг, қодир худойим,
Англа, деб ишора айладинг нозик,
Фаҳми тез одамнинг ўзи тушунғай...
Бу қўрқинчли тушдай кунлар не учун?
Бир силтаб узмоқ шарт умр ипини,
Шундай узмоқ шартки — улаб бўлмасун!
Нени эзгулик деб оламға бердим,
Қилич бўлиб тушди олам бошиға,
Гуноҳим шунчалар кўпки... Худованд,
Ўзинг ярлақагин! Ўзинг мадад бер!
Қолғонлардин тутма меҳрингни дариг,
Кўзи ёшлиғларни ол паноҳинға!

*(Ташқарида қадам товуши эшитилади. Халил Султон
шошиб оғули гулобни ичади. Яҳё ва Исматуллоҳ
Бухорий кирадилар.)*

Х а л и л С у л т о н

Устод, хуш келибсиз!

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Бормусиз мирзом!

Х а л и л С у л т о н

Эшитғондим, устод, шаҳри Самарқанд
Тупроғин тарк этиб кетғонингизға
Тўрт йилча бўлмишдир...

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Юртма-юрт кездим...

Қадамгоҳингизға келдим, шаҳзодам,
Бўйнимда турғон бир қарзни узгани...

Х а л и л С у л т о н

Қарздор этмағонмен сизни, мавлоно!
Баъзан шоҳларнинг ҳам қўли қисқади...

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Сиздин бир қасида қарз эрдим, мирзом,
Шуни битиб келдим...

Х а л и л С у л т о н

Мавлоно, шошманг,
Шартимиз бор эрди...

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й .

Барча шартларға
Мувофиқ кўнглимнинг раъйи ила мен,
Сизнинг шаънингизға қасида битдим.
Сиз, одил ҳукмдор эрдингиз, мирзом!

Х а л и л С у л т о н

Устод, қуллуқ... Аммо устимдин кулманг!

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Кампананинг тили дили ила бир!
Эшитинг!

(Қасидани ўқишга ҳозирланади.)

Х а л и л С у л т о н

Мавлоно, сабр этинг озроқ,
Қарз узмак навбати мендиндир аввал!

(Устидаги қабосини ечиб Бухорийга совға қилмоқчи бўлади.)

Кийғонда эсларсиз!

(Халил Султон Бухорийга қабони кийгизаётиб, қўллари шоирнинг елкасига осилиб тушади.)

Исма туллоҳ Бухорий

Мирзом, нима бўлди? Рангингиз ўчди?

(Яҳёга.)

Табибни чақирғил...

Халил Султон

Яҳё, керакмас...

Жонимни ушлагон Азроил илқи!
Ул қўйиб юбормас — қудратли, метин —
Домига тушдингму, қутулиб бўлмас...

Яҳё

Шаҳзодам...

Халил Султон

Танимни оғу ёндирур...
Шодимулкни чақир! Сўнг бор термулай!

(Яҳё югуриб чиқади. Саҳнага бирин-кетин беклар, хизматчилар, канизаклар кириб кела бошлайдилар.)

Х а л и л С у л т о н

Ё даврон менга мос келмади, оё
Чархи кажрафторга ўгай бўлдим мен,
Хуллас, бу оламга сиғмадим... Мана,
Кетяпмен! Ким куяр, ким мени эслар?..

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Эзгулик қолмағай ернинг тагинда,
Сиз — одил эрдингиз, сахий, кўнгилчан...

Х а л и л С у л т о н

Алдамаяпсизму? Қаранг, турибмен
Нақ шундоқ узлатнинг бўсағасида,
Ростини эшитсам, ёмон бўлмағай...
Ҳар ҳолда кимлигим билсам, яхши-да!

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Хавотир олмангиз, ростини дедим!

(Ш о д и м у л к киради.)

Ш о д и м у л к

Султоним, не учун сизга бу жазо?
Султоним, қандайин тирик юрурмен!
Менга юрагингиз ачишмадиму?

Х а л и л С у л т о н

Кечирғил, Шодиям, сабрим тугади...
Кўзимни юмдим-да, симирдим оғу!

Ш о д и м у л к

Мен ўзим сезғондим... Ўзим сезғондим.
Нега сизни ёлғиз қўйдим... Сезғондим.

Х а л и л С у л т о н

Рози бўл, Шодимулк, мендин рози бўл!

Ш о д и м у л к

Жойингиз жаннатда бўлсин, Султоним!

(Бирдан.)

Оғу... Оғу қайда?

Х а л и л С у л т о н

Ўув анов идишда...

Тўкиб ташланг ани..

Ш о д и м у л к

Мен ўзим! Ўзим! Ўзим!..

(Югуриб бориб оғуни симиради.)

Оҳ, нақадар яхши! Султоним, ёлғиз
Кетмайсиз... Борамиз бирга иккимиз
Қодир яратгоннинг кенг даргоҳига!

Х а л и л С у л т о н

Шодням, сен хазон бўлмагин эрди!

Ш о д и м у л к

Султоним, васият қилинг мардумға,
Айтингки...

Х а л и л С у л т о н

...Бизларни бирға кўминглар!

Ш о д и м у л к

Шод бўлсин десангиз магар руҳимиз!
Ва яна айтингки...

Х а л и л С у л т о н

...Яҳё қулоқ тут,
Фарзанди ожиза Хуснинигорни
Улуғбек мирзонинг илкиға топшир..

(А ё л п ай до б ў ла ди.)

Ш о д и м у л к

Беакам, танидингму ҳув, ўшал аёл!
Боласи кўйида куйғон шўрлик-ку!

Х а л и л С у л т о н

Ризолиғ сўрайин аввал шул зотдин!

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Қўрқманглар, инсонға ўлим олдин
Шундоқ босниқираш бўладир зоҳир.

Х а л и л С у л т о н

Она, розимусиз?

(Аёл бош қимирлата-қимирлата ғойиб бўлади.)

Бекам кўрдингму,
Розимен деди-я?

Ш о д и м у л к

Розимен, деди!

Ҳ а л л С у л т о н

Хайрият... Хайрият.

(Улади.)

Ш о д и м у л к

Ҳозир борамен,
Бегим, ортингиздин етурмен ҳозир!
Аммо жоним тандин чиқмасдин бурун,
Ўзим куйиб сизга ўзим айтайин!
Қизил гулдай очилиб кетдинг, бегим,
Шамолларга сочилиб кетдинг, бегим!
Фалак чархи кўксингизда айланди,
Бир дон каби янчилиб кетдинг, бегим!
Тиригингда ўйнадим, кулдим, бегим,
Ун тўрт кунлик ой каби тўлдим, бегим!
Мен сени ажалларга бериб қўйиб,
Юрмадим, ўзим ҳам ўлдим, бегим!

(Улади.)

И с м а т у л л о ҳ Б у х о р и й

Бир Юсуф — Зулайҳо ўтди оламдин!

Т а м о м

РОСТ ТУЙҒУЛАР ҚУЙЧИСИ

Адабиёт устидан, инсон қалби устидан ҳукмронлик қилиб яшаган замон ичида ижод этмоқ осон эмас. Бундай ҳукмронликка дош беролмай, «замона мадҳи»ни касб қилиб, юз шаклу шамоийилга кирган ижодкорлар оз бўлмади. Тузум худо берган неча асл шоирлар истеъдодини «қурбонликка сўйди».

Қўп йиллик жимликдан сўнг, олтмишинчи йиллар бошида, Ҳусниддин Шариповнинг илиқ сатрлари сиёсий сипо шеъриятга унутилаёзган инсоний самимиятни олиб киргандек бўлди. Кейин Эркин Воҳидовнинг инсоний меҳрни қўзғатувчи шеър-достонлари уйғона бошлади. Сўнг Абдулла Ориповнинг ҳақиқатпараст шеърияти наъра тортиб, бош кўтарди. Айниқса, шундан кейин шоир бўлиш осон бўлмай қолди. «Бундай шоирларнинг қаҳқашонида» эл назарига тушиш ҳам қийин эди. Ёлғонлар қафасига кўникиб қолган адабиётнинг рост-гўйликка қайта юз тутиши ана шундай бошланди.

Рауф Парфи истибдод ва асорат ҳасратини мажоз усулида маромига етказиб куйлади. Сўнгра худди табиатнинг оддий қонунияти каби авлод кетидан янги карвон дунёга келди. Йўлдош Эшбек, Усмон Азим, Муҳаммад Солиҳ, Шавкат Раҳмон, Хуршид Даврон ва бошқа истеъдодлар юрак яланғочлаб майдонга чиқдилар.

Адабиёт даргоҳига йўналган ҳар бир ўқимишли ёш

шоир ушбу изтиробга дуч келиши муқаррар: «Асл шеърлар эса ёзиллиб битган...»

Шеърят майдонида пайдо бўлаётган ҳар бир иқтидорли шоирнинг китобини ўқиб, мен ҳар гал ҳайратланиб, шукр қиламан: «Йўқ, ҳали ёзилмаган шеърлар кўп экан!...» Ҳали неча улуғ истеъдодлар дунёни қайтадан кашф этгайдирлар!

Қафасдаги адабиётнинг исёнкор куйчиларидан бўлмиш кейинги авлод чин сўзни расм этди. Жумладан, Усмон Азим рост туйғулар куйчиси, тўғрисўз шоир сифатида танилди. Ёлгон ва сохта гоёларни симиравериш жонига теккан халқ аҳволини у бешафқат ва тўғри баҳолади. Мустаҳкам ёлгон салтанатининг фуқаросини ботиний ўлимдан бошқа не кутади? Усмон Азимнинг шоирона ижтимоий фаолиятига «Бахшиёна» туркуми гоёт қўл келди:

Мени қўйгил, менга тақдир тошдир азал,
Аммо дунё тўғри сўзга очдир азал.
Шоҳнинг кимдир? Қўрқоқ, сотқин, хиёнаткор
Бузуқларнинг тўдасига бошдир азал...

Усмон Азим шиддатли туйғулари билан, кескин ҳолатлар ва аниқ тасвирлари билан ўзбек шеъриятига янгича руҳ олиб кирди. Халқнинг пажмурда жасадига руҳ киритгувчи хилқат — рост сўз эканини шоир Элбек бахши бўлиб бундай ифодалайди:

Ҳақ гап учун ҳар бир гапга кўнади эл,
Тўғри сўздан кўпаяди, тўлади эл.
Дордан қўрқиб ёлгон айтиб турганим йўқ,
Шоирлари ёлгон айтса, ўлади эл...

Адабиётимиз аҳлига назар ташлаб, гоҳида мен айрим шоирлар шахси билан ижоди ўртасидаги мутаносибликнинг бузилаётганини кўраман. Шоир шахси —

вужуд, шеър — руҳ бўлиб, иккиси икки томонга талпинаётгандек, бир-бирларини топа олмаётгандек туюлади. Руҳ — ҳақиқат майдонига, ҳақ аршига, вужуд эса кўнгил майлига берилиб, фароғат ва хиёнат даргоҳига интилаётгандек кўринади. Вужуд истибдод қонуниятига бўйсунмаётгандек, руҳ эса мустабид салтанатга, зolim замонга бўйсунмаётгандек туюлади... Мен хаёлимдаги бундай тасаввурдан изтиробга тушиб, «Алҳазар!» деб, Усмон Азимнинг ушбу сатрларидан таскин топгандек бўламан:

Устозим деганинг шеърфуруш чиқса,
Суйганим деганинг эрфуруш чиқса,
Подшоҳим деганинг элфуруш чиқса,
Чидагин болам-а, чидагин...

Жабрга сабр билан жавоб берган, оҳини қўшиқ қилиб айтган элга ёруғ кунлар муяссар бўлса, не ажаб. Усмон Азимни талабалик пайтимда — 1976 йилларда таниганман. У маҳал биз — Сирожиддин Саййид билан иккимиз талабалик шаҳрининг бақироқ ҳаваскор шоирлари, севмай туролмайдиган ошиқлар эдик. Усмон Азим, Йўлдош Эшбек, Хуршид Давронга эргашиб, турфа оҳанглар ичида пала-партиш қулоч отардик. Ушанда Усмон аканинг ўғли Улуғбек билан жиддий «мусоҳаба» қилар эдик: «Бойсунга борганмисан?» деб сўраймиз Улуғбекдан. «Ҳа», дейди у. «Қачон?» деймиз. «Ёшлигимда» деб жавоб беради икки яшар болакай. Биз митти болакайнинг «ёшлиги»ни тасаввур этиб, қаҳқаҳа отамиз. Бизга ғаройиб туюлган воқеалардан яна бири — Усмон Азим ўрнеча таълим олган рафиқасига «Утган кунлар»ни ўқиб бериб, уни таъсирлантириб, юм-юм йиғлатгани ва аёл руҳиятида улуғ инқилоб ясагани эди... Шундан бери шоир ҳаёти ва ижодидаги ҳар бир ўзгаришни шавқ билан кузатиб келаман.

Орадан қанча вақт ўтди. Ёил сифатида оз бўлса

ҳам, юртимиз, ҳалқимиз тақдирига тегишли воқеа-ҳодисалар, қирғин-қатағонлар, алдов-бўғовлар, қамоқ ва зулмлар мажмуаси сифатида — сўнгсиз бир китоб. Бу Усмон Азимнинг Қорақамиш томондаги эшиги қулфсиз ва занжирсиз, томдан чакка ўтадиган, лекин ҳовлисида қип-қизил атиргул очилиб турадиган ижара уйдан тортиб, то ҳозирги Усмон Юсупов кўчасидаги гиштлик «қасри»гача бўлган даврдир. Бу — ўтюрк шoirнинг минбарларда адабиётнинг жаллодсифат зодагонларини сўз тегига илган чоғларидан бошлаб, Халқ ҳаракатигача, ундан то Президентлик саройидаги фаолиятига қадар кечган даврдир. Бу — қаламкашнинг «рост ҳислар юрти» бўлган митти шеърларидан тортиб, то Халил Султон тарихигача, сўнг ўлим фалсафаси: инсон руҳи, бақо ва фано тушунчасигача бўлган давр...

Бир куни Дўрмондаги ёзувчилар боғида Усмон ака, мунаққидлар айрим шoirлар тўғрисида жуда кўп ёзишнинг сўзлаб қолди. Яъни, ўзи тўғрисида камроқ ёзишаётганидан жўрттага хафароқ кўринди. Шунда мен: «Сизнинг ҳаққингизда мунаққидлар нега жуда кам ёзишларининг сабабини биласизми?» дедим. «Нега?» деди. Мен: «Чунки сиз ўзингиз ҳаққингиздаги энг яхши гапларни доим ўзингиз айтиб юрасиз, бошқалар ўзидан ортдириб нима ҳам дер эдик, деб ёзмай кўя қолншади» дедим. Гулдурос қаҳқаҳа кўтарилди.

Бу — ярим табассум билан айтиладиган ҳазил. Бироқ Усмон Азим, Йўлдош Эшбек, Хуршид Даврон, Шавкат Раҳмон шеърини яна старли талқин ва тадқиқ қилинмаганини ўқинч билан айтиб ўтмоқчиман. Ахир, истедодли шoirлар ижоди кўнгилдаги барча дарду исёнларни ошкор этмоқ учун яхши восита-ку. Менинг ушбу ёзганим эса мақола эмас, оддий бир муносабат, холос.

Усмон Азим бир шеърда:

Бу дунё-ку маним кўнглим ярим этди,
Ярми билан куйласам ҳам олам тўлар!— деб
ёзган.

Шоир халқи муҳаббат дардидан, эл-юрт армонидан, гоҳо эркисизлик ва қуллик ҳасратидан кўнгли ярим кишилардир. Ахир, шоир «Шоирлар армондан туғиладилар» деб бежиз ёзмаган. Халқнинг ростгўй шоири Усмон Азим «ярим кўнгли» билан Туркистон осмонларини озод исёнларга, эркин фарёдларга тўлдириб яшагай, деб тилак қиламан.

Мирзо Кенжабек.

МУНДАРИЖА

«На-да дўзах оташи...»	3
«Бу дунёга...»	4
«Бўлиниб боряпман...»	4
«Мен ҳеч кимга...»	5
«Шу кунлар тўлиқиб...»	6
I. «Изтиробдан...»	7
II. «Қурбон қушнинг...»	7
III. «Кечалари юрак...»	8
«Тахтли кўнгил...»	8
«Дунё қотди...»	9
«Аввал яшашни ўрган...»	10
«Подшоҳ ғазабланди...»	10
Шахмат ҳақида шеър	13
«Пўлатдан зирҳ...»	14
«Деразамда икки қуш...»	15
Қисмат	16
Хавотир	16
«Қуёш бор...»	17
«Изиллаб...»	17
«Эллик йил аввал...»	18
Ўттиз саккизинчи йил. Лагерь	19
«Бу ёлғон чаққондир...»	19
Баллада	20
«Роса қирқ ёшингда...»	21
Пахтага қасида...	24
«Орол кумнинг...»	24
Ўзбек аёли ҳақида очерк.	26
«Сизга заррача йўқдир...»	26
«Пахтазорда беҳуш йиқилдим	27
Қари отлар.	27
«Отланмоқда ёлғон...	27

«Қаҳру ғазаб соврулди...»	28
«Одамларга кўча-кўйларда...»	29
Онамга тасалли.	30
«Хайр-хўш йўқ...»	30
Дашт ҳақида баллада	31
«Бўлар эди шундай байрамлар...»	33
«Бу тош ғариб эди...»	34
«Зачжирларни уздим...»	55
«Тун ярмида...»	36
«Юравер. Қолма йўлдан...»	37
«Мен тахтдан...»	37
Қишки кечалар	38
«Қишга «хайр-хўш»ни...»	38
«Дарахтларни зулумот кўмди...»	40
Қозоқ шоири Кенгишлик. Мирзабеков хотирасига марсия.	40
Яхши одам	41
«Саҳро — чексиз...»	42
«Қаро тунда...»	42
Ҳориш.	43
«Гуллар ҳидин...»	44
Балладалар	46
Болаликнинг бир кечаси	74
«Жонҳолатда...»	75
Жавзо.	76
Қавс	77
Хут	77
Тунги концерт	78
Нодраматик баллада ёки беғам марш	78
«Соҳилларга...»	80
Цирк. Илон ўйнатувчи аёл.	81
«Энди бизга ишқ йўллари...»	82
Эртак	83
Дераза ҳақида баллада	84
Цирк. Муаллақчи аёл.	85
Армон ҳақида баллада	87
Умид ҳақида баллада	89
«Севгинг юрагимда...»	90
«Қуёш аста-аста...»	91
«Оғир экан...»	92
«Қушлар бунча...»	92
«Сенга келиш нима?»	93
«Гоҳ гужум шовуллар...»	94
«Тош бетон...»	94
«Соҳилини қайрайдн денгиз...»	95

«Сиз ёққансиз менга...»	95
«Ногоҳ совуқ тушди...»	96
«Тош кўнгил...»	97
«Ёмон бўлди...»	97
Графика	98
«Ташқарига чиқаман»	98
«Елғизлик ортимдан...»	99
«Мени тинч қўй!»	100
«Тўйганмидим шодликни ичиб»	101
«Сокин сеҳр...»	101
«Сиз қарғайсиз...»	102
«Хайрлашмоқ керак...»	103
«Мен сенга осмонни...»	103
«Энди у кўчага...»	104
«Севгимиз ўлдими...»	105
«Саратонда гуллар ўлади...»	106
«Мен йўқман...»	107
Севги ҳақида умидбахш баллада	108
«Адашиб бораман...»	110
«Ташқарида ёмғир ёвар...»	111
«Сен ухляяпсан...»	111
«Кундузлар кечага айланиб...»	112
Ҳаёт қўшиғи	112
«Бекор. Елғон!»	113
«Шудгорзорда донлайди...»	113
«Ёмғир ёғиб ўтади...»	114
«Отим қолар демагин...»	115
«Қодир ҳаёт...»	115
Битик тошлар орзуси	116
«Инқилдингми, кўзларингда»	117
«Тегирмон тоши...»	118
Тошпари	119
Халил сулон (тарихий-драматик қисса)	135

Литературно-художественное издание

Усман Азимов

МУКИ ПРОБУЖДЕНИЯ

Стихи и историко-драматическое поэмы

Художник Шумилов В.
Ташкент, издательско-полиграфическое объединение
им. Г. Гуляма

На узбекском языке

Адабий-бадний нашр

Усмон Азимов

УИФОНИШ АЗОБИ

Шеърлар ва тарихий-драматик касса

Муҳаррир *М. Ҳайдар*
Расмлар муҳаррири *А. Малажонов*
Техн. муҳаррир *Т. Смирнова*
Мусаҳҳиҳ *Ш. Назарова*

ИБ № 4057

Босмахонага 28.11.90 да берилди. Босишга 14.03.91. да рухсат этилди
Бичими 70×90^{1/32}, сон № 2 босмахона қоғози. Адабий гарни-
тура. Юқори босма. Шартли со-ма тобоғи 11,70+0,07 вкл. Шартли
кр.—отгиск 11,77. Нашр л.ў 12,25.+ 0,05 вкл. [Жами нуска 10000, №
1098. рақамли буюртма. Баҳоси 5 с. № 274—89 раамли шартнома

Фафур Фулом номидаги Нашриёт-матбаа бирлашмаси, 700129.
Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

700002, Тошкент, Сағбон кўчаси, 1-берк кўча, 2-уй.